

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM
ANABİLİM DALI**



KUR'AN ÇEVİRİLERİNDE KADIN İMGESİNİN İŞLENİŞİ

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Bedir TÜRKMEN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Aşkın ÇOKÖVÜN**

TEMMUZ-2024, MERSİN

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM
ANABİLİM DALI**

KUR'AN ÇEVİRİLERİNDE KADIN İMGESİNİN İŞLENİŞİ

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Bedir TÜRKMEN
ORCID No: 0000-0002-8771-9792**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Aşkın ÇOKÖVÜN
ORCID No: 0000-0001-8756-3153**

TEMMUZ-2024, MERSİN

ÖZET

KUR'AN ÇEVİRİLERİNDE KADIN İMGESİNİN İŞLENİŞİ

Çeviri, tarih boyunca diller ve kültürlerarası bir iletişim aracı olarak sürekli olarak varlığını sürdürmüştür. Kutsal kitaplar ise önceleri çevrilemez olarak nitelendirilirken daha sonraları bu algıdan vazgeçilip, insanların tanrı kelimine erişme hakları olduğu savunularak çevrilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Türk ve Batı toplumlarında sıklıkla ortaya çıkan Kur'an çevirilerine ilişkin farklı yorumlamalara yol açtığına dair tartışmalar süregelmiştir. Özellikle kadın ve erkek cinsiyetlerinin Kur'an ve İslam'da işlenişlerine yönelik çıkmış olan tartışmalar da sorunun çevirilerde olduğu algısını ortaya koymuştur. Bu tez çalışmasındaysa kaynağa sadık kalınması gerektiğini savunan çeviribilimcilerden biri olan Antoine Berman'ın analitik yol haritası modeli temel alınarak kadın ve erkek cinsiyetlerini konu alan ayetlerin çeşitli dillere yapılmış olan çevirilerinin karşılaştırmalı çözümlemeleri yapılarak çevirmen tercihlerinin çevirilere olan etkisi ve çevirinin manipülatif bağlamda kullanılması konusu ele alınmıştır. Berman, modelinde çeşitli biçim bozucu eğilimleri tanıtır ve bu eğilimlerin saptanmasıyla çeviri ideolojisi bağlamında çeviriyi etkileyen çevirmen tercihlerinin saptanabileceğini öngörür. Dolayısıyla bu çalışmada da ilgili çevirilerdeki bu eğilimler ortaya konularak çevirinin manipülatif bir araç olarak kullanıldığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Çevirileri, Çeviri İdeolojisi, Çeviri Etiği, Analitik Yol Haritası, Manipülatif Çeviri

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aşkın ÇOKÖVÜN, Çeviribilim Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

HANDLING OF FEMALE IMAGE IN QUR'AN'S TRANSLATIONS

Translation existed continuously as a cross-language and cross-cultural communication tool. Back in the time, the sacred books were considered untranslatable, this consideration changed over time and the sacred books started to be translated while authorities stated that every human being has a right to receive the god's words. In this regard, there were some continuous arguments have been held in Turkish and Western societies, stating that the Qur'an translations are causing different interpretations. On the other hand, especially the arguments that are about the handling of male and female genders in the Qur'an and Islam revealed a perception that the main problem is in the translations. Meanwhile, in this thesis, the topic of the manipulative use of translation and the impact of translator choices on translations has been addressed through a comparative analysis of translations of verses concerning male and female genders into various languages, based on the analytical pathway model of Antoine Berman, a translation theorist who advocates for fidelity to the source. In his model, Berman introduces the deforming tendencies and he predicts that by detecting those tendencies it is possible to detect also the effects of translators' choices over translation texts. Therefore in this thesis, we will try to prove that the translation has been used for manipulative purposes by detecting these tendencies in relevant translation examples.

Keywords: Qur'an Translations, Translation Ideology, Translation Ethics, Analytical Pathway, Manipulative Translation

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Aşkın ÇOKÖVÜN, Department of Translation Studies, University of Mersin, Mersin

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman bana destek olan ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen, sayesinde alanıma dair ufuk açıcı bilgiler edinmiş olduğum ve sonsuz saygı duyduğum sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aşkın ÇOKÖVÜN'e teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde büyük emeği olan, bana her zaman güvenen, arkamda duran ve hiçbir zaman inanmaktan vazgeçmeyen çok değerli annem Fatma TÜRKMEN'e ve hem eğitim hayatımda hem de bu çalışmamda bana her zaman destek olan yol arkadaşım ve öz kardeşim olarak nitelendirdiğim Murat Sezgin BAYGAR'a teşekkür ederim.



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. KUR'AN-I KERİM'İN ÇEVİRİ TARİHÇESİ	4
1.1. Türkçe Kur'an Çevirileri	5
1.2. İngilizce Kur'an Çevirileri	6
1.3. Fransızca Kur'an Çevirileri	7
2. KUR'AN-I KERİM'İN ÇEVİRİ SORUNSAĞI	9
2.1. Kur'an Çevirisine İlişkin Akademik Tartışmalar	10
2.1.1. Kur'an Çevirisinin Dini Sorunları	10
2.1.2. Dilsel Zorluklar ve Eşdeğerlik Arayışı	11
2.1.3. Edebi Boyutların Korunması	12
2.2. Kur'an'ın Metin Sınıflandırması	13
2.3. Kur'an'ın Salt Kaynak Odaklı veya Erek Odaklı Çeviri Sorunsalı	15
3. ÇEVİRİ ETİĞİ VE ÇEVİRİ İDEOLOJİSİ	17
3.1. Çeviri Etiğı	18
3.2. Çeviri İdeolojisi	20
3.3. Antoine Berman'ın Çeviri Etiğı ve Yabancı Algısı	22
4. ANTOINE BERMAN'IN ANALİTİK YOL HARİTASI MODELİ	25
4.1. Çeviri Metnin Birden Çok Kez Okunması	25
4.2. Kaynak Metnin Okunması	25
4.3. Çevirmenin İzinin Sürölmesi	26
4.4. Çeviri Metnin İncelenmesi	28
4.5. Çevirinin Alınlanması	28
4.6. Yapıcı Eleştiri	28
4.7. Berman'ın Biçim Bozucu Eğilimleri	29
4.7.1. Mantıklılaştırma	29
4.7.2. Açıklığa Kavuşturma	30
4.7.3. Uzatma	30
4.7.4. Yüceltme	31
4.7.5. Nitel Yoksullaştırma	32
4.7.6. Nicel Yoksullaştırma	32
4.7.7. Homojenleştirme	33
4.7.8. Ritim Bozumu	33
4.7.9. Alt Metin Bozumu	34
4.7.10. Metin Dizgesinin Bozumu	34
4.7.11. Yerel Dil Bozumu veya Yerel Dilin Yabancılaştırılması	35
4.7.12. Deyiş Bozumu	35
4.7.13. Dil Katmanlarının Silinmesi	35
4.8. Modelin Kuramsal Altyapısı	36
4.9. Modelin Pratik Uygulaması Bağlamında Çevirmen Tercihlerinin Analizi	36
4.9.1. Erek Metnin Yorumlayıcı Boyutlarının Değerlendirilmesi	37
4.9.2. Kültürel ve İdeolojik Yönlerin Vurgulanması	38
4.10. Modelin Kuran Çevirilerinde Kullanılabilirliği	38
5. KURAMSAL ALTYAPININ UYGULANMASI	40
5.1. Ayet Çevirilerinin Karşılaştırılmalı Çözümlemeleri	41
5.2. Genel Değerlendirme	60

SONUÇ	64
KAYNAKLAR	67
BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI	70
ÖZGEÇMİŞ	71



GİRİŞ

Ortaya çıktıkları günden bugüne, kutsal kitapların çevrilmesi her daim bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Kutsal kitaplar, temelinde tanrı kelamı olarak algılandıklarından ve değiştirilemez olarak tanımlandıklarından dolayı çeviri tarihine baktığımızda ilk başlarda dokunulmaz olarak düşünülüp çevrilme girişiminde bulunulmamıştır. İlerleyen zamanlarda hem dünyanın gelişmesi hem de iletişim ihtiyacının gelişmesiyle beraber dinlerini yaymak isteyen dindarlar, bu görevi inanç sistemlerinin ne olduğunu sözlü biçimde anlatarak aktarmayı uygun görmüşlerdir. Dilden dile aktararak ve anlatılarak yayılmaya çalışılan dinlerde zamanla anlatıcı sayısının çoğalması ve doğal olarak anlatan kaynağın tekil olmamasından kaynaklı, yorumlamalar da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Bu duruma bir son vermek için artık, kutsal kitapların da çevrilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Hieronimus (348-423), her bireyin tanrı kelamına erişme hakkı olduğunu düşünerek kutsal kitabı, İbranice ve Yunanca ahitleri karşılaştırarak yoğun bir çeviri süreci başlatmıştır, ardından Luther'in (1483-1546) kutsal kitabı Latince'den Almanca'ya çevirmesiyle süreç devam etmiştir. Bu iki önemli ismin çeviri etkinliklerinin arasından yüzyıllar geçmiş olması, Hieronimus'un düşüncülerinin benimsenebilmesinin ancak 16. yüzyılda gerçekleşebildiğini göstermektedir. Zamanla ortaya çıkan *kutsal kitapların çevrilemezliği* ilkesi, çeviri sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bir kutsal kitabın çevirisi yapılırken birincil amacın, ilgili kitabın dilinden olmayan insanlarla kitapta verilen mesajlar arasında bir köprü inşa etmek olduğu düşünüldüğünde, çevirilerin de bu kapsamda doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılmış olmaları gerekir.

Çeviri, tarih boyunca ihtiyaç duyulan bir gereksinim olarak karşımıza çıkar. Çeviri, farklı dilleri konuşan topluluklar arasında siyasi ve ticari ilişkiler kurma, dini yayma, bilim öğrenme, farklı kültürleri tanıma gibi birçok farklı alanda bir araç konumundadır. Çalışmada ele alınacak olan Kur'an çevirilerinde belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri şudur ki, bu konuda yapılacak olan çalışmalar hem çeviribilim alanında hem de Kur'an tefsiri anlamında büyük öneme sahiptir. Elbette konu çeviriye geldiğinde üstelik bu durum Kur'an çevirisinde bile olsa, anlama ve yorumlama olması kaçınılmazdır. Oysa tıpkı diğer kutsal kitaplar gibi Kur'an da kendi bütünlüğünde ve kültürel yapısı çerçevesinde anlaşılıp yorumlanmalıdır. Bu çalışmanın da kutsal kitap çevirilerinde bahsi geçen bütünsel çerçevedeki anlam ve yorumlamayı Kur'an çevirilerindeki kadın ve erkek imgesinin işlenişini göstererek teşvik etmesi beklenmektedir.

Tez çalışmamızın konusunda kadın ve erkek imgesinin işlenişini ele alışımızın sebeplerinden birincisi, yapılmış olan okumalar ve toplumsal anlamda çıkmış olan tartışmalara bakıldığında büyük çoğunluğunu kadın ve erkeğin din açısından ne kadar özgür olabileceği, erkeklerin kadınlar üstünde üstünlük kurup kuramayacağı, cinsiyet eşitsizliğinin söz konusu olup olmadığı, kadına şiddetin meşru kılındığı, çocuk yaşta evliliklere izin verildiği gibi kadın ve erkek cinsiyetleri üzerinden yürütülen tartışmalar olmasıdır. Dolayısıyla bu konularda çeşitli fikirlerin ortaya atılmış olması, sürekli olarak bir *yanlış anlaşılma* durumundan bahsedilmesi ve çeşitli yorumlamaların ortaya atılması, hem bu

tartışmalara bir son verememiş hem de sorunun temelini çeviride olduğu kanaatine varmamıza yol açmıştır.

Temelde yatan sorunun çeviride olduğu kanaatine varmamızı sağlayan unsurlardan birisi de, Kur'an-ı Kerim'in belirli bir dönemde yazılmış olması ve kendi içinde de açıkça belirtildiği gibi kesinlikle değiştirilemeyecek olmasından kaynaklı güncellenmesinin veya zaman geçtikçe içinde yazanların güncellenmesi gibi bir durumun söz konusu olmamasıdır. Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim'i yorumlarken, değerlendirirken ve en önemlisi de çevirirken, ilgili dönemin şartları, toplumsal yapısı, kültürel unsurları göz önüne alınarak yapılması gerektiği kaynak metnin yapısından kaynaklı bir gerçektir. Kur'an'ın çeşitli dillere olan çevirilerinin okunmasıyla birlikte ilgili dönemin şartlarının göz ardı edilerek bir çeviri eyleminin sergilenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu göz ardı etme eylemi de çevirilerin farklı yorumlamalara varmasına ve yukarıda bahsetmiş olduğumuz özellikle cinsiyet temelli tartışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlgili duruma dair detaylı açıklamaları ve saptamaları tezin uygulama bölümünde göstermeyi amaçlamaktayız. Batılı toplumlardaki genel algıya bakıldığında, sürekli olarak Kur'an'ı tam olarak anlamak isteyen kişilere, çevirilerini değil, Arapça öğrenerek aslını okuyup özümseyebilecekleri ve ancak o zaman anlayabilecekleri nasihatının verilmiş olması, nitekim yanlış bir algıdır. Bu tez çalışmasının temel amacı da bu algıyı yıkmaya yönelik bir çözüm önerisi sunarak Kur'an'ın anlaşılmasındaki asıl sorunun okuyucularının Arapça bilmemesi değil, çevirilerin kaynak metne sadık kalınarak yapılmamış ve çeşitli yorumlamalara yol açmış olmalarından kaynaklandığını gösterebilmektir. Bahsetmiş olduğumuz tartışmalara yönelik yapılmış olan akademik çalışmalara; Abdulkadir KARAKUŞ'un *Kur'an Perspektifinden Kadın* (2019), Kadriye DURMUŞOĞLU'nun *Üç Kur'an Yorumunda Kadının Ötekiliği* (2008), Sıddık AĞÇOBAN'ın *Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar* (2016), Amin WADUD'un *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective* (*Kur'an ve Kadın: Kutsal Metnin Bir Kadın Perspektifinden Yeniden Okunması*) (1992), Asma BARLAS'ın "Believing Women" in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an (*İslam'da "İnançlı Kadın": Kur'an'ın Ataerkil Yorumlamalarını Okumamak*) (2002), Ziba MİR-HUSEYİNİ'nin *The Construction of Gender in Islamic Legal Thought and Strategies for Reform* (*İslam Hukuku Düşüncesi ve Reform Stratejileri Bağlamında Cinsiyet Yapısı*) (2003), Adbelwahab BOUHDIBA'nın *La Sexualité En Islam* (*İslam'da Cinsiyetçilik*) (2002) ve Wendy KRISTIANASEN'in *Coran, Politique et Société* (*Kur'an, Siyaset ve Toplum*) (1999) gibi akademik çalışmaları, destekleyici nitelikte birer örnek olarak vermek mümkündür.

Tez çalışmamızı genel olarak Kur'an'ın bütününe çevirisi çerçevesinde incelemek çok kapsamlı bir araştırmayı gerektirmesinden dolayı konumuzu toplumda çıkan tartışmaları da göz önünde bulundurarak sınırlandırmak adına kadın ve erkek imgesinin işlenişi üzerine yoğunlaştırmamız gerektiğini saptadık. Bu anlamda tezimizin bir sınırlılığı olan bu durumun, ilerleyen dönemlerde Kur'an çevirisi üzerine hem çeviribilim alanında hem de tefsir alanında yapılacak olan çalışmalara yeni bir perspektif kazandırması umulmaktadır.

Tez çalışmamız toplamda beş bölümden oluşacaktır ve birinci bölümünde, Kur'an'ı Kerim'in Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerine olan çeviri tarihçesi anlatılacaktır. Böylece çevirilerin tarihsel anlamda nasıl başladığı, kimler tarafından yürütüldüğü, yapılan çevirilerin ne tür eleştirilere yol açtığı, ilerleyen dönemdeki çevirilerin nasıl bir süreç içinde olduğu saptanacak ve Kur'an çevirilerinin geçmişten günümüze nasıl geldiği bilgisi verilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, tartışmalara konu olduğunu savunduğumuz Kur'an çevirileri sorunsal irdelenecek ve akademik camialarda bu sorunsalın nasıl işlendiğine dair detaylı bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu bilgiler çerçevesinde, aynı zamanda çeviri bağlamında önemli olduğundan Kur'an'ın metin sınıflandırması olarak da hangi metin türüne girebileceği irdelenip salt kaynak veya erek odaklı çevirisinin mümkün olup olmadığı anlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, tartışmaların temelinde çeviri eyleminin yatmış olduğunu savunmamızdan dolayı etik ve ideolojik boyutların çeviribilimsel olarak ne anlama geldiği ve tanımına uygun bir şekilde işlenmemesinin ne tür sorunlara yol açabileceği irdelenecektir. Bu bağlamda çeviribilim alanındaki çeşitli uzmanların görüşleri ve tanımları da incelenerek bir açıklama yapılacak olup çalışmanın ilerleyen safhalarında çözümlenecek olan çevirilerde ilgili etik ve ideolojik boyutların etkisinin anlaşılması pekiştirilecektir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde karşılaştırmalı çözümlemelerimizde yararlanmak üzere seçmiş olduğumuz ve bu seçimde kaynak odaklı çevirileri savunmasının büyük bir unsuru oynadığı Antoine Berman'ın *analitik yol haritası* modelinin ne olduğuna dair geniş ve kapsamlı bir anlatım yapılacaktır. Bölüm içerisinde, Berman'ın çevirmenden ve çözümlemeyi yapacak kişilerden beklentilerinin neler olduğunun anlatılmasının ardından çözümleme sırasında, kendi tanımlamasıyla *biçim bozucu eğilimlerin* neler olduğu açıklanıp dilsel ve kültürel farklılıkların çevirilere nasıl yansıdığı gösterilecektir. Aynı zamanda analitik yol haritasının tez çalışmamızdaki uygulanabilirliği de detaylı bir biçimde anlatılıp bir önceki bölümde bahsi geçen etik ve ideolojik unsurların ilgili çözümleme yöntemi bağlamında nasıl saptanabileceği anlatılacaktır.

Tez çalışmamızın beşinci ve son bölümünde, çözümlemeleri yapılmak üzere seçilmiş olan ve kadın/erkek imgesinin işlenmiş olduğu ayetlerin Türkçe, İngilizce ve Fransızca çevirileri Arapça kaynak dildeki halleriyle çözümlemeleri yapıp çevirilerdeki tartışmaların nedenleri saptanacaktır. Sorunlu görülen kısımların detaylı açıklamalarının yapılmasının ardından çevirilerde, Berman'ın *biçim bozucu eğilimlerinin* hangilerine rastlandığı da ayrıca açıklanacak olup karşılaşılan eğilimlerin sebeplerine ilişkin çıkarımlarda bulunulacaktır. Çeviribilim alanında Kur'an çevirileri üzerine yürütülmüş çalışmaların görece az olması ve kadın/erkek cinsiyetlerinin işlenmesi konusunun yeterince irdelenmemiş olduğunu düşündüğümüzden dolayı çalışmamızın, ilerleyen dönemlerde sürdürülecek çalışmaları destekler nitelikte olması amaçlanmıştır.

1. KUR'AN-I KERİM'İN ÇEVİRİ TARİHÇESİ

Hız. Muhammed'in vefatının ardından İslam'ın Arapça konuşan coğrafyaların ötesine olan hızlı yayılışı, Kur'an-ı Kerim'in de çevrilmesi ihtiyacını doğurmuştur. İslam, daha büyük coğrafyalara doğru türlü dilsel ve kültürel farklılıkları aşarak yayılırken, dili de Arapça konuşmayan coğrafyalardaki insanların onu anlamasında bir engel olarak ortaya çıkmıştı. Abdullah Saeed, 8. yüzyılın başlarında çoğu Müslüman düşünürün, İslam öğretilerinin insanlara aktarılmasındaki önemini göz önünde tuttuklarından, bu kitabın Farsça, Süryanice ve Yunanca gibi dillere çevrilmesinin önemine vurgu yapmış olduğundan bahseder. Ayrıca Saeed, Kur'an'ın çevirisine duyulan ilk ihtiyacın, İslami fetihlerden ve bunun yanı sıra yeni fethedilen bölgelere, İslam öğretilerinin aktarılmasının istenmesinden doğduğunu ifade eder (2006, s. 21-23). Ona göre ilk çevirileri yapanlar, genellikle bir misyonerlik edası üstlenmiş ve kültürel asimilasyonun yanı sıra din inşası girişiminde bulunmuşlardır. Aynı zamanda İslam'ın İran, Orta Asya ve Kuzey Afrika bölgelerine yayılmasıyla Kur'an'ın bu bölgelerin dillerine çevrilmedikçe dini eğitim ve yönetimin ilerlemesinin mümkün olmayacağından bahseden Saeed, İslam'ı Arap dünyasının ötesine yayma arzusunun ancak ve ancak çeviri sayesinde gerçekleşmiş olduğunu da vurgular.

Kur'an'ın çevrilmesine duyulan ihtiyaçlara tarihi koşullar, İslam ordusunun genişlemesi, kültürel aktarımlar ve dini düşüncelerin aktarılma arzusu örnek verilebilir. İslam tarihinin başlarında süre gelen Araplar ve Müslümanlar arasındaki savaşlar, çeşitli dillerden ve etnik kökenlerden insanların dahil olduğu büyük İslam imparatorluklarının kurulmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu imparatorlukların yayılabilmesinde veya topraklarını genişletebilmesinde çevirinin etkisi ve önemi de yadsınamaz bir gerçektir. Kur'an çevirilerinde evrenselleştirilmiş ve özelleştirilmiş kavramları inceleyen Nora S. Eggen, İslami öğretinin farklı bölgelere yayılabilmesindeki en önemli etkenlerden birinin elbette Kur'an'ın çevrilmesi, dolayısıyla çeviri olduğunu vurgular (2016, s. 49-51). Ona göre bu çeviriler, fethedilen bölgelerdeki yerli halkın, zamanla İslam dinine yönelmesini sağlamakla beraber Müslümanlar ve diğer dinlere mensup insanlar arasında kültürel ve entelektüel bir alışverişin de yaşanmasını mümkün kılmıştır (2016, s. 49-51). Dahası, Kur'an çevirileri, İslam dininin devamlılığını sürdürebilmek amacıyla gelecek nesillere de yine bu çeviriler sayesinde aktarılabilmiştir.

Kendisi de Kur'an'ı İngilizceye çevirenlerden biri olan Abdel Haleem, günümüzdeki çevirmenlerin, çeviri yaparken çeşitli sorunlarla karşılaşarak oldukları gibi Kur'an'ı çeviren ilk çevirmenlerin de karmaşık dil yapıları, kültürel farklılıklar, farklı dini yorumlamalar gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmış olduklarını ifade etmiştir. İlk Kur'an çevirilerinde çevirmenlerin karşılaştığı birincil zorluğun, kaynak metindeki mesajın doğru aktarılmasına özen gösterirken aynı zamanda Kur'an'ın edebi yapısını da korumaya çalışmak olduğunu belirten Haleem, Kur'an'ın kendine has bir dil düzeyinin olduğundan çevirmenlerin de bu eşsiz yapının korunmasına mutlak suretle özen göstermeye çalışmış olduklarını da vurgular (2004, s. 21-25). Öte yandan çevirilerinde bu kültürel farklılıklara ve dini bağlamlara bağlı kalmayan veya bağlı kalmayı başaramayan çevirmenler de

kaçınılmaz olarak insanların, dini farklı anlamasına ve yorumlamasına yol açmışlardır. Çevirmenlerin, ayetleri çevirirken çeşitli dilsel ve kültürel farklılıkları göz ardı ederek sergiledikleri çevirmen tercihleri de günümüzde hala süregelen Kur'an çevirilerine ilişkin akademik tartışmaların da başlangıç noktası olmuştur.¹

1.1. Türkçe Kur'an Çevirileri

Türk tarihine bakıldığında, Göktürkler döneminde herhangi bir Kur'an çevirisi girişiminde bulunulmadığı görülmektedir. Buna da hem o dönem İslam'ın henüz Anadolu coğrafyasına yayılmamış olması hem de o dönem Anadolu'ya, Müslüman nüfusun yoğun bir göçünün olmayışı sebep olarak verilebilir. Her ne kadar Uygurlar, Kur'an'ı Uygur Türkçesine çevirmeye kalkışmış ve kimi ayetleri çevirmiş olsalar da daha sonraları alfabetik anlamda zorluklarla karşılaşmış olduklarından bu eylemi yarıda bırakmışlardır ve günümüzde bu çevirilere ulaşılamamaktadır. Tarihte Türkler ve Müslüman Araplar, 751 yılında Çinlilere karşı verdikleri savaşta galip gelerek ilk defa ittifak kurmuş ve bunun sonucunda da Türkler, İslamiyet ile tanışmışlardır. Türklerin İslam'ı kabulünden sonra her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da bu yeni dinin gereklerini ve öğretilerini öğrenmeye yönelik bir merak uyanmış ve dolayısıyla çeviriye duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Anadolu'da ilk Kur'an çevirisi girişiminin geniş bir heyetin, Selman-ı Farisi'nin 745 yılında yapmış olduğu Kur'an'ın Farsça çevirisini kaynak olarak yaptıkları çeviri olduğu ileri sürülmektedir.² Her ne kadar kesin tarihine ilişkin çeşitli tartışmalar bulunsun da Fuat Köprülü ve Abdülkadir İnan'a göre Kur'an'ın ilk Türkçe çevirisi, Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden yaklaşık yüzyıl kadar sonra olduğudur.³ Köprülü'nün (1926) aktardığına göre 13. yüzyıl Selçuklular döneminin her ne kadar milli dili Türkçe olsa da İslami medeniyetin hakimiyetinden kaynaklı dönemin dini eserler de dahil olmak üzere çoğu eseri Arapça ve Farsçaya çevrilmekteydi veya yazılan özgün eserler de bu dillerde yazılmaktaydı. İnan (1961) ise Türkçe olarak ilk Kur'an çevirilerinin 14. yüzyıl sonlarında başlamış olduğunu belirtir. Osmanlı döneminde en çok riayet edilen çevirinin Ebu'l-Leys es-Semerkandi'nin Farsça çevirisi olduğu bilinmekle beraber onu kaynak olarak çeviren öncü isimler arasında da Musa el-İzmiki ve İbn Arabşah yer alır. Ardından İskenderiyar Bey'in isteğı üzerine bir çeviri yapılmıştır ve Prof. Dr. A. Zajackowski'nin tahminlerine göre bu çeviri, 1404 yılında yapılmıştır. Osmanlı'nın ilerleyen yıllarında ise halk ve dönemin nüfuzu yüksek kişileri, namazlarda okunan surelerin Türkçeye çevrilmesini istemiş ve bu istek de 1800'l yıllarda Mehmed Niksâri tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun 600 yıl boyunca

¹ Detaylı bilgi için bkz. Kara, O. (2018). Kur'an'daki Mübhem İfadelerin Çeviri Sorunu. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 4(1), 257-282; Başkan, Ö. (2008); Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115; Tiyek, F. (2015). *Kur'anı anlamada bağlamın rolü ve meallerdeki bağlamsal sorunlar*; Avluklu, M. (2020). *Challenges in Translation of the Holy Quran*; Ali, A., Brakhw, M. A., Nordin, M. Z. F. B., & ShaikIsmail, S. F. (2012) Some linguistic difficulties in translating the Holy Quran from Arabic into English. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(6), 588.

² Ahmet Topaloğlu, Muhammed b. Hamza XV. *Yüzyıl Başlarında Yapılmış satır-arası Kur'an Tercümesi*, I, İstanbul 1976, s. 2.

³ M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1926, s. 192; Abdülkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri zerinde Bir İnceleme*, Ankara 1961, s. 8-17.

hüküm sürdüğü gerçeğini ele aldığımızda o dönem yapılan çevirilerin veya çeviri girişimlerinin görece az olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun sebepleriye dönemin eğitim ve edebiyat anlamında hâkim dilinin Türkçe olmaması, Osmanlıya matbaanın çok geç gelmesi, Kur'an'ın kutsal bir dilde yazılmış olmasından dolayı çevrilmesinin uygun olmayacağı anlayışı gibi faktörler gösterilebilir. Cumhuriyet dönemine gelindiğindeyse Cündioğlu, Müslümanlar ve Türkler arasındaki milliyetçilik akımlarının baş vermesinden kaynaklı Türkçe Kur'an çevirilerinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Aktardığına göre, 1927 yılında Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi döneminde hutbelerin çevirisiyle beraber Kur'an'ın Türkçeye çeviri girişimleri ilk kez başlamıştır. Rıfat Börekçi'nin ricası üzerine bu görevi Elmalılı Hamdi Yazır üstlenmiştir (1998, s. 20-22). Kendisinden sonra bireysel olarak Kur'an'ı çevirmeye girişen Yaşar Nuri ÖZTÜRK, 1993 yılında bir çeviri yayınlamıştır ve ardından toplumun da riayet edebilmesi üzerine Kur'an çevirisi işi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülerek günümüze dek gelmiştir.

Elbette Türkçe çeviriler yapılırken çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Kültürel olarak bakıldığı zaman çevirmenlerin Kur'an'ı Türkçeye çevirmesi, İslami öğretilerle çağdaş Türk değerlerinin ve normlarının birbirine uyumuyla alakalı soru ve tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Bilindiği üzere Cumhuriyet sonrası dönemde toplum daha çok Batılılaştırılmaya teşvik edilmiş ve bu dönemde yoğunlukla Batı edebiyatının eserleri çevrilmiş ve öğretilmiştir. Bu dönemde getirilen kanun ve yasalar da keza Batı odaklı olmuştur. Öte yandan din yetkilileri de bu düşünce yapısını reddedip dini yönetimin sürmesinde ısrar etmiş, dini eğitime yönelinmesi gerektiğini savunmuş ve buna dair isyanlar çıkarmıştır. Dolayısıyla bu ikili dövüşün arasında süregelen çevirilerse kaçınılmaz olarak toplumda kültürel anlamda uyum konusunda çokça soruna ve tartışmaya yol açmıştır.⁴ Ancak bu sorunlar sadece Anadolu coğrafyasında değil, elbette çevirilerin yapıldığı diğer coğrafyalarda da görülmektedir.

1.2. İngilizce Kur'an Çevirileri

İslam'ın İngilizce konuşan coğrafyalara yayılması, Batılı düşünürlerin İslami araştırmalara yönelmesi ve ilgilerinin artmasıyla, İngilizce Kur'an çevirisine bir ihtiyacın doğmasına yol açmıştır. Tarihsel açıdan önemli olarak kayda geçen ilk İngilizce Kur'an çevirisi, 1734 yılında İngiliz oryantalistlerinden olan George Sales tarafından yapılmıştır. Ancak kendisinin çevirisinde daha sonradan fazlasıyla tutarsızlık bulunduğu iddiası gündeme getirilerek başka çevirilere ihtiyaç duyulmuştur. Daha sonraları 1861 yılına gelindiğinde İngiliz din adamı ve çevirmen olan John Medows Rodwell bir çeviri yapmış ve oryantalist anlamda yanlış anlaşılmalara ve eleştirilere bir nebze de olsa dindirebilmeyi başarmıştır. Ancak kendisinin çevirisi de Arapça dilindeki ulvi hissiyatı tam olarak okuyucuya geçirememekle eleştirilmiştir. Bu eleştiriye göze alarak bir çeviri yapmaya girişen Edward Henry Palmer, 1880 yılında bir çeviri yapmıştır. Palmer'ın çevirisi, o döneme kadar yapılmış en doğru çeviri olarak nitelendirilmiş ve toplumun büyük bir kesimi tarafından ilgi görmüştür. Daha yakın tarihe

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Başkan, Ö. (2008). Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115.

gelindiğindeyse Muhammed Marmaduke Pickthall, 1930 yılında bir çeviri yayınlamıştır (Wild, 2015, s. 158-182). Ali Quri Qarai Müslümanların, İngilizce konuşan coğrafyalara göç etmesiyle İslam dinine olan ilginin git gide arttığını ve Batı'nın da bu ilgiyi cevapsız bırakmamak adına Kur'an çevirilerine başladığını ifade etmektedir (2004, s. 20-22). Amina Wadud ise İngilizce çeviriye dair ihtiyacın, küreselleşmenin artması ve İngilizcenin git gide dünya dili olmasından kaynaklı daha da arttığını belirtmektedir. İslami öğretilerin de artık Müslüman toplumların ötesine yayılması arzusu da hem bu farklı coğrafyada yaşayan insanlar arasında bir merak uyandırmış hem de kültürlerarası iletişimi daha da kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Keza Batılı üniversitelerde yürütölmeye başlanan İslami ve din karşılaştırması temelli çalışmalar da bu çevirileri geliştirmiştir. Wadud aynı zamanda İngilizce Kur'an çevirisine ihtiyacın doğmasını sağlayan tarihi etkenler içerisinde sömürgeciliğin, küreselleşmenin ve akademik çalışmaların olduğunu belirtir. Batılı toplumların giderek çokkültürlü bir hal almaları ve birbiriyle etkileşim halinde olmaları Kur'an çevirilerinin de git gide daha doğru bir hal almasını sağlamıştır (1999, s. 519-523). 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında özellikle Marmaduke Pickthall ve Abdullah Yusuf Ali'nin çeviri girişimleri, gelecekteki yapılacak olan Kur'an çevirilerini etkilemekle kalmayıp aynı zamanda dönemin okuyucularını da İslam konusunda bilgilendirme anlamında çok kritik bir rol oynamışlardır. Bu çeviriler sayesinde Batının İslam'a olan bakış açıları şekillenmiş, doğru bilinen yanlışları düzelttikleri gibi elbette yanlış bilinen doğruların da doğmasına kaçınılmaz olarak yol açmışlardır. Qarai, dönemin çeviri girişimlerinde karşılaşılan sorunları belirtirken bunların başında kültürel farklılığın ve dini hassasiyetin geldiğini ifade eder (2004, s. 20-22). Kur'an'ın kendine has olan yazım biçimini elbette İngilizceye aktarabilmek kolay bir iş değildi çünkü taban tabana farklı bir kültürün öğretilerini Batılı bir topluma aktarabilmek ve bu aktarımı yaparken de anlamını koruyabilmek önemli bir meseleydi. Aradaki bu kültür farkının çevirilerde çeşitli tercihlerin yapılmasına ve ayetlerin yorumlanmasına yol açtığından da bahseden Qarai, İngilizce çevirmenlerin İslami bağlamı ve terimleri İngilizce konuşan toplumun anlayabileceği bir biçimde çeviri eylemi sergilediklerini vurgular. Onun bu sözlerini dikkate aldığımız zaman Kur'an'ın İngilizce çevirilerinin daha çok erek odaklı bir anlayışla yapıldığını ve bu anlayışın da yorumlamalara yol açtığını söylemek mümkündür. Çalışmanın önceki kısımlarında zaten Kur'an çevirisine yönelik akademik tartışmaların ortaya çıktığından bahsetmiştik, bu cümleler de tartışmaların çıkış noktasını destekler niteliktedir. Ancak Batılı toplumlarda Kur'an'ın çevirilerine ilişkin sorunlar sadece İngilizce diliyle sınırlı kalmamıştır.

1.3. Fransızca Kur'an Çevirileri

Jacques Berque, Fransızca Kur'an çevirilerine ilişkin ihtiyacın Fransa'nın Müslüman bölgelerdeki sömürü gücünün artmasından ve Fransa'daki Müslüman nüfusun gittikçe büyümesinden doğduğunu bildirmektedir. Fransa'nın Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya'ya sömürü kuvvetini göstermesiyle beraber bölgedeki yönetimi, eğitimi ve dini ele geçirebilmek için bölgedeki hâkim olan dini öğrenmeye ihtiyaç duydular. Bu sebepledir ki diğer coğrafyalarda görönen Kur'an'ı halkını bilgilendirmek amacıyla çevirme emri Fransa'da aksi bir tutumla, kendini bilgilendirip insanları bu

bilgiyle nasıl sömürebileceğine ilişkin bir halde ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Fransa'daki Müslüman nüfusun artması da elbette ki çeviri talebinin artmasına sebep olmuştur. Fransa, bu ihtiyacı yerine getirirken, Fransa'daki göçmen Müslümanları kendi halkına entegre edebilmek amacı üstlenmiştir (1995, s. 11-15). Bu konuda André Du Ryer'in 1647 yılındaki Kur'an çevirisi, Fransız sömürü yönetiminin ve din adamlarının İslami inancın ve öğretilerin ne olduğuna dair bilgilenmesinde büyük rol oynamıştır. Onun bu çevirisini 1698 yılında Katolik bir rahip olan Louis Maracci'nin çevirisi takip eder. Ancak Maracci, çevirisini Fransızca değil, Latince olarak yapmıştır. Ardından, Claude-Etienne Savary, 1783 tarihinde önceki amaçların aksine tamamen Fransız toplumunu İslam konusunda bilgilendirmek, eğitmek ve sömürgeci yönetime karşı çıkmak amacıyla bir çeviri sergilemiş ve bu çevirisiyle de Fransız toplumunda git gide artan bir İslami bilincin oluşmasını sağlamıştır. 1800'lü yıllara gelindiğinde aslında Alman oryantalistlerinden olan ve Antoine-Isaac Silvestre de Sacy ve François-Pierre-Jules Larcher tarafından Kur'an'ı Fransızcaya çevirmekle görevlendirilen Julius Charles von Mohl, çevirisini henüz yaparken vefat ettiği için yarım kalan çevirisini daha sonraları Alphonse de Lamartine ve Alexandre du Sommerard tamamlamıştır (Larzul, 2009, s. 147-165). Fransızca Kur'an çevirileri dönem dönem yapılmaya devam edilse de hepsi aynı iki amaca hizmet etmiştir, kimi sömürgeci yönetimin toplum üzerinde baskı kurması amacıyla çeviriyi yerine getirmiş, kimiye tamamen toplumu bilgilendirmek amacıyla bu görevi üstlenmiştir. Muhammed Hamidullah, çevirmenlerin ve Kur'an'ı çevirirken karşılaştıkları zorlukların başında diğer coğrafyalarda da olduğu gibi kültürel farklılığın geldiğini ifade eder. Yapılan çeviriler sürekli seküler Fransızların İslami inançların ve uygulamaların kendi üzerlerindeki etkileri hakkında tartışmalar çıkarmasına yol açmıştır. Çevirmenler ise çevirilerini Fransız halkının anlayacağı bir şekilde çevirmeye çalışıp aynı zamanda Müslüman toplumların hassasiyetlerini de göz önüne alarak bir çeviri sergilemişlerdir (1959, s. 12-15). Bu durum da kaçınılmaz olarak Batı dillerine çevrilen Kur'an'ın çevirisindeki doğruluk ve bağlılık konularına ilişkin tartışmaları körüklemiştir. Dolayısıyla Fransızcaya yapılan çevirilerin de genel anlamda erek odaklı bir tutumla yapıldığını ve bu tutumun da kaçınılmaz olarak yorumlamalara ve anlam kaymalarına yol açtığını görmek mümkündür.

Sonuç olarak genel anlamda tarihteki çeşitli Kur'an çevirilerine baktığımız zaman açıkça görülmektedir ki hem Kur'an, çevrildikçe Arap coğrafyasından olmayan insanların anlamasında, özümsemesinde ve o dine yönelmesinde sorunlara yol açmış hem de sürekli erek odaklı bir yöntemle çevrildiğinden dolayı yorumlanmış, yanlış anlaşılmış ve günümüze kadar süregelen tartışmaların da konusu olmaya devam etmiştir.⁵ Elbette Kur'an diğer metinlerden ve metin türlerinden farklı olmasından kaynaklı çevirisi de diğer metinlerin çevirisine nazaran daha zor veya sorunlu olacaktır.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Başkan, Ö. (2008). Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115; Kırcı, C. (2014). *Kur'an'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri*. Bilimname, 2014(1), 7-24; Geçgel, R. (2006). Doğu ve Batı'da kutsal kitap çevirileri (İncil, Tevrat, Kur'an çevirilerinde izlenen yöntemler) (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi).

2. KUR'AN-I KERİM'İN ÇEVİRİ SORUNSAĞI

Kaynağı Arapça olarak yazılmış olan ve Allah'ın kelamı olarak anılan Kur'an'ın başka dillere çevrilmesine olan istek, kimi zorlukları da beraberinde getirir. Bu zorluklardan bir tanesi olarak dilbilimsel zorluklar verilebilir. Arapça, yapısı gereğı Latin harflerini kullanmayışı, sağdan sola doğru yazılıp okunması, harflerinin üzerine gelen *hareke* ismi verilen işaretlerin anlamı değıştirmesi gibi özellikleriyle doğal olarak Türkçe, İngilizce ve Fransızca dilleri bağlamında daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum da dilbilgisel anlamda kendisi kadar zengin olmayan dillere çevrilmesinde dolayısıyla bir zorluk olarak ortaya çıkarır. Bu konuda Eyüboğlu, Arapçanın derin anlamlar barındıran ve dilbilimsel nüansları olan bir dil olduğundan, doğal olarak diğeri dillere çevirisinin yapılmasının pek de kolay olmadığından bahseder (1987, s. 56). Onun bu düşüncesine benzer olarak A.J. Arberry ise Kur'an Arapçasındaki zorlukların, çevirmenlerin önünde büyük bir engel oluşturduğunu belirtir (1955, s. 10). Bu sözlerden anlaşılmaktadır ki Kur'an çevirisi yapılırken dilbilimsel anlamda öncelikle geniş bir Arapça dilbilgisinin yanı sıra derin anlamlardaki detaylara da titizlikle önem verilmesi gerekmektedir. Ancak Kur'an çevirisini zora sokan tek etken dilbilimsel zorluklar değıl, aynı zamanda kültürel farklılıklar da söz konusudur. Nasıl ki yazın çevirmenleri bir edebi eseri çevirirken kaynak kültüre hâkim olmalıysa (Kıcı, 2019, s. 16) Kur'an çevirisinde de çevirmenlerin Arap kültürüyle erek kültür arasındaki farklılıklara hâkim olması gerekir. Kur'an'da geçen Arap kültürüne ait ifadeler, tamamen dikkat edilerek ve sadık kalınarak çevrilmelidir ki hem erek okuyucu kaynak kültüre dair bilgi sahibi olabilsin hem de kaynak kültürde özellikle de bu denli kutsal bir bağlamda bir yorumlamaya veya yanlış anlamaya yol açılmasın. Boisliveau, çevirmenlerin Arap dili ve Arapça konuşmayan insanlar arasında bir köprü görevi üstlenerek kültürlerarası bir iletişim stratejisini edinmeleri durumunda hem çevirinin hem de anlamın daha kolay olacağını savunur (2013, s. 64). Bunun yanı sıra Kur'an çevirisini zorlaştıran bir başka etkense dini hususlardır. Kur'an'ın Allah'ın kelamı olarak nitelendirildiğı gerçeğı göz önüne alındığında elbette çevirilerinde de bu kutsallığın ve ulviliğın aynı şekilde korunabilmesi veya aktarılabilmesi gerekir. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, Kur'an çevirisinin dilbilimsel, kültürel ve dini zorluklarla karşı karşıya kaldığını ve bu nedenle çevirisinin sürekli bir sorunsal olarak kalmaya devam ettiğini görmekteyiz. Bu konu, çeşitli disiplinlerden akademik çevrelerin de dikkatini çekmiş ve üzerine çalışmalar yapılmıştır.⁶ Günümüze kadar gelen çevirilere baktığımızda Kur'an çevirilerinin sürekli bir kişi veya bir disipline mensup kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olduğunu görmekteyiz. Yapılan çeviri girişimlerine bakıldığında çevirilerin büyük bir kısmının İslam İlimleri ve Diyanet İşleri'ne mensup bireyler tarafından yapılmış oldukları görülmektedir. Dolayısıyla çeviriye olan ihtiyacın ve çeviri talebinin de bu tip kurumlardan gelmiş olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Kara, O. (2018). Kur'an'daki Mübhem İfadelerin Çeviri Sorunu. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 4(1), 257-282; Başkan, Ö. (2008). Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115; Tiyek, F. (2015). *Kur'anı anlamada bağlamın rolü ve meallerdeki bağlamsal sorunlar*; Avluklu, M. (2020). *Challenges in Translation of the Holy Quran*; Ali, A., Brakhw, M. A., Nordin, M. Z. F. B., & ShaikIsmail, S. F. (2012). Some linguistic difficulties in translating the Holy Quran from Arabic into English. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(6), 588.

evirisindeki sorunsalın günümüzde hala devam ettiği gerçeğini de göz önüne aldığımızda, bu sorunsala bir çözüm olarak İslam İlimleri, Dilbilim ve eviribilim gibi disiplinlerden çeşitli bireylerin bir araya gelerek bir eviri eylemi sergilemeleri hem Kur'an çevirilerinde bir ilke imza atar hem de sorunsalın çözülmesine yönelik yenilikçi bir adım olabilir.

2.1. Kur'an çevirisine İlişkin Akademik Tartışmalar

Ortaya çıktıkları günden bugüne, kutsal kitapların çevrilmesi her daim bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Kutsal kitaplar, temelinde tanrı kelimeleri olarak algılandıklarından ve değiştirilemez olarak tanımlandıklarından dolayı eviri tarihine baktığımızda ilk başlarda dokunulmaz olarak düşünülüp çevrilme girişiminde bulunulmamıştır. İlerleyen zamanlarda hem dünyanın gelişmesi hem de iletişim ihtiyaının gelişmesiyle beraber dinlerini yaymak isteyen dindarlar, bu görevi inanç sistemlerinin ne olduğunu sözlü biçimde anlatarak aktarmayı uygun görmüşlerdir. Dilden dile aktararak ve anlatılarak yayılmaya çalışılan dinlerde zamanla anlatıcı sayısının oęalmasđ ve doğal olarak anlatan kaynağın tekil olmamasından kaynaklı yorumlamalar da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Bu duruma bir son vermek için artık kutsal kitapların da çevrilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Hieronimus (348-423), her bireyin tanrı kelimelerine erişme hakkı olduğunu düşünerek kutsal kitabı İbranice ve Yunanca ahitleri karşılaştırarak çevirmeye başlayarak bu serüveni başlatmıştır, ardından Luther'in (1483-1546) kutsal kitabı Latince'den Almanca'ya çevirmesiyle serüven devam etmiştir. Bu iki önemli ismin eviri etkinliklerinin arasından yüzyıllar geçmiş olması demek Hieronimus'un düşüncülerinin benimsenebilmesinin ancak 16. yüzyılda gerçekleşebildiğini göstermektedir. Zamanla ortaya çıkan *kutsal kitapların evrilemezliği* ilkesi, eviri sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bir kutsal kitabın çevirisi yapılırken, birincil amaç ilgili kitabın dilinden olmayan insanlarla kitapta verilen mesajlar arasında bir köprü inşa etmek olmalıdır. Çevirilerin de bu kapsamda doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılmış olmaları gerekir.

Kur'an'ın çevirisi ise İslam camiasında dini, dilsel ve bağlamsal boyutlara ilişkin karmaşık tartışmalara konu olmuştur. Bu bölümde, önde gelen akademisyenlerden alıntılar yapılp farklı bakış açıları sunularak ortaya çıkmış olan tartışmalar başlıklar halinde incelenecektir.

2.1.1. Kur'an evirisinin Dini Sorunları

Kur'an çevirisine ilişkin dini tartışmalar çevrilmiş metinlerdeki ilahi özgünlüğün korunması sorunu etrafında yoğunlaşmaktadır. "Kur'an'ın kullandığı ilahi kelime dağarcığının, Sami dillerinde bulunan dini söylemlerdeki söz sisteminden kopuk ve kutsallıktan arındırılmış olan başka dillere çevrilmesi zordur." (Arkoun, 1999, s. 31)⁷. Dini tartışmalar, Kur'an'da geçen kutsallığı çeviride okuyucuya aktarmak için gereken dengenin sağlanamadığını vurgular. İlahi farklılıkları yakalama anlamında dilsel ifadenin doğasında bulunan sınırlamalara dikkat çekilir. Buradan da Berman'ın savunduğu yabancının aktarılırken basitleştirilmemesi (Berman, 1999, s. 73) gerektiği savunusunu ele

⁷ Aksi belirtilmediği sürece yabancı dilden olan alıntıların çevirileri tarafıma aittir.

alacak olursak, Arkoun'un da bir yerde aslında bu basitleştirme konusunda anlamın yeterince aktarılamadığına vurgu yapmak istediğı görülmektedir. Öte yandan Kur'an çevirisi söz konusu olduğunda ve bu kitabın da İslam'ın ne olduğundan habersiz bir topluma çevirisinin yapıldığı zamanlar göz önüne alındığında, erek okuyucuya Kur'an terminolojisinin de kazandırılması önemliydi. *Allah, İslam, Müslüman, Farz, Sevap, Sünnet, Ayet, Sure* gibi daha birçok ifadenin benzerleri diğer dinlere mensup kişilerde bulunuyor olsa da birebir karşılıkları görünmezdi. Bu tip terimlerin çevirisinde terimleri yerelleştirerek eviren çevirmenler dolayısıyla erek okuyucunun İslam kültürünün kendisiyle alakalı bilgilenme aşamasında zorluğa düşmesine yol açmıştır. Her ne kadar Allah, İslam gibi terimleri İngilizceye dnleme yaparak dahil etseler de kimi terimlerde dilsel boyutta bir uyarlamaya gidilerek Ayet-Aya, Sure-Surah şeklinde de erek dile dahil edebilmiş oldukları görülmektedir. Doğal olarak bu adımlar sayesinde artık erek okuyucu İslami öğretinin ne olduğunu bilmenin yanı sıra karşılaştığı terimin de aslında İslam kültüründe neye denk geldiğini de ğrenebilmiştir. Ancak dini tartışmalarda ne sürülen sorunlara kimi zaman çözümler sunulabilmişse de basitleştirme olarak tanımladığımız ve ilahi zn tam olarak diğer bir dile aktarılamamasının doğurmuş olduğu sorun, henüz günümüze kadar devam etmiştir. Çevirmenler, daha önceki eviri örneklerinin sebep olduğu bu gibi sorunları göz önüne almadan eviri yapmaya devam ettikleri sürece, bu tartışmalar da son bulmayacaktır.

2.1.2. Dilsel Zorluklar ve Eşdeğerlik Arayışı

Kur'an evirisindeki dilsel zorluklar, salt çevirinin ötesine geçip eşdeğerlik arayışına kadar uzanmaktadır. "Dilsel farklılıklar çeviriyi zorlaştırır. Her ne kadar bir dilin tamamının çevrilmesi zor olsa da bu durum Kur'an kapsamında daha da zordur" (Rahman, 1989, s. 73). Bu sözden hareketle Kur'an çevirisinin zor olduğunu ve dilsel farklılıkların evirmenleri, yaptıkları çevirilerde eşdeğerlik bulmaya ittiğini anlamak mümkündür. Öte yandan kelimesi kelimesine bir çeviride zaten anlam erek dile aktarılamayacağından dolayı çevirmen burada eşdeğerliğe başvurmak zorundadır ancak bu eşdeğerlik keyfi bir şekilde değil, kaynak metinde gömülü olan anlamı eşdeğer bir biçimde verebilmeye yönelik olmalıdır. Bu açıdan Nida ve Taber'in "eviride yalnızca sözcük düzeyinde eşdeğerlik bulmak değil, aynı zamanda kaynaktaki kültürel ve duygusal farkların da korunarak bir eşdeğerliğin bulunması önemlidir" (1969, s. 12) sözü oldukça önemlidir. Dolayısıyla bunu sağlayabilmek içinse bir evirmenin Kur'an'ı kapsamlı bir şekilde anlaması gerekmektedir. Ayrıca Arapçanın kendine has bir alfabesi olması ve sağdan sola doğru okunuyor olması da yine zorluklara yol açmıştır. Örneğin Arap alfabesinde kelimeler, harflerin birleştirilmesiyle oluşur, bunun yanı sıra altına veya üstüne konulan noktaları bulunan ve her bir harfin okumasını değiştiren *hareke* isimli özel işaretleri olan bir dildir. Bunlara hâkim olunamaması durumunda çevirmen, kullanılan kelime veya harfin asıl anlamını aktaramayabilir. rnek vermek gerekirse Arap alfabesi kullanan Farsçada گوز (kuz) kelimesi göz demek olurken كور (kur) kelimesi kr anlamına gelir. Sadece bir harfin üzerine gelen noktanın silinmesiyle anlam çok farklı yerlere kayabilir.

Bunların yanı sıra Arapça, özellikle de Kur'an fazlasıyla metaforlar, ad aktarmaları ve cinas gibi söz sanatları barındıran bir dil olduğundan bir başka dile aktarılmalari doğal olarak zorlu bir süreçtir. Bu konuda çevirmenlerin Kur'an'daki anlamı aktarabilmenin yanı sıra söz sanatlarını da aktarabilmeleri gerektiğini ve bu iki durumun çevirmenleri oldukça zorladığından bahseden Abdel Haleem, Kur'an çevirisinde salt kaynak odaklı bir yaklaşımın çeviriyi yetersiz kıldığını ve ölçülü bir biçimde kaçınılmaz olarak eşdeğerlikler bulmaları gerektiğini savunur (Haleem, 2004, s. 15). Elbette eşdeğerlik arayışının içine kültürel öğelerin ötesinde bir de dini bağlamlar girer. İslam dininde bulunan birçok terimin veya durumun başka dillerde karşılığı veya eşdeğeri yoktur dolayısıyla bu gibi durumlarda çevirmenlerden açıklamalı bir çeviri sergilemeleri beklenir. Aksi taktirde ya ilgili terimi olduğu gibi alır erek okuyucuda anlamsızlığa yol açarlar ya da eksiltip erek okuyucunun İslam konusunda eksik bilgilenmesine yol açarlar. Kur'an'ın çevirisi yapılırken ortaya çıkan bir diğer zorluksa Kur'an'ın sözlü geleneğine saygı duyulmamasıdır. Kur'an'ın ilk indirildiği zamanlarda henüz kâğıt ve matbaaya ulaşımın olmayışından kaynaklı sözel bir biçimde aktarılmıştır dolayısıyla Kur'an'ın kendine has bir ses tonuyla ve ritimle okunması gerekir. Bu durumu kanıtlayıcı bir örnek olarak cami imamlarının veya din alimlerinin Kur'an'ı düz yazı gibi okumayıp tıpkı bir şiir okurmuş gibi tonlamalarla ve vurgulamalarla okuması verilebilir. Neal Robinson bu konuda "çevirmenler Kur'an'ı çevirirken bu sessel özelliği de göz önünde bulundurmalıdır. Çünkü kelimelerin okunuşundaki tonlamalar kelimelere farklı anlamlar ve katmanlar katar dolayısıyla bu farkı anlamadan çevirmek yanlış veya eksik bir çeviriye yol açar" (2002, s. 30) diyerek bu zorluğun altını çizmiştir.

Kısacası Kur'an çevirilerindeki dilsel zorluklarla birlikte eşdeğerlik arayışının kaçınılmaz olması onu detaylı bir şekilde anlamayı ve özümsemeyi barındırır. Eşdeğerlik arayışıysa salt sözcük düzeyinde bir eşdeğerlikten ziyade kültürel farklılıkların da göz önüne alınarak Kur'an terminolojisinin aktarılabilmesini içerir. Alandaki düşünürlerin de ifade ettiği gibi bu durumların göz ardı edilerek veya eksik çevrilmesi doğal olarak Kur'an çevirilerini yetersiz kılmıştır.

2.1.3. Edebi Boyutların Korunması

Kur'an'ın üslubu, kullanılan kelime tercihleri ve söz sanatlarıyla belirlenir. Dolayısıyla, bu üslup özelliklerini korumak da zorlu bir iştir. Bu duruma örnek olarak, Kur'an'ın İngilizce çevirilerine yönelik eleştirilerde bulunan Muhammed Abdel Haleem'in "Birçok çevirmen burayı 'oğul' olarak çevirir, oysa klasik Arapça'da *velet* kelimesinin, 'çocuk' veya 'çocuklar' anlamına geldiğinin farkında bile değillerdir" (Haleem, 2004, s. 195) eleştirisi verilebilir. Haleem'in bahsettiği kelime, Türkçeye de *velet* yani erkek çocuk olarak geçmiştir ancak kelimenin klasik Arapçadaki anlamında belirli bir cinsiyet yoktur. İlgili kelimenin çevirisini erkek çocuk anlamını verecek şekilde aktarmak, yanlışlığa yol açacaktır. Örneğin, Kehf suresinin 4. ayetinde ve Meryem suresinin 88. ayetinde meleklerden bahsederken *velet* kelimesiyle meleklerin, Allah'ın çocuğu olduğunu ileri süren Mekkelilere dair sözler bulunmaktadır. Meleklerin cinsiyetlerinin olmadığı ve bir ışık hüzmelerinden yaratıldıkları gerçeği göz önüne alındığında, buradaki çevirinin erkek çocuk anlamı verecek şekilde yapılması, okuyucuda

Çelişkiye yol açacaktır.⁸ Bu kısımlar, edebi bir dil kullanımına verilebilecek ufak bir örnektir ancak edebi boyutun korunmasının önemini fazlasıyla ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türk İslam ilimleri ve eviribilim camiasında da Kur'an çevirisine dair tartışmalar ve önerilen metotlara dair akademik yayınlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Kur'an çevirisine yönelik tartışmalar dini, dilsel ve edebi görüşler üzerine harmanlanmış olup çok yönlü ve karmaşık bir halde devam etmektedir. Dini tartışmalar, Kur'an'ın kutsallığını aktarmak için gereken hassas dengeyi vurgulayarak, çevrilen metinlerdeki ilahi özü korumanın zorluğunu vurgulamaktadır. Dilsel zorluklar, birebir çevirinin ötesine geçerek, dilsel bileenlerdeki bütünsel anlamı yakalamak için edegerlik arayışını vurgulamaktadır. Edebi boyutlar, Kur'an'ın kullandığı kelimeleri ve söz sanatlarını aktarmak gibi etin bir görev ortaya koymakta ve çevirmenlerden onun edebi güzelliğini korumalarını beklemektedir. Bu durum, alandaki akademisyenlerin kapsamlı bir yaklaşıma duyulan ihtiyaı vurguladığı incelikli ve karmaşık bir süreci ortaya koymaktadır. Önde gelen alimlerin görüşleriyle zenginleerek devam eden tartışmalar, İslam alimleri ve eviribilim topluluğu içinde Kur'an çevirisi konusunda daha geniş bir söyleme katkıda bulunmaktadır.

2.2. Kur'an'ın Metin Sınıflandırması

Kur'an-ı Kerim'in metin sınıflandırmasından önce, *metin* kavramının çeviribilimsel anlamda nasıl tanımlandığını bilmek önemlidir. Erek odaklı eviri kuramcılarının olan Gideon Toury, metin kavramını, erek metnin de bir metin olarak algılanması gerektiğini söyleyerek, erek kültürde eviri olarak algılanan her şeyin bir metin olduğunu savunarak tanımlar (Toury, 1978, s. 198 & 1980, s. 211). Öte yandan, alana oğul Dizge Kuramını kazandıran Itamar Even-Zohar ise metin kavramını *dizgenin ürünü* ve *bir kültür planlama aracı* şeklinde tanımlamayı uygun grmtir. Ona göre metin, tek başına var olamaz ancak diğerk metinlerle kurduğu ilişkiler anlamındaki bir dizgeden var olabilir. Even-Zohar ayrıca, bir metnin çoğul dizgedeki konumuna göre incelenebilecek olduğunu savunur (Even-Zohar 1978, s. 192 & 1990, s. 26). Alana Skopos Kuramını kazandıran Hans Vermeer, metin kavramına daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşılarak, sadece kültürel unsurlardan veya içeriğinden ibaret değil, aynı zamanda bir amaca yönelik olarak ortaya çıktığını savunur. Ona göre metin, uzman bir çevirmenin bir amaç ile baladığı ve sonuca kavuturduğu bir kavramdır (Vermeer, 1989, s. 173-187). Çalışmamızda yöntemini ele almış olduğumuz Berman ise metin kavramına biraz farklı bir yaklaşımlar sunar. Berman, metnin çok yönlü bir olgu olduğunu vurgulayıp kültürel, tarihi ve dilbilimsel boyutlarla derinlemesine ilgili olduğunu savunur. Ona göre metin, yalnızca kelimelerden oluşan bir yapı değil, aynı zamanda kaynak dilin kültürünü ve tarihini içeren devingen bir yapıdır (Berman, 1985, s. 284-297). Kısacası, eviribilimsel bağlamda metnin tanımına bakacak olduğumuzda, sürekli olarak kültürle ilişkilendirilmiş

⁸ "«Allahın oğlu var !» diyenleri de kocundurmak içindir" (Atalay, 1965), Allāh'ın bir oğlı vardır diyenlere karu bir tahvıfdir. (Said, 1924), "Allah kendine bir oğul edindi" iddiasında bulunanları uyarmak için[dir] (Esed, 1996), <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=18&ayet=4> 22.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

bir tanımlama yoluna gidilmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız Kur'an çevirilerine de baktığımız zaman, aslında birçok farklı kültürün birbirine tanıtıldığını görebiliriz. Kur'an'ın, farklı dillere çevrilmesiyle Arap kültürünün yanı sıra İslam kültürü ve İslam bilinci de farklı kültürlerden insanların anlayışına sunulmuştur. Dolayısıyla çeviribilimsel metin tanımına, Kur'an'ın da tanım bağlamında uyumluluk gösterdiğini görmüş olmak mümkündür. Her metnin bir yazıyı barındırdığı düşünülürse, doğal olarak bir yazarının da var olduğu ve bu bağlamda Kur'an'ın yazarının da Allah olduğu söylenebilir.⁹ Elbette bu bahsedilen yazarlık, birtakım kelimeleri kaleme alarak yapılan veya bir matbaada basılarak yapılan bir yazarlık değildir. Kur'an'ın içinde yazım sürecine atıfta bulunulurken sürekli; *inmek*, *indirmek*, *indirilmek* fiilleri kullanılır ve diğer metinlerde, *metnin yazarı* ifadesi geçerken söz konusu Kur'an olduğunda bu ifade, *indireni* veya *habercisi* ifadelerine dönüşür. Kur'an'ı sınıflandırırken yaşanan en büyük çıkmaz da burada, yani diğer metinlerden ve metin türlerinden farklı olmasıyla başlar. Dolayısıyla bu farklılık da onu, diğer metin türlerinin arasında anmayı ve sınıflandırmayı zorlaştırır. Kur'an, gökten ciltli bir kitap halinde indirilmemiştir veya sayfa sayfa da indirilmemiştir. Kur'an, Allah tarafından Cebrail'e ondan da Hz. Muhammed'e söylenerek ve Arapça dilinde indirilmiştir (Bakara, 2/97, Nahl, 16/102, Şu'ara, 26/193-195 ve Tekvir, 81/19-21).¹⁰ Hz. Muhammed'in de *ümî* yani okuma-yazma bilmeyen bir peygamber olduğu bilinir¹¹ dolayısıyla, Cebrail'den Hz. Muhammed'e sözle söylenen veya indirilen cümleler, Hz. Muhammed tarafından da sahabelerine yine söz yoluyla söylenmiş ve bu söylenenler, sahabeler tarafından hem ezberlenmiş hem de yazıya geçirilmiştir.

Verilen tüm bu bilgiler ışığında açıkça görülmektedir ki Kur'an metni, diğer metin türlerine yazılış bakımından uymaz dolayısıyla, bilinen metin türleri arasına da eklenemez. Öte yandan, Arapça ve Kur'an'da geçen terimlerin anlamlarını detaylı bir şekilde ele alan Rağıb el İsfehani (2002), *kitap* kelimesinin anlamlarını irdelerken, her zaman yazılı olmadığını kimi zaman sözlü olarak da ele alılabildiğini belirtmiştir.

“Bu kelime bazen, telaffuz yönünden birbirine girmiş şeyler için de kullanılabilmektedir. Buna göre asıl olan, yazı ile düzenlemektir. Fakat, bunların her biri istiare yoluyla diğerinin yerine kullanılabilmektedir. Onun için Allah'ın Kelamı, -yazılmamış olsa dahi- Kitap adını alabilmektedir.” (İsfehani, 2002, s. 892).

⁹ Bkz. Şu'ara, 26/192 “Şüphesiz bu Kur'an, âlemlerin Rabbi'nin indirmesidir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 412).

¹⁰ “De ki: “Her kim Cebrail'e düşman ise, bilsin ki o, Allah'ın izni ile Kur'an'ı; önceki kitapları doğrulayıcı, mü'minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 20).

“Ey Muhammed! De ki: Ruhul-Kudüs (Cebrail), inananların inançlarını sağlamlaştırmak, müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere Kur'an'ı Rabbinden hak olarak indirdi.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 298).

“Uyarıcılardan olası diye onu güvenilir Ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık bir Arapça ile indirmiştir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 412).

“O (Kur'an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 673).

¹¹ Bkz. A'raf, 7/157-158 “...Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî²⁴ peygambere uyan kimselerdir..., O hâlde Allah'a, bir de O'na ve sözlerine inanan Resulüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız...” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 184).

Sonuç olarak, ele alınan tüm ifadeler bağlamında Kur'an'ın metin türüyle ilgili; *sözlü metin*, *sözle yazılmış metin*, *sözel metin* gibi ifadelerin tanımlama veya sınıflandırma amacıyla kullanılmasında bizce bir sakınca yoktur, ancak bu tanımların bilinen metin türleri arasında yer almadığı da unutulmamalıdır. Aynı zamanda, alışmamızda Kur'an metnini ve çevirilerini çözümlerken Berman'ın yazın çevirilerinden hareketle ortaya koymuş olduğu modelini ele alarak zmlememizin sebebi de Kur'an'ı her ne kadar bir metin sınıflandırmasına yerleştirmiyor olsak da içinde barındırdığı okanlamlılıklar, söz sanatları, mecaz anlamlar vs. açısından, edebi metinlerle fazlasıyla benzerlik göstermesinden kaynaklıdır.

2.3. Kur'an'ın Salt Kaynak Odaklı veya Erek Odaklı eviri Sorunsalı

Geçmişten günümüze dek sayısız Kur'an çevirisi girişiminde bulunulmuştur. Her bir çevirmen de eviri eylemini gerçekleştirdiği esnalarda, çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve bu zorlukları yok etme amaçlı kimi stratejilerden yararlanmış veya farklı yöntemler denemiştir. Ancak ne yazık ki bu yöntemler, ne Kur'an evirisindeki sorunsalı çözebilmiş ne de günümüze kadar gelmiş ve riayet edilebilecek veya en doğrusu bu denilebilecek bir eviri ortaya koyabilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i, Arapça konuşan kişiler bile yer yer anlamakta güçlük çekip din alimlerine veya tefsir uzmanlarına yani müfessirlere başvururlar, dolayısıyla kaynak dilinde bile kaynak okuyucu tarafından anlaşılması zor bir düzeyde yazılmış bir metindir. Keza Nahl 16/44 bile, "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (zerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik." (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 291) diyerek, Kur'an'ın ek açıklamaları zorunlu kılacak halde yazılmış bir metin olduğunu bildirir.

Kaynak odaklı veya kelimesi kelimesine bir eviri anlayışı, bilgilendirici metin türlerinde kullanışlı bir yöntemdir. Her ne kadar Kur'an, okuyucuyu bilgilendirmeye yönelik bir metin olsa da kesinlikle bilgilendirici metin sınıfına girmez dolayısıyla bu tür bir eviri anlayışı da tamamen anlamsızlığa yol açar. Kelimesi kelimesine çeviriyi, kaynak metnin erek dildeki benzeri veya eşdeğerini ortaya koymak tanımıyla değerlendirdiğimizde, Kur'an'ın kendisi İsrâ 17/88 ayetinde "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler" (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 311)¹² diyerek böyle bir durumun imkânsız olduğunu anlatır. Kaldı ki çeşitli çevirmenler tarafından bu yaklaşım sergilenmiş ve doğal olarak başarılı olunamamıştır. Bu evirilerden birine örnek olarak bakacak olursak, İsrâ 17/29 ayetini kelimesi kelimesine, salt kaynak odaklı evirenlerden biri olan Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisini ele alabiliriz. İlgili ayeti, "Elini boynuna bağlama, tamamıyla da açma, sonra kendini kınar ve bir şeye gücün yetmeyerek pişman bir halde oturur kalırsın." (Gölpınarlı, 2007, s. 304) şeklinde çevirmeyi uygun görmüştür ancak bunu okuyan bir erek okuyucunun, burada ne anlatılmak istendiğini anlaması veya cimrilik ve müsriflik etmekten bahsedildiğini anlaması mümkün değildir. Arapçada, *elini boynuna bağlamak* ve *elini açmak* cimrilik ve müsriflik anlamlarında kullanılan iki deyimdir. Türkçede de müsrif birisi için *eli fazla açık* gibi bir ifade kullanılabilir, ancak *eli açık olmak* deyiminin asıl anlamı

¹² Ayrıca bkz. Bakara 2/23-24, Ynus 10/38, Hd 11/13

cömertliktir. Kısacası, bu örnekle bile, kelimesi kelimesine çevirinin veya salt kaynak odaklı çevirinin, erek okuyucuda anlama konusunda bir sorunsala yol açtığını görmek mümkündür.

Anlatmış olduğumuz durumun bir diğer yönden incelemesini ise aynı ayet örneğini, salt erek odaklı bir eviri eylemi sergileyerek viren, Mehmet obanlı'nın çevirisi üzerinden yapalım. İlgili ayeti, "İnsanlara yardım ederken elini sıkı tutarak yardım etmekten uzak durma! Elini çokça açık tutarak; sana, ailene lazım olanları yardım için verme! Her insanın ihtiyaı vardır. Eğer elindekilerin hepsini verirsen ihtiyaç içinde ortada kalırsın! ll ol. Değilse ihtiyaç içinde ortada kalarak hayıflanır, yaptığın yardımdan pişmanlık duyarsın" (Çobanlı, 2020, s. 368) şeklinde çevirmeyi uygun grmştir. oban'ın çevirisi için, tercihlerinin tartıřmalđ olduğunu söyleyemeyiz çünkü tamamen kaynak metinde asıl anlatılmak isteneni anlatmıştır, ancak sorun da anlatılmak isteneni anlatmakla yetinmek yerine ek açıklamalara ve gereksiz uzatmalara başvurmasıyla ortaya çıkmaktadır. Burada, çevirmenlerin daha az ekleme ve aımlamalar kullanarak bir eviri eylemi sergilemesi gerekir ki hem erek okuyucu, kaynakta verilen deyimlerin kendi dilindeki karşılığını görsün hem de anlatılmak isteneni kendi dilbilgisiyle anlasın. şayet buna rağmen de anlamadığı durumda zaten kendisine yardım etmesi için bir din alimine başvurması uygun olacaktır.

Kısacası, Kur'an çevirisinde dikkat edilmesi gereken noktalar çok olduğu kadar, yöntem anlamında da salt bir yönteme bağlı kalmak yerine her yöntemi ölçülü ve dengeli biçimde kullanmak önemlidir. Ne kaynağa aşırı sadık kalıp anlam kaybedilmeli ne de ereğe aşırı sadık kalıp kaynak değiştirilmelidir.

3. ÇEVİRİ ETİĞİ VE ÇEVİRİ İDEOLOJİSİ

Çeviribilim alanında çeşitli çalışmalar ortaya koymuş olan çeviribilimciler tarafından çeviri etiği veya çeviri ahlakı, karmaşık çeviri sürecinin doğasında var olan, etik boyutları ortaya koyan çok yönlü bir dizi ilke ve düşünceyi oluşturur (Nida & Taber, 1969; Venuti, 1995; Gentzler, 2001; Baker, 2006). Bunun içine kaynak metne olan sadakat, yazarın amacına saygı ve erek kültür ve dilin göz önünde bulundurulması gibi unsurlar dahil edilebilir. Çeviri yapılırken kaynak dildeki asıl anlamın tam olarak korunduğu bir çeviriye, etik bir çeviri denilebilir. Venuti'ye göre etik bir çeviride, kaynaktaki asıl anlatılmak istenenin vurgulanabilmesi için, kendi etkisini olduğunca aza indirebilen *görünmez* bir çevirmen olmalıdır (Venuti, 1995, s. 15-18). Konu Kur'an gibi kutsal kitapların çevirisine geldiğinde, çevirinin etik boyutu oldukça önemli bir rol oynar çünkü çevirmenin kaynak metnin kutsallığına da saygı duyarak, anlamını erek dile açık ve anlaşılır bir şekilde aktarabilmesi ve bunun dengesini kurabilmesi gerekir. Buna ek olarak Berman ise çeviri etiğini, *étranger* olarak adlandırdığı yabancı terimi üzerinde yoğunlaştırır ve ona göre iyi bir çeviri, yabancı olanı yerli olana uydurmamalıdır, kaynağın yabancılığını koruyarak kaynak ve erek dil arasındaki benzersizlikleri korumalıdır. Aynı zamanda çevirinin tarafsız bir süreç olmadığını ve etik çıkarımlarla dolu dönüştürücü bir eylem olduğunu da savunur (Berman, 1999, s. 69-78).

Çeviri ideolojisi başlığına baktığımızda Bassnett ve Lefevere çeviri ideolojisinin, çevirmenin tercihlerini etkileyen inançlar ve değerler olduğunu söyler (Bassnet & Lefevere, 1990, s. 14-18). Bu inanç ve değerler; siyasi değerler, kültürel değerler, dini değerler ve toplumsal değerler şeklinde ele alınabilir ve çevirinin, bir dilden diğerine nasıl yapıldığını etkileyen unsurlar olduğuna inanılır. Çevirinin tarafsız bir eylem olamayacağını savunan Bassnett ve Lefevere, çeviri metnin içinde kaçınılmaz olarak çevirmenin ideolojik duruşundan kaynaklı bir yorumlamanın da bulunduğunu savunur (Bassnet & Lefevere, 1990, s. 14-18). Kuran çevirisinde de çevirmenin ideolojisi, çeviriyi büyük ölçüde etkileyebilir ve bu etki, özellikle de kaynaktaki anlamın değişimine yönelik olarak ortaya çıkar. Çevirideki bu ideolojik etkinin ortaya çıkışıysa kelime tercihlerinde, sözdizimsel yapıda ve ek açıklamaların veya parantezlerin eklenmesi durumunda saptanabilir.

Tez çalışmamızın içerisinde bu iki başlığı incelememiz iki yönden önemlidir. Birincisi, Kur'an yalnızca bir kutsal kitap olmaktan ziyade aynı zamanda dünyadaki milyonlarca insanı etkilemiş ve etkilemeye de devam eden kültürel ve tarihi bir eserdir. Kur'an'ın tüm çevirileri, içinde barındırdığı ilahi ve ahlaki öğretileri farklı dil ve kültürlerle aktarma sorumluluğunu barındırır. Dolayısıyla, etik unsurların incelenmesi ve uygulanma seviyelerinin ölçülmesi, çevirmenin kaynak metindeki anlamı ve kutsal yapıyı hangi seviyede koruyabilmiş olduğunu gösterecektir. İkincisi, çevirilerdeki ideolojik etkinin saptanması, farklı çevirilerin değerlendirilmesinde ve karşılaştırılmalı çözümlemesinde bizlere yardımcı olmanın yanı sıra anlamın nasıl yanlış aktarıldığını irdeleyebilmemizi ve çeşitli yorumlamaların Kur'an'ın farklı toplumlar tarafından nasıl anlaşıldığını görmemizi sağlayacaktır. Kısacası, Kur'an'ın çeşitli dillere yapılmış olan çevirilerini incelerken etik ve ideoloji kavramlarını da ele almak, çalışmanın

amacını ve kapsamını daha iyi anlamayı sağlamanın yanı sıra bulmayı umduğumuz kadın ve erkek imgelerinin işleniş farklılığını ortaya koyabilmemize yardımcı olacaktır.

3.1. Çeviri Etiği

Çeviribilim alanında çeşitli çalışmalar ortaya koymuş olan çeviribilimciler tarafından çeviri etiği veya çeviri ahlakı, karmaşık çeviri sürecinin doğasında var olan etik boyutları ortaya koyan çok yönlü bir dizi ilke ve düşünceyi oluşturur (Nida & Taber, 1969; Venuti, 1995; Gentzler, 2001; Baker, 2006). Bu bölümde kültürel duyarlılık, doğruluk, gizlilik, şeffaflık ve uzmanlık gibi çevirmenin kaynak ve erek kültüre karşı yükümlü olduğu etik sorumlulukların neler olduğuna dair açıklamaların yapılmasından önce, çeviri etiği konusunun çalışmamızla nasıl bir ilgisinin olduğu ve neden ihtiyaç duyulduğuna dair açıklamalar yapılacaktır.

Kur'an gibi kutsal kitapların çevirisi yapıldığında din, kültür ve toplumsal önem konuları öne çıkar. Kur'an, yalnızca dini bir kitap değil, Arap kültüründe ve İslamiyet'in hâkim olduğu coğrafyalarda bir başyapıt niteliği taşır. Dolayısıyla çeviri etiği de Kur'an'ın barındırdığı kutsallığı, mesajı ve dilsel güzelliği korumada oldukça önemli bir noktadır. Allah'ın sözleri olarak algılanan Kur'an'ı çevirirken herhangi bir sapma veya yanlış çeviri sergileme, çok ciddi dini sorunlara yol açabilir, bu yüzden Kur'an çevirisi yapılırken doğru çeviri yapabilmek ve kaynağa sadık kalabilmek, çevirmenlerin etik birer sorumluluğudur. Bu duruma vurgu yapan Baker, kutsal kitaplarda kaynak metindeki asıl anlamı aktarabilmenin, kaynağa olabildiğince sadık kalmayla mümkün olabildiğini söyler. Aksi takdirde yanlış çeviriler veya sapmaların ortaya çıkacağını ve okuyucuya verilmesi istenen dini öğretinin verilemeyeceğini savunur (Baker, 1992, s. 13). Çevirmenlerin, Müslüman toplumlarda Kur'an'ın nasıl algılandığını bilerek hareket etmeleri gerekir. Böylece kültürel ve dini anlamda gereken hassasiyeti de kendilerinde barındırabilirler. Çevirinin, salt dilsel bir aktarımdan daha fazlası olduğunu ifade eden Nida ve Taber'in (1969, s. 12) tanımından yola çıkacak olduğumuzda bu tanım, Kur'an çevirilerindeki İslam geleneğine ve harflerinde yapılan küçük değişimlerle farklı anlamlar ortaya koyan Arapçanın dilsel farklılıklarına hakimiyeti ortaya koyar. Bahsedilen kültürel ve dini hassasiyetin çeviride sergilenememiş olması, okuyucuyu İslam dinine karşı yanlış yönlendirebilir veya İslam'a karşı saldırgan tavırların ortaya çıkmasına yol açabilir. Ayrıca çevirmenlerin Kur'an çevirisi yaparken İslam dinine, hukuki yargılarına ve Arapçaya hâkim olmaları gerekir ve bu sayede şeffaf ve dürüst birer çeviri ortaya koyabilirler. Bu konuda Hatim ve Mason çevirmenlerin, kutsal bir kitap çevirisi yaparken dikkatli tercihlerde bulunmaları gerektiğini, çevirilerinde farklı yöntemler uygularken bu yöntemlerin erek okuyucuda farklı anlamlara veya anlam kaymalarına yol açıp açmayacağını gözetmeleri ve farklı bir anlamın çıkmasının kaçınılmaz olduğu noktada da dipnotlar veya ek açıklamalarla bunu gidermeleri gerektiğini savunurlar (Hatim & Mason, 1997, s. 134). Bunların yanı sıra *Allah, İslam, Müslüman, Farz, Sevap, Sünnet, Ayet, Sure* gibi çeşitli birçok İslami terimin, diğer dillerde bir karşılığı veya eşdeğerinin olmayışı, çevirileri yorumlayıcı bir boyuta zorlar. Bu tip etik zorluklara vurgu yapan Pym, önemli olanın kaynağa bağlı bir çeviri yaparken gerekli açıklamaların da eklenerek verilmek istenen anlamı da

verebilmek olduğunu belirtir (Pym, 2012, s. 46). Kısacası bu tip örnekler bağlamında Kur'an çevirisinde çeviri etiğinin neden yer alması gerektiği görülebilir. Doğru bir çeviriyi, kültürel hassasiyeti ve şeffaflığı korumak adına çeviri etiğinin kutsal kitap çevirilerindeki yeri oldukça önemlidir.

Çevirinin, salt dilsel bir aktarımdan daha fazlası olduğunu savunanlar arasında yer alan Nida ve Taber, çevirinin, sadece sözcüklerden ibaret olmaktan ziyade bütün bir kültürü anlaşılır kılma meselesi olduğunu ifade ederler (Nida & Taber, 1969, s. 12). Buradan, çevirmenin kültürel bir arabulucu olduğu anlayışını vurgulamak istediklerini ve çevirmenin yalnızca dil anlamında bir yardımcı değil, aynı zamanda kaynak kültürde yer alan farklılıkların derinlemesine anlaşılmasını gerektiren, kültürel boşlukları kapatmakla yükümlü bir aracı olduğunu anlamak mümkündür. Çeviriyi görünmez bir sanat olarak tanımlayan ve çevirinin “dilsel bilginin salt mekanik aktarımı” olmadığını savunan Venuti (1995, s. 15-18), çevirinin kültürlerarası bir iletişim biçimi olduğunu öne sürerek kültürel boyutu iyice vurgulamaktadır. Ona göre çeviri eylemi, geleneksel olarak çevirmenlerle ilişkilendirilen görünmezlik kavramına karşı çıkarak kaynak metinde bulunan kültürel öğeleri görünür kılmayı içerir (Venuti, 1995, s. 15-18). Bu cümlelerinden Venuti'nin, çevirmenin görünmez olduğu algısına karşı çıkarak metnin doğasında var olan kültürel zenginliği görünür kılma anlamında çevirmene aktif bir rol düşüğünü vurguladığını görmekteyiz.

Çevirmenlerin etik sorumluluklarının bulunduğunu vurgulayan Gentzler, “Çeviri eylemi, çevirmenin, dünyanın kültürel ve dilsel çeşitliliğine saygı duyduğu ve değer verdiği bir aracı olduğu etik bir eylemdir” (Gentzler, 2001, s. 47) diyerek çevirmenlerin ortaya koydukları seçimlerin doğasında bulunan etik boyutları vurgular. Ayrıca bu düşüncesinden hareketle dilsel sadakatin ötesinde kültürel bütünlüğü ve saygı esaslarını da vurguladığını görmek mümkündür. 2006 yılında *Translation and Conflict* adlı yapıtında çevirmenlerin etik sorumluluklarını inceleyen Baker, bu sorumlulukların dilsel ve kültürel sınırlar ötesinde, iletişimi kolaylaştırmak adına var olduklarını ileri sürer. “Çevirmenlerin, basmakalıp ifadeleri veya yanlış anlamaları devam ettirmek yerine, karşılıklı anlayışa katkıda bulunarak dilsel ve kültürel sınırlar arasındaki iletişimi kolaylaştırmak gibi etik bir görevleri vardır” (Gentzler, 2001, s. 112) diyerek çevirmenlerin, işlerinde hassasiyet ve sorumluluk sahibi olmalarının birer etik zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Çeviri etiğiyle ilgili başlıkları ele aldığımızda ilk olarak karşımıza doğruluk ve sadakat başlığı çıkar. Bu başlık, çeviri etiği alanında büyük bir önem taşır. Etik kurallara uyan çevirmen, kültürel farklılıklara saygı göstererek kaynak metnin anlamını, tonunu ve niyetini sadık bir şekilde aktararak tüm bir kültürü anlaşılır hale getirmeye çalışmalıdır. Böylece çevirmen, yalnızca dilsel anlamı doğru bir şekilde iletmekle kalmaz, aynı zamanda çeviri içindeki daha geniş kültürel bağlamı da anlamakla yükümlü tutulur. Kültürel duyarlılık ise çeviri sürecindeki yanlışlığı veya çarpıtmayı önlemek adına kültürel farklılıklar açısından ciddi bir farkındalık gerektiren bir diğer konudur. Yalnızca dilsel bilginin mekanik bir aktarımı olmayan çeviri etkinliği, kültürel ve kültürlerarası bir iletişim biçimidir. Dolayısıyla çeviriler bu hassasiyetlere dikkat edilerek ve saygı duyularak yapılmalıdır. Gizlilik söz

konusu olduğunda ve bilgilerin çoğu zaman hassas oldukları göze alındığında, dolayısıyla çeviride temel bir etik unsur olduğu söylenebilir. Çevirmenler, bireylerin veya kurumların mahremiyetini korumak ve onların güvenlerini kazanmak adına gizliliğe biat ederek hareket etmelidir. Şeffaflık anlamındaysa çevirinin etik bir eylem olduğu düşüncesinden yola çıktığımızda çevirmenin eviri esnasında karşılaşılan zorluklar veya belirsizlikler hakkında açık ve doğru bir bilgi vermesi gerekir. Bu Şeffaflık sayesinde çevirmen ve müşterisi arasındaki güven bağı güçlenir ve eviri eyleminde karşılaşılan zorluklar hakkında açıkça iletişim kurabilmek etik bir sorumluluk haline gelir. Uzmanlık ise eviri etiğinde rol oynayan bir diğer önemli başlıktır. Mesleki şartlara ve etik kurallara bağlı kalmak, mesleki anlamda sürekli gelişmeye odaklanmak, çıkar çatışmalarından kaçınmak ve mesleğin itibarını korumak gibi temel taşlara dayandırılır. Böylece evirmen, eviri mesleğini saygın ve değerli bir meslek olarak konumlandırabilir.

Kısacası eviri etiği; kültürel duyarlılık, doğruluk, gizlilik, Şeffaflık ve uzmanlık arasında hassas bir denge oluşturur. Nida ve Taber (1969), Venuti (1995), Gentzler (2001) ve Baker'ın (2006) görüşlerinin rehberliğinde etik kurallara uyan bir çevirmen, dilsel sadakat ve kültürel btnliğin incelikli bir etkileşimiyle görevini sürdürür. Çevirmenler, bu etik kuralları göz önünde bulundurarak bir yandan farklı dilsel ve kültürel olgular arasında anlamlı iletişimi kolaylaştırırken diğer yandan karşılıklı anlayış ve kültürel takdir gibi daha geniş hedeflere de katkıda bulunur.

3.2. Çeviri İdeolojisi

evirmenin tercihlerini etkileyen inançlar ve değerler (Bassnet & Lefevere, 1990, s. 14-18) olarak tanımlanan eviri ideolojisini derinlemesine incelemeyen ncelemeden önce, Kur'an evirilerinin çözümlemesindeki kullanılabilirliğini sorgulayarak çalışmamızda yer alış sebebini irdelemek, çalışmamızın amacının ve kapsamının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağına inanmaktayız.

Kur'an evirilerinin çözümlemesinde eviri ideolojisinin gözetilmesi birçok açıdan önemlidir. Bunlardan birincisi yorumlamaların ortaya çıkarılmasıdır. Çoğu zaman çeviriler, çevirmenlerin ideolojik duruşlarından etkilenirler buna da dini inançlar, kültürel normlar, politik bakış açıları ve kişisel dünya grşi örnek verilebilir. Kur'an evirilerindeki çevirmenlerin de bu tip duruşlarının, çevirilerini ne boyutta etkilediğini ancak eviri ideolojisinin saptanmasıyla ortaya çıkacak bir unsurdur. Örneğin, seküler bir dünya görüşüne sahip bir çevirmenin çevirisiyle dini eğitim almış bir çevirmenin çevirisi arasında kaçınılmaz olarak farklar olacaktır. Amacımız çerçevesinde bu farklar, çalışmamızın karşılaştırmalı çözümlerler bölümünde de kendini belli edecektir. Çeviri ideolojisini önemli kılan bir diğer unsur ise çevirinin temsilinin doğru yapılıp yapılmadığını saptayabilmektir. evirilerdeki eviri ideolojisi saptanarak kaynak metne olan sadakatin ne ölçüde korunduğu görülebilir. Konumuz Kur'an olduğundan ve kaynağındaki asıl anlamın insanları büyük oranda ilgilendirmesinden dolayı kaynak metindeki anlamın mümkün olduğunca yüksek ölçü de korunması da ayrıca önem arz etmektedir.

Özellikle kutsal kitap çevirilerinde, eviri ideolojisinin yadsınamaz bir unsur olduğunu savunanlardan Mona Baker, tüm çevirilerin kasıtlı veya kasıtsız bir biçimde çevirmenlerin ideolojik duruşlarını yansıttığını ve bunun da kaynak metni etkilediğini belirtir (Baker, 1992, s. 27). Bunun yanı sıra çevirmenin görünmezliği konusunda tartışmalar ortaya sunan Venuti, şeffaf bir eviri eyleminin çevirmenin ideolojik duruşunu sakladığından çevirilerde çevirmen ideolojisinin saptanması çevirmenin görünürlüğü açısından ayrıca önemli bir durum olduğunu savunur (Venuti, 1995, s. 18). Onun bu görüşünü destekler nitelikte Kur'an ve kadın arasındaki ilişkiyi araştıran Amina Wadud, Kur'an evirilerindeki yorumlamaların genellikle belirli dini ve ideolojik unsurlardan kaynaklandığını belirtir. Ona göre bu yorumlamaların incelenmesi ve saptanması, yorumlamanın kaynak metne olan etkisini anlamayı pekiştirecektir (Wadud, 1999, s. 28).

Kısacası, Kur'an evirilerinin çözümlemesinde eviri ideolojisinin saptanması yorumlamaları ortaya çıkarması, çevirinin doğruluğu ve kaynak metin sadakatının seviyesini göstermesi, çevirmenin geçmişi ve dünya görüşüne dair fikir sahibi olunması ve karşılaştırmalı çözümlemeye farklı bir perspektif katması açısından önemli bir unsurdur.

Çeviri ideolojisinin eviri sürecine etki eden inanış ve değerler gibi çeşitli yapılar bütünü olduğundan ve kültürel, politik ve ideolojik olarak alınmış olan kararların çeviriyi şekillendirmesi olduğundan bahsetmiştik. Ancak bu bölümde bu tanımı daha derinlemesine bir biçimde inceleyeceğiz. Bu incelemede de alandaki çeşitli eviribilimcilerin tanım üzerine olan düşüncelerini ve görüşlerini tartışarak daha derinlemesine bir anlamın yakalanması planlanmaktadır.

Çevirilerde kullanılan eviri stratejilerinin tarafsız bir biçimde yapılmadığını ve bu stratejilerin çevirmenin fikirleri, inanışları ve değerleri gibi faktörlerden meydana geldiğini savunan Venuti, evirmenin görünmezliğini eleştirdiği *The Transators Invisibility: A history of translation* adlı eserinde genel hatlarıyla eviri ideolojisinin kaynak metni, erek kültürün beklentilerine ve normlarına uygun bir hale getirmek amacıyla girdiği çabaların bütünü olarak tanımlar eviri ideolojisini (Venuti, 1995, s. 15-18). Ancak bu süreci ilerleyen durumlarda kaynak metnin yabancılığının yok edilmesine ve erek kültürün çeviride hakimiyet kurmasına yol açabilmektedir. Çeviri ideolojisinin daha iyi anlaşılabilmesi için politikanın gücü, kültürel bağlam, eviri stratejileri, etik anlayış ve çevirmen sorumluluğu paragrafları altında irdelenecektir.

Kutsal kitapların çevirisi söz konusu olduğunda bu çevirilerin kaçınılmaz olarak politik olduklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Çevirinin bir yeniden yazım süreci olduğunu savunan Lefevere, çeviriyi ilgili zamanın ve bölgenin ideolojisini yansıtan bir yeniden yazım olarak tanımlar (Lefevere, 1992, s. 59-72). Çevirmenlerin yalnızca kültürel bir arabulucu olmanın yanı sıra baskın kültürün gücüne yön veren bir temsilci olduklarını da savunan Lefevere, evirinin koruma, ideoloji ve şiirsellikten etkilenen bir edebi sistem olduğuna inanır. Ona göre dolayısıyla çevirmen tercihlerine genellikle yayıncılar, siyasi rejimler veya kültürel kurumlar gibi gcl kesimler tarafından yn verilir

(Lefevere, 1992, s. 59-72). Bu konuyu ilerleyen dönemlerde tartışarak genişleten Bassnett ve Trivedi, çeviri eyleminin sömürgecilğe karşı bir direniş olduğunu savundukları *Post-colonial Translation: Theory and practice* adlı eserlerinde çevirinin, ötekileştirilmiş insanların sesini duyuran ve sömürgeci güçler tarafından dayatılan anlatıların ortadan kalkmasını sağlayan ve sömürgecilikten kurtaran bir araç olabileceğini savunurlar (Bassnet & Trivedi, 1999, s. 55). Buradan da çevirinin hem ideolojik anlamda bir hakimiyet kurabilme amacıyla hem de kurulan hakimiyete karşı koyma amacıyla kullanılabildiğini anlamak mümkündür.

Kültürel bağlam konusuysa çeviri ideolojisine şekil vermede önemli bir rol oynar. Nida (1964), kaynak metindeki etkinin aynısının erek metinde de sağlanması tanımıyla beraber *dinamik eşdeğerliği* ortaya koyduğunda aslında bu durum çevirinin ideolojik boyutunun da bir göstergesi olmuştur. Bu durumda çevirmenden beklenen her iki kültüre ve kültürler arasındaki ideolojik farklılığa hâkim olması beklenmekteydi. Öte yandan Baker ise çeviride anlatı sanatının rolünü ortaya koyduğu *Translation and conflict: A narrative account* adlı eserinde çevirmenlerden, çeviri eylemi esnasında belirli anlatılar oluşturmalarını ve sürdürmelerini öne sürmüştür. Çevirinin, belirli ideolojik bakış açılarıyla uyum sağlayan bilgilerin seçildiği ve düzenlendiği bir anlatı olduğunu varsayar (Baker, 2006, s. 20). Dolayısıyla çevirmenler de kültürler arasında toplumların birbirini ve diğerlerini anlayış biçimlerini etkileyen bu anlatı biçiminde kritik bir rol oynarlar.

Çeviri ideolojisinin bir diğer önemli unsuruysa etik anlayış ve çevirmen sorumluluklarıdır. Pym, çevirmenin sorumluluklarını derinlemesine anlattığı *On Translator Ethics: Principles For Mediation Between Cultures* adlı eserinde, çevirmenin etik sorumluluklarından bahseder ve çevirmenlerin, erek kültürün norm ve değerlerinin hassasiyetini gözetirken kaynak metne de sadık kalabilmeyi başarması gerektiğini savunur. Böylece etik bir denge kurup çevirinin kültürlerarası ilişkilerde kalıplaşmış bilgilerin veya önyargıların devam etmesinin önüne geçilebileceğini vurgular (Pym, 2012, s. 13-37). Onun bu savunusuna benzer olarak Hatim ve Mason ise kutsal metin çevirmenlerinin kendi ideolojik duruşlarının farkında olmaları ve ellerinden geldiğince bu konuda şeffaf olmaları gerektiğini söyleyerek en azından çevirilerdeki kasıtsız bir biçimde ortaya çıkan ideolojik etkilerin önlenilebileceğini savunurlar (Hatim & Mason, 1997, s. 93-95).

Sonuç olarak tüm bu görüşler çerçevesinde baktığımız zaman çeviri ideolojisinin kültürü, politikayı ve etik boyutları çeviri eylemine uyarlayan çok yönlü bir konsept olduğunu anlamaktayız. Çözümleme anında çeviri ideolojisinin saptanması da bu tip unsurların çeviriyi ne ölçüde etkilemiş ve bu etkilerin hangi güçler tarafından sağlanmış olduğunu göstermesi açısından ayrıca önem arz etmektedir.

3.3. Antoine Berman'ın Çeviri Etiği ve Yabancı Algısı

Çalışmamızda modelinden faydalanmak üzere seçmiş olduğumuz Berman'ın da çeviri etiği konusunda neler düşündüğünü bilmek kendisinin fikirlerini daha iyi kapsayabilmemiz için ayrıca

nemlidir. Fransız akademisyen ve çeviribilimci Antoine Berman, eviri etiği üzerine olan fikirlerini 1985 yılında kaleme aldığı *La Traduction Comme Épreuve de L'étranger* adlı makalesinde detaylı bir biçimde anlatmıştır. Berman'ın eviri etiği *étranger* olarak adlandırdığı yabancı terimi üzerinde yoğunlaşır ve ona göre iyi bir eviri yabancı olanı yerli olana uydurmamalıdır, aksine kaynağın yabancılığını koruyarak kaynak ve erek dil arasındaki benzersizlikleri korumalıdır. Aynı zamanda çevirinin tarafsız bir süreç olmadığını ve etik çıkarımlarla dolu dnstrc bir eylem olduğunu da savunur (Berman, 1999, s. 69-78). Dolayısıyla bu fikrin bir kaynak odaklı eviri yaklaşımı savunuculuğunun göstergesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda bu ifadeyle Berman'ın, çeviriyi mekanik bir çeviriye indirgeyen basitleştirici görüşleri reddettiği de görülmektedir. Anlam aktarımından ziyade kaynak dil veya kültürde bulunan yabancı ögelerin erek dilde eşdeğeri olsun olmasın kaynaktaki gibi alınıp erek okuyucuya veya kültüre tanıtılması gerektiği görüşündedir.

Berman, kaynak dilin benzersizliğinin korunmadığı çevirilerde ortaya çıkan sorunları birkaç başlık altında inceler. Öncelikle ritmin kaybolduğunu vurgular ve bu duruma da örnek olarak aslı Fransızca olan 1983 yılında yayınlanmış Michel Gressnet'in *De la traduction de la mtaphore littraire à la traduction comme mtaphore de l'criture* adlı makalesine Faulkner'in yapmış olduğu çeviriyi göstererek kaynak metinde sadece dört tane noktalama işareti kullanılmış olmasına rağmen erek metinde yirmi iki noktalama işaretinin kullanılmış olduğunu gösterir (Berman, 1999, s. 61). Bir diğer sorun olarak alt anlamların arasındaki bağın koptuğunu ne sürer. Burada olur da kaynak metnin içerdiği alt anlam erek dile aktarılırken aradaki baę es geçilirse bu durum, anlamın kaymasına veya çevirinin tam olarak istenen başarıyı elde edememesine yol açar. Bu duruma örnek olarak Arlt'ın *Los Siete Locos* adlı eserini örnek veren Berman, yazarın eserinde kullanmış olduğu; kapı, kanat, kafes, giriş, dev ve geçit kelimelerini örnek verir. Bu kelimeler kendi başlarına kullanıldıklarında pek de bir anlam ifade etmez ancak yazar bunlar arasında bir baę kurmuştur dolayısıyla çevirmen de bu bağı keşfetmeli ve bu baęa uygun bir eviri yaklaşımı sergilemelidir (Berman, 1985, s. 284-297) der. Berman ardından bu örneklerine dilsel kalıpların yok olması, kaynaktaki bağların yok edilmesi veya ereğe uyarlanması, ifadelerin yok edilmesi ve dillerin üst üste bindirilmesi gibi sorunları da örnekler vererek açıklar.

Berman'ın sürekli olarak kullandığı yabancı kavramıyla anlatmak istediğiyse, yabancı teriminin kaynak metnin yalnızca dilsel yönlerini ifade etmekle kalmayıp, aynı zamanda bir metnin kendi kültürel bağlamı içinde benzersiz kılan kültürel, tarihsel ve bağlamsal boyutları da kapsadığıdır (Berman, 1985, s. 284-297). Bu ifadesinden çevirinin etik bütünlüğünün sağlanması adına bu yabancılığın kabul edilmesi ve korunmasında ısrarcı olduğunu anlamaktayız. Berman, eviri etiği anlamında kaynak odaklı bir çeviriyi savunur ve kaynaktaki benzersizliklerin korunması gerektiğini söyler. Bu yaklaşımını yabancı kavramıyla pekiştirmek isteyen Berman, kaynak ve erek diller arasındaki benzersizlikler korunduğunda yabancı kavramının, kaynak metnin kültürel ve dilsel kökenleri içerisindeki ayırt edici nitelik ve özellikleri temsil ettiğini söyler (Berman, 1985, s. 284-297).

“Kaynağı zenginleştirirken bayağılaştırmamalıyız. Yabancılıklarla dolu bir eseri okumayı kolaylaştırmak adına değiştirmek, yalnızca onun çirkinleşmesine ve dolayısıyla hizmet ettiğimizi iddia ettiğimiz okuyucunun aldatılmasına neden olur. Aksine, bilinç durumunda olduğu gibi, yabancılik konusunda da bir eğitime ihtiyacımız var” (Berman, 1999, s. 73).

Bu sözleriyle Berman, aslında tam olarak çeviri etiği ve yabancı kavramı hakkındaki fikirlerini destekler biçimde bir açıklamada bulunur. Çevirmen, kaynak metin ve erek okuyucu arasındaki ilişkiye vurgu yaparak çevirinin inceliklerini ortaya koyar. Zenginleştirme ve bayağılaştırma kavramlarını kullanarak aralarındaki ayrımı, bir eserin daha yaygın olarak bilinmesi adına onun kalitesinden ve orijinallikinden ödün verilmesine gerek olmadığını savunur. Öte yandan bu cümlesinden, kaynak metnin doğasında bulunan yabancı, benzersiz veya kültürel açıdan ayırt edici unsurları belirterek bir eserin yabancılığını gideren bir çeviri anlayışı fikrine karşı çıktığını da anlamak mümkün. Çünkü bu tür bir yaklaşımla aslında erek okuyucunun kaynak kültüre dair bilgilendirilmesi ve yabancı kültürü tanımmasının sağlanması yerine kandırılması ve yanlış bilgilendirilmesi anlayışı erek okuyucuya empoze edilmektedir.

Berman’ın çeviri etiği ve yabancı terimleri üzerindeki görüşleri çeviribilim alanında iz bırakmış düşüncelerdir. Örnek olarak Lawrence Venuti, *Translator’s Invisibility* (1995) adlı yapıtında yabancı kavramına Berman’ın görüşüyle yaklaşmıştır. Mona Baker, *A Coursebook on Translation* (1992) adlı yapıtında çeviri eyleminde karşılaşılan güçlükleri kabul etmenin gerekliliğini ve nasıl kaynağa uygun bir biçimde ele alınabileceğini vurgulayarak hem Berman’dan etkilendiğini hem de yabancının benzersizliğini kaybetmemesi gerektiğini savunmuştur. Bunlara ek olarak Gayatri Chakravorty Spivak *The Politics of Translation* (1992) adlı yapıtında okuyucuya sunmuş olduğu dildeki bakış açısının, Berman’ın yabancılığın korunması algısıyla kesiştiğini görmek de mümkündür. Alan genişlemeye devam ettikçe yabancı ve çeviri etiğine dair bakış açılarından oluşan tartışmaların şekilleneceğini öngörmek yanlış olmayacaktır.

Ancak unutmamak gerekir ki Berman bu fikirlerini edebi metinlerin çevirilerine yönelik ortaya atmıştır. Bu çalışmanın temelindeyse kutsal kitap çevirileri Berman’ın fikirleri ve modeli temel alınarak incelenecektir. Kur’an’ı metin türü olarak nasıl sınıflandırdığımızı ve edebi türlerle arasındaki ilişkisinden daha önce bahsetmiştik, buna ek olarak Berman’ın yaklaşımının seçilmesindeki bir diğer sebep ise Kur’an’ın kaynak dili ve kültürü yani Arap dili ve kültürü Türk, İngiliz ve Fransız dili ve kültürü bağlamında onun tanımıyla *yabancı* olarak anılır. Dolayısıyla bu yabancı dil ve kültürün tam olarak özümsebilmesi adına bu çevirileri onun yaklaşımıyla çözümlemek daha uygun olacaktır.

4. ANTOINE BERMAN'IN ANALİTİK YOL HARİTASI MODELİ

Antoine Berman, çeviribilim alanına önemli katkılarda bulunan bir Fransız akademisyen ve çeviribilimcidir. En bilinen çalışmalarından biri, geliştirdiği bir çeviri eleştirisi modeli olan analitik yol haritası modelidir. Bu model, çeviri sürecinin ve çevirmenin yaptığı seçimlerin ayrıntılı ve derinlemesine analizini vurgular. Berman, geliştirdiği bu modele belirli bir terim veya isim vermemiştir. Bunun yerine çeviriye yönelik derin ve yorumlayıcı bir yaklaşımı vurgulayan çeviri konusundaki fikirleri, çeviribilim alanındaki akademisyenler ve araştırmacılar tarafından genellikle Berman'ın yaklaşımı veya Berman'ın modeli olarak anılmıştır. Bu fikirlerini, özellikle *Pour une critique des traductions: John Donne* adlı yapıtında sunarak kendi modelini analitik bir yol haritası olarak nitelendirmiştir (Berman, 1995, s. 45-48).

Berman, yönteminde altı adet alt başlık sunar;

- Çeviri metnin birden çok kez okunması
- Kaynak metnin okunması
- Çevirmenin izinin sürülmesi
- Çevirinin incelenmesi
- Çevirinin alımlanması
- Yapıcı eleştiri

4.1. Çeviri Metnin Birden Çok Kez Okunması

İlk adımda çeviri metin birden çok kez okunur ve metnin erek dildeki varlığı, erek dille kurduğu ilişkisi, dizgeselliği ve bağlamı incelenir (Berman, 1995, s. 45-70). Bu bağlamda çalışmamızın temelinde ele aldığımız Kur'an çevirilerine bakacak olursak, çeviri metin Türk, İngiliz ve Fransız coğrafyalarında büyük tartışmalara yol açtığı kadar çoğu kişinin de İslam konusunda bilgilenmesine, dini ve dünyevi bakış açısını İslam'a yönlendirmesine veya ona göre şekillendirmesine yol açmıştır. Dolayısıyla metnin, erek dillerdeki varlığı geçmişten günümüze süregelen ve aynı etkiyle de devam etmektedir. Metnin erek dille kurduğu ilişki, dizgesellik ve bağlam açısından da çeviri metnin dillere kazandırmış olduğu İslami terminoloji, kültürel alışkanlıklar ve öğretiler örnek gösterilebilir.

4.2. Kaynak Metnin Okunması

İkinci adımda ise eleştirmen, kaynak metni okuyarak kendi kafasında çeviri metindeki görece iyi ve kötü diyebileceğimiz noktaları belirleyip, metnin çözümlemesini yapıp aklındaki ele alacağı örnekleri oluşturabileceği bir seviyeye gelmiş olur (Berman, 1995, s. 45-70). Bu adımın uygulamalı kısmı çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı biçimde ele alınacaktır. Öte yandan Berman'ın modelinde öne çıkardığı bir diğer kavramsa zone textuelle dediği metinsel alandır. Ona göre metinsel alan, çevirinin işlediği alan olmakla beraber her iki dil ve kültürün kesişme noktasıdır. Ancak bu kesişme, çevirmenin kaynak dildeki kelimeyi veya ifadeyi erek dille buluştururken kültürel anlam ve

önemini de aynı şekilde koruyabildiğinde başarılı bir şekilde gerçekleşir. Ayrıca metinsel alanın, çeviri sürecinde kaynak ve erek metnin birbiriyle kurduğu ilişkide çok önemli bir konumu olduğunu savunur (Berman, 1995, s. 50-53). Berman'ın metinsel alan olarak tanımladığı bu kavrama örnek niteliğinde bir şiirin çevirisi verilebilir. Kaynak dildeki bir şiir çevrilirken erek dille arasındaki farklılıklar algılanıp korunabildiğinde, kaynaktaki kültürel öğelerin sadık kalınarak ve bozulmadan çevrilebilmesiyle ve şiirdeki ritmin erek dile aktarılabilmesiyle bu şiir çevirisinin metinsel alanda başarılı bir şekilde her iki dille de kesiştiği söylenebilir. Bir diğer örnek olarak hukuk çevirisi verilebilir. Burada metinsel alanı oluşturan kısım her iki kültürün kendinde barındırdığı farklı yasalar ve düzenlemeler birbirine uyarlanmak yerine yabancılıklarının korunarak çevrilmesi ve bu çeviri esnasında anlamın da başarılı bir şekilde aktarılmasıyla metinsel alan ortaya çıkmış olur. Kur'an çevirileri bağlamında bakıldığında metinsel alanla karşılaşabilmemizin en önemli unsuru çevirisini tıpkı Kur'an'ın Arapçadaki düzenine ve kurallarına sadık kalıp düz yazı gibi çevirmemekle gerçekleşebilir. Aksi taktirde Berman'ın da savunmuş olduğu metinsel alan kavramını hiçbir çeviride ortaya koyamamış oluruz. Bu kavramın kaynak metnin okunması başlığında incelenmesinin sebebi de metinsel alanın, iki dil ve kültürün kesişme noktası olmasından kaynaklı ve kaynak metni okurken saptanabileceğindendir.

4.3. Çevirmenin İzinin Sürülmesi

Üçüncü yani çevirmenin izini süreceği adımda eleştirmenden temel olarak beklenen nokta çevirmenin geçmişi, aldığı eğitim, yaptığı çeviriler vs. hakkında bir genel bilgiye sahip olmasıdır (Berman, 1995, s. 45-70). Bu konuda çalışmada ele aldığımız çevirmenlere bakacak olursak ilk olarak metnin Türkçe çevirisi için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilmiş olan Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ ve Dr. Muzaffer ŞAHİN'in çevirileri incelenmiştir. 1952 yılında Trabzon'da doğan Altuntaş, ilkökul eğitimini ve lise eğitiminin bir kısmını Bursa'da, lise eğitiminin kalanını ve yüksekökul eğitimini ise İstanbul'da tamamlamıştır. Eğitim aldığı kurumlar sırasıyla Bursa İmam Hatip Lisesi, İstanbul Zeytinburnu İmam Hatip Lisesi ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'dür. Yüksek lisans eğitimini ise Ankara Üniversitesi Tefsir-Hadis Anabilim Dalında tamamlayan Altuntaş, 2001 yılında doçentlik unvanına layık görülmüştür. Çalışma hayatının bir kısmında İmam Hatip Liselerinde din bilgisi öğretmenliği yaptıktan sonra Bursa ve Biga'da bulunan öğrenci yurtlarında müdürlük yapmıştır. 1986 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanlığı 2000 yılında ise Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği yapmıştır. Kaleme aldığı çeşitli eserlerin yanı sıra tek çeviri eseri Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Dr. Muzaffer Şahin ile birlikte ele aldıkları *Kur'an-ı Kerim Meali* adlı eserdir.¹³ Öte yandan çalışmamızdaki örneklerde değineceğimiz bir diğer çevirmen olan Dr. Muzaffer Şahin ile ilgili herhangi bir bilgiye erişilememiştir kendisi hakkında bulunan tek bilgi Diyanet İşleri Başkanlığının

¹³ Kendisinin hayatına dair tüm bilgiler, <https://1000kitap.com/yazar/halil-altuntas> (22.03.2024) ve <https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/1117/Halil-Altuntas.asp> (22.03.2024) adlı internet sitelerinden edinilmiştir.

web sitesinde¹⁴ değinilen Doç. Dr. Halil Altuntaş ile ortaklaşa yaptıkları Kur'an-ı Kerim Meali adlı eviri eseridir.

İkincil olarak İngilizce evirisi için Abdullah Yusuf ALİ'nin çevirisinden yararlanılmıştır. 1872 yılında Hindistan, Mumbai'de dini İslam olan bir ailede dünyaya gelmiştir. Hem İslami hem de seküler eğitim alan Ali, yapmış olduğu dini çalışmalarla anadili olan Urduca'nın yanına İngilizce ve Arapça dillerini de eklemiştir. University of Bombay İngiliz Edebiyatı bölümünde lisans eğitimini tamamlayıp Cambridge St John's kolejinde hukuk eğitimi almıştır. Eğitimini bitirmesinin ardından Hindistan Kamu Hizmeti biriminde devlet memuru olarak görevini icra etmek üzere Hindistan'a dnmştir. Hayatında yaşadığı çeşitli zorluklara rağmen kendisini tamamen İslami İlimlere adayıp İslam konusunda gelişmiştir. En çok tanınmasını sağlayan eseri 1938 yılında kaleme almış olduğu The Holy Qur'an: Text, Translation and Commentary adlı eviri eseridir. Eser aynı zamanda en çok kullanılan İngilizce Kur'an çevirisi unvanını da korumaktadır. Bunun yanı sıra Muslim Educational Ideals, Fundamentals of Islam ve The Message of Islam adlı eserleriyle de bilinmektedir. İslam'ın uluslararası camiada anlaşılmasını kendine ilke edinen Ali, Kanada'da Al-Rashid isimli bir cami açmıştır. Hayatının büyük bir kısmını İslam'a ve bildiği dini öğretileri yaymaya adan Ali, 1953 yılında Londra'da vefat etmiştir.¹⁵

Son olarak Fransızca eviri için Dominique Abdullah PENOT'dan yararlanılmıştır. 1954 yılında Fransa'da dünyaya gelen Penot, gençlik yıllarından beri kendini hep Doğu kültürünü araştırmaya adanmıştır. Kendisi gibi sonradan Müslüman olan yazar René Gunon'un eserlerinden etkilenen Penot, hem merakını gidermek hem de daha derin bilgi edinebilmek için Hindistan'a doğru yola koyulmuş ve bu yolda Suriye'de karşılaştığı řeyh Ebu en-Nr ile karşılaşıp yedi sene boyunca řam'da kalmaya karar verip şazeliyye tarikatına girmiştir. Bu süre zarfında İslam hukukunu, ilmini ve İslam'la ilgili elinden geldiğince her şeyi öğrenerek Arapçasını geliştirip Kur'an'ı Fransızcaya çevirebilecek bir mertebeye erişmiştir. 2019 yılında Le Coran başlığıyla bir Fransızca eviri yayınlamıştır. Bunun yanı sıra Muhyiddin İbn Arabi'nin Fthat-ı Mekkiye, İmam Nevevi'nin Riyaz's-Salihin, Emir Abdülkadir el-Cezairi'nin Kitab'l Mevakıf adlı eserlerini de Fransızcaya evirmiřtir. Yapmış olduğu çevirilerin dışında şimdilerde internet üzerinden Arapça ve Fransızca olarak konferans ve vaazlar vermektedir.¹⁶

Çalışmamızda ele alınmak üzere seçilen eviri ve çevirmenler, erek dilde en çok riayet edilmeleri ve okuyucu kitleleri diğer çevirilere nazaran görece daha fazla olmaları sebebiyle seçilmişlerdir. Ayrıca bahsi geçen çevirmenlerin İslam ilimleri konusunda oldukça yetkin kişiler olmalarına rağmen hayatlarına ilişkin edinilen bilgiler ışığında ortaya çıkan tabloya baktığımız zaman hiçbirinin eviri eğitimi almamış olmaları veya bu konuya ilişkin bir bilginin bulunmaması da göze çarpan bir diğer önemli unsurdur. Berman, evirmenin izinin sürüleceği adımı da üç ayrı alt başlığa

¹⁴ <https://yayin.diyaret.gov.tr/Product/Index?author=102> 22.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

¹⁵ Kendisinin hayatına dair tüm bilgiler https://en.wikipedia.org/wiki/Abdullah_Yusuf_Ali (22.03.2024) ve <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-yusuf-ali> (22.03.2024) adlı internet sitelerinden edinilmiştir.

¹⁶ Kendisinin hayatına dair tüm bilgiler <https://timas.com.tr/katilimci/dominique-abdullah-penot> (22.03.2024) adlı internet sitesinden edinilmiştir.

ayırır ve ilk olarak çevirmenin eviri tutumunun araştırılmasını, ikincil olarak çevirmenin eviri metnini çevirme amacını, cl olarak ise çevirmenin ufkunun irdelenmesini ne sürer. Berman'ın çevirmenin ufkı bağlamında kast ettiği Şey evirmenin hislerini, hareketlerini ve düşüncelerini belirleyen dilsel, metinsel, tarihsel ve kültürel noktalardır. Bu noktalara atıf yapan her durum çevirmen ufkudur (Berman, 1995, s. 45-70).

4.4. Çeviri Metnin İncelenmesi

Dördüncü adımda eviri metnin incelenmesini söyleyen Berman, bu adımı da kendi içinde dörde ayırarak inceler ve ilk olarak eleştirmenin kaynak ve erek metinde karşılaştırmalarını yapacağı kesitlerin belirlendiği evreyi gösterir. İkinicil olarak, eleştirmenin *iyi* ve *kötü* veya *başarılı* ve *başarısız* olarak tanımlayacağı eviri kesitlerini kaynak metindeki kesitleriyle karşılaştırdığı evreyi gösterir. c evrede kaynak metnin başka çevirilerini birbiriyle karşılaştırır. Son evrede ise eviri metin kendi içinde karşılaştırılıp, ne sonuç verdiği ve nasıl ele alındığı incelenir (Berman, 1995, s. 45-70). Ki bu evreler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde belirlenmiş ve ne sürülmüştür.

4.5. Çevirinin Alımlanması

Beşinci adımda eviri metnin erek okura nasıl sunulduğu ve okurun metne tepkisinin ne yönde olduğu araştırılır (Berman, 1995, s. 45-70). Bu adımın hali hazırda araştırması çalışmanın önceki bölümlerinde hem çevirilerin yol açtığı akademik tartışmalar hem de yapılan çevirilerin ne denli yanlış anlamlara yol açabileceği de verilmiştir. Öte yandan erek metne okurun tepkili yaklaşımına yol açan unsurlar çalışmanın ilerleyen bölümlerindeki karşılaştırmalı zmlmeler bölümünde detaylıca belirtilmiştir.

4.6. Yapıcı Eleştiri

Altıncı ve son adımda eleştirmen artık çeviriyi *hataları olan* bir eviri veya *hatasız* bir eviri olarak tanımlar. Belirtmek gerekir ki Berman, modelinde çevirmenin hatalarını göz önüne koymayı değil, kaynak ve erek metin arasındaki farklılıkların nasıl işlendiğini ve bu farklılıkların nelere yol açabileceğini incelemek ister (Berman, 1995, s. 45-70).

Berman bir kaynak odaklı eviri savunucusudur ancak bu kaynak odaklılık kesinlikle eviri tarihinde görülen Cicero'nun deyiimiyle *verbum de verbo* yani sözcüğü sözcüğüne bir bağlılık değil, aksine kaynak metnin anlamına bağlı kalmak ve anlamını erek okuyucuya aktarmaktır. Öte yandan Berman'ın, "eviri, öyle veya böyle bilinç sahibi olan ve yaratıcı bir benmerkezci edime dönüşmediği takdirde ona atfedilmiş olan ötekilik konumunu hak etmiş olur." (Berman, 1984, s. 40) sözlerinden de sözcüğü sözcüğüne bir eviri anlayışını savunmadığını görmek mümkündür. Berman'a göre eviri görünür olmalı, kendini ispatlamalı, benmerkezcilikten uzaklaşıp kendini *yabancı* olanın yerine koyabilmelidir. Ona göre eviri hakkında fikir sahibi olabilenler evirmenlerdir ve yalnızca çevirmenler bir metni derinlemesine inceleyip nüfuz edebilirler (Berman 1984, s. 208). Ancak unutulmaması gereken bir diğer unsur da her ne kadar çevirmenler metne derinlemesine nüfuz edebilseler de aynı zamanda

metni olumsuz etkileyebilecek durumları da ortaya koyabilirler. Bu durumları Berman, biçim bozucu eğilimler olarak tanımlar ve yönteminin uygulaması adımıyla bulunmalarını ister.

4.7. Berman'ın Biçim Bozucu Eğilimleri

Berman (1999), *La Traduction Et La Lettre* adlı kitabında analitik yol haritasında eleştirmenin çözümlemelerde bulmasını istediği ve biçim bozucu eğilimler *les tendances déformantes* olarak tanımladığı bazı başlıklar sunar. Berman'ın yöntemini yazın çevirilerinden yolda çıkarak ortaya koyduğundan bahsetmiştik, biçim bozucu eğilimlerin de özellikle roman çevirilerinde ortaya çıktığını savunan Berman, eğilimlerin kimi zaman apaçık göz önünde olduğunu kimi zaman da gizli bir şekilde iyi bir analiz yoluyla keşfedilebileceğini belirtir. Ancak öyle veya böyle her çeviride bu eğilimlerin kaçınılmaz olarak bulunduğunu ifade eder (Berman, 1999, s. 52-53). Berman'ın iyi bir analiz yolundan kastettiği yöntemse analitik yol haritasında vermiş olduğu çeviri metnin birden çok kez okunması, kaynak metnin okunması, çevirmen izinin sürülmesi, çevirinin incelenmesi, çevirinin alımlanması ve yapıcı eleştiri başlıklarının uygulanmasından geçer. Berman, biçim bozucu eğilimleri sınıflandırırken *rationalisation, clarification, allongement, ennoblissement, appauvrissement qualitatif, appauvrissement quantitatif, homoeogeneisation, destruction des rythmes, destruction des reseaux signifiants sous-jacents, destruction des systematisme textuelle, exotisation des reseaux langagiers vernaculaires, destruction des locutions, effacement des superpositions de langue*, başlıklarını kullanır. Biz de bu bölümün ilerleyen sayfalarında biçim bozucu eğilimlerin sınıflandırıldığı başlıkları daha detaylı bir biçimde inceleyeceğiz.

4.7.1. Mantıklılaştırma

Berman'ın *rationalisation* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde mantıklılaştırma olarak tanımlamayı uygun gördük. En sık rastlanan biçim bozucu eğilim olmasının yanı sıra mantıklılaştırma eğilimini, kaynak metni oluşturan cümlelerin, sözdizimlerinin veya noktalama işaretlerinin erek metinde düzeninin bozularak çevrilmesi olarak tanımlar. Buna örnek olarak bir şiirin, düz yazı gibi çevrilmesi, iki veya daha fazla cümlelerin noktalama işaretleriyle ayrılmış olmasına rağmen bağlaçlar kullanarak tek bir cümle haline getirilmesi verilebilir. Bu eğilimin aşırıya kaçması durumunda metnin özelliğinden de uzaklaşıldığından bahseden Berman, yazarın tarzını ve kaynak metnin biçimini de bozduğunu ifade eder. Berman'ın bu eğilimi ortaya atmasının sebebiyse Dostoyevski çevirilerini incelemesi olmuştur. 17. Yüzyıl Fransa'sında Fransızcanın artık aşırılıklardan uzak, tamamen kurallı ve kalıplı bir dil olması gerektiği anlayışı baş vermiştir. Ancak Dostoyevski ise tarzı gereği aşırı bir dil kullanan fazlasıyla betimleme yapan ve kurallara çok da uymamasıyla bilinen bir kişidir. Dolayısıyla Fransızcaya çevirirken çevirmen Fransızcanın bu özelliğini baz alarak bir çeviri sergilerse Berman'a göre onu mantıklı bir dizgeye oturtmuş olur ve böylece erek okurun Dostoyevski'nin tarzına dair bilgilenmesini engellemiş olur (Berman, 1999, s. 53). Ayrıca çalışmamızın temelinde ele aldığımız Kur'an'ın yazıldığı Arapça diline baktığımızda Latin alfabesini kullanmayan bir dil olmasından kaynaklı batılı çevirmenlere karmaşık gelebilecek yapıda bir dildir. Özellikle harflerin sesletimlerini

değiştiren hareketler, sağdan sola doğru yazılıp okunması, hareketlerin geldiği yere göre anlamın değişmesi bu karmaşıklığa verilebilecek örneklerdir. Kur'an bağlamında bakacak olduğumuzdaysa göze en çok çarpan unsur bu dilin şiirsel kullanımı olmakta. Çevirmenlerin bu şiirsel ve karmaşık yapıyı daha anlaşılır kılma edasıyla basitleştirmesi Berman'ın deyimiyle biçim bozucu eğilimlerden biri olan mantıklılaştırmaya yol açar. Örneğin, Kur'an'da genellikle uzun ve bağlaç kullanılmadan birbiri ardına dizilmiş kelimelerle oluşturulan cümleler yer alır ki bu da onu şiirsel dil kullanımına iter. Ancak çevirmenler bu cümleleri bağlaçlar veya noktalamalar kullanarak daha anlaşılır hale getirmeye çalışır. Her ne kadar metni anlaşılır kılma amacıyla bunu yapsalar da kaçınılmaz olarak mantıklılaştırmaya sebep olurlar. Bu biçim bozucu eğilimin çevirinin geneline uygulanması da Kur'an metninin taşıdığı olduğu ulvi edanın erek okuyucuya geçememesine yol açar.

4.7.2. Açıklığa Kavuşturma

Berman'ın *clarification* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde açıklığa kavuşturma olarak tanımlamayı uygun gördük. Açıklama veya açıklama şeklinde ele almayışımızın sebebiyse çeviri stratejilerinden olan açıklama ve açıklama stratejisiyle karıştırılmasının önüne geçmektir. Berman'a göre, mantıklılaştırmanın kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan bir eğilimdir. Elbette çeviri yaparken kimi yerlerde çevirmenlerin açıklamalar yapması veya kafa karışıklığı oluşturacak kısımları öngörerek bunu ortadan kaldırmaya yönelik okuyucuya ek bilgiler sunması çevirinin doğasında olan bir durumdur. Berman'ın bahsettiği açıklığa kavuşturma ise çeviri stratejisi olarak bilinen açıklama yönteminden biraz farklıdır. Ona göre, yazarın kasti olarak üstü kapalı bir biçimde anlattığı, gizlediği, okuyucuya hemen vermek istemediği bilgileri, yazardan önce açıklığa kavuşturma eylemi eleştiriye değerdir. Okurun, çevirinin ilerleyen sayfalarında zaten edinebileceği bilgiyi önceden edinmesi onun okuma zevkine olumsuz bir etki bırakır ve yazarın da asıl amacına erek okur açısından ulaşamamasını sağlar. Bu duruma örnek olarak aslında daha sonraları kötü biri olduğu veya katil olduğu ortaya çıkacak olan karakterin üslubu, tanımı ve karakteri gereği kaynaktan hiçbir şekilde belli edilmezken erek metinde bunu belli edici bir şekilde çevrilmesi verilebilir. Çevirmen bunu karakteri tanımladığı esnada veya karakterin konuşma biçimini verirken yapabilir dolayısıyla erek okuyucu da yazar böyle bir şey istememiş olmasına rağmen faalin kim olduğuna dair bir fikir sahibi olmuş olur. Kısacası kaynak metinde farklı anlamlara gelebilecek kelimelerin açıklanarak çevrilmesiyle kasti olarak anlaşılmanması istenen kelimelerin açıklanması farklı şeylerdir (Berman, 1999, s. 54).

4.7.3. Uzatma

Berman'ın *allongement* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızda uzatma olarak ele almayı uygun gördük. Çeviri metinler birçok farklı sebepten dolayı kaynak metinden doğal olarak uzun olabilir. Örneğin İngilizcedeki *what if* kalıbı Fransızcaya *qu'est-ce que se passerait si* olarak çevrilir veya Türkçedeki *bu nedir* cümlesi Fransızcaya *qu'est-ce que c'est* şeklinde çevrilebilir. Kelime ve cümle karşılıklarının kaynaktan daha fazla harf içermesi durumu, erek metni doğal olarak kaynak metinden uzun bir hale getirebilir. Bunun yanı sıra erek dil veya kültürde bulunmayan ifadelerin de dilin

sınırlılıklarından kaynaklı çevirilerinde kullanılan eklemeler, dipnotlar, parantezler vb. erek metni kaynaĝa nazaran uzun kılabilcek diĝer unsurlardır. Ancak Berman, evirinin doĝasında bulunan bu kaçınılmaz olayın aksine çevirmen tarafından fazlasıyla ve gereksiz yere başvurulan mantıklılaştırma ve aıklılıĝa kavuşturma eĝilimlerinden kaynaklı olan uzatmanın biçim bozucu olduĝunu savunur. Ona göre çevirmen gereksiz yerlerde ek açıklamalara bařvurduĝunda veya cümle düzenini erek dilin yapısına uyarladıĝında, erek metni çevirinin doĝasında olan durumun aksine bir biçimde uzatmış olur ve bu da biçim bozucu bir eĝilim olarak karşımıza çıkar (Berman, 1999, s. 56). Arapçanın çok zengin bir dil olması dolayısıyla çevirisini yaparken de bu zenginliĝine hakimiyeti gerektirir. rneĝin, Kur'an'da birçok farklı ayette geçen دابة (dabba) kelimesi anlam olarak emeklemek filinden gelir ve yaratık demektir. Ancak bu yaratık, insan da dahil olmak üzere yaratılmış olan her canlıyı kapsar. Türkçede yaratık denildiĝinde akılda canlanan görsel, genellikle bir canavarı aĝrıřtırır. Bu durum İngilizcede *creature* ve Fransızcada *crature* denildiĝinde de geçerlidir. Kur'an'da çeşitli ayetlerde geçen bu kelime kimi zaman bir insandan, kimi zaman bir melekten, kimi zaman da bir mahluktan bahseder. Çevirmenlerin bu kelimeyi çevirirken yaratık olarak ele alıp ek açıklamalarla kimden kastettiĝini belirtmesi uzatma için bir örnektir. Çünkü kaynak metin kimden bahsettiĝini açıkça belirtmiştir, bu durumda yaratık kelimesi gibi farklı anlamlara gelebilecek bir kelime kullanıp bir de ek açıklamalar yapmak eviri metni gereksiz bir şekilde uzatır.

4.7.4. Yüceltme

Berman'ın *ennoblisement* olarak tanımladıĝı bu eĝilimi çalışmamız içerisinde yüceltme olarak ele almayı uygun gördük. Berman bu eĝilimi, kaynak metinde geçen söylemin erek dilde daha saygın bir dille ifade edilmesi olarak tanımlar. Erek okuyucuda ilk bakışta tepki uyandırabileceĝi düşünülen ifadelerin yüceltilerek çevrilmesi durumu olarak görür. Bu durumun bir eviri olmadıĝını ve tamamen yeniden yazıma girdiĝini savunan Berman, bu çabanın metni ve dili ycelttiĝi düşünülürken aslında metnin çok katmanlı yapısına zarar verdiĝini söyler. Bu durumun tam tersi bir eĝilimeyse bayaĝılařtırma (*la vulgarisation*) ismini vererek kaynak metinde saygın bir dille ifade edilen söylemlerin daha düşük bir dille ifade edilmesi olduĝundan bahseder. rnek olarak kaynak metinde kullanılan argo, küfür veya kötü söylemlerin erek dile daha yumuşatılarak aktarılması verilebilir. Öte yandan, eĝitimli ve soylu bir karakterin kaynakta kullandıĝı dilini çeviriye onun kurmayacaĝı biçimde argolu ve küfürlü biçimde çevirmek de bu eĝilimin tersine verilebilecek bir örnektir (Berman, 1999, s. 57). Kur'an baĝlamında bakacak olduĝumuzda kaynak metin, hali hazırda tanrı kelamı ve kutsal kitap olarak nitelendirilmesinden dolayı oldukça saygın bir dil kullanımına sahiptir. Çevirisini yaparken de bu saygın dil kullanımının ölüsünü kaçırıp abartıya kaçmak veya aynı saygınlılıĝı koruyamayıp daha sade ve basitleştirici bir şekilde eviri yapmak, kaynak metnin okuyucuya aktarmak istediĝi kutsallılıĝın kaybına yol açabilir.

4.7.5. Nitel Yoksullaştırma

Berman'ın *appauvrissement qualitatif* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde nitel yoksullaştırma olarak ele almayı uygun gördük. Her kültürün kendine has deyimleri, söylemleri, ifadeleri bulunur ve bunlar her dilde farklılık gösterebilir. Dolayısıyla çevrilirken de çeşitli yöntemlere başvurularak erek dilde açıklanarak veya dipnotlar düşülerek çevrilebilirler. Ancak kimi zaman bu farklı kültürler birebir olarak aynı kelimelerle aynı ifadeleri kullanabilirler. Örneğin Türkçede *göz atmak* olarak kullanılan ifade Fransızcada *jeter un coup d'œil* şeklinde kullanılır ve *jeter* “atmak” *d'œil* ise “göz” demektir. Berman, bu gibi ifadelerin eksiltilmesini veya çevrilirken birebir kullanılan karşılığıyla verilmesi yerine anlamının açıklanarak verilmesini nitel yoksullaştırma olarak tanımlar. Ona göre bu durum metni ve dili yoksullaştırmanın yanı sıra metnin bütününe uygulanması halinde kaynak metnin öneminin büyük oranda yitirilmesine sebep olur. Öte yandan erek okuyucu kendi dilinde hali hazırda kullandığı kalıp ifadeyi bildiğinden bu ifadenin yerine bir açıklama gördüğünde çevirmene olan güvenini de sorgulamaya başlayıp metni okumaya devam etme arzusundan da uzaklaşır (Berman, 1999, s. 58). Bu duruma en basit örnek olarak besmelenin içinde geçen رَحْمٰن (rahmân) kelimesi verilebilir. Bu kelime hali hazırda Türkçeye geçmiş ve oldukça yaygın kullanılan bir kelimedir. Ancak ilgili kelimeyi; *müşfik, acıyıcı, bağışlayan*¹⁷ gibi eşanlamlarıyla çevirmek kelime düzeyinde bir yoksullaştırmaya gidildiğini gösterir. Bu eğilimi, çeviri metnin geneline uygulamak da kaçınılmaz olarak çeviri metnin, niteliğini kaybetmesine yol açar.

4.7.6. Nicel Yoksullaştırma

Berman'ın *appauvrissement quantitatif* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde nicel yoksullaştırma olarak ele almayı uygun gördük. Çevirmenin kimi zaman bir kelimeyi, cümleyi, paragrafı hatta tamamen sayfayı çevirmeden eksiltmesiyle ortaya çıkan bir eğilimdir. Berman, bu eğilimin çevirinin doğasında bulunan eksiltme yöntemiyle karıştırılmaması gerektiğini savunur çünkü onun bahsettiği durum eksiltme yönteminden amaç yönünden farklıdır. Dillerin sınırlılıklarından ve kültürlerin farklılıklarından kaynaklı çevirmenler kimi zaman cümle düzeyinde eksiltmelere gidebilirler. Örneğin Fransızca bir resmi yazışmanın sonuna gelen *veuillez agréer mes salutation plus distinguées* kalıbı Türkçeye *en derin selamlarımı lütfen kabul ediniz* şeklinde çevrilirse erek dildeki yazışmaların sonuna bu tür bir ifade kullanımı yaygın olmadığından okuyucu tarafından garip karşılanması muhtemeldir ancak sadece *saygılar* şeklinde çevrilerek cümle düzeyinde bir eksiltmeye gidildiğinde doğru bir çeviri yapıldığı savunulabilir. Aksine, Berman'ın bahsettiği durum çok fazla uzatma eğilimine başvuran çevirmenin bu durumu bir nebze azaltma amacıyla kendince gereksiz bulunduğu ifadeleri veya cümleleri çevirisinden eksiltmesidir. Bu durumun metnin tümüne uygulanmasıyla da metnin niceliksel anlamda zarar gördüğünü ve yoksullaştığını savunur (Berman, 1999, s. 59).

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz: <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=1&ayet=1> 22.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

4.7.7. Homojenleştirme

Berman'ın *homogénéisation* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde homojenleştirme olarak ele almayı uygun gördük. Berman'ın yukarıda bahsetmiş olduğumuz tüm eğilimlerin bir sonucu olarak gösterdiği bu eğilim, kaynak dilin kendi yapısında heterojen olarak bulunan çok anlamlılığın ve çeşitliliğin erek dile aktarılmaması ve erek dilin çeşitliliğini örselemesi olarak tanımlanır. Bu durumun çoğunlukla dilbilgisel düzeyde ortaya çıktığını savunur. (Berman, 1999, s. 60) Örneğin, Fransızcada bulunan *passé composé* ve *plus-que-parfait* zamanları Türkçede *bilinen geçmiş zaman* ve *öğrenilen geçmiş zaman* olarak bulunur ve geçmişte yapılan iki ayrı fiilden hangisinin önce yapılmış olduğunu ifade etmek üzere kullanılır. Nitekim bu, iki dilin de dilbilgisel düzeyde barındırdığı bir çeşitliliktir. *J'étais sorti quand tu as téléphoné* cümlesi, her iki zamanın da birlikte kullanımına verilen bir örnektir ve Türkçeye *sen aradığında ben çıkmıştım* şeklinde verilebilir. Ancak bir çevirmenin bu yapıyı *ben çıktım, sen aradın* olarak vermesi cümlede birebir aynı anlamı verse de sadece bilinen geçmiş zamanı kullanması kaynak ve erek dildeki çeşitliliği göz ardı etmiş olduğunu ve dolayısıyla homojenleştirme eğilimine yol açtığını gösterir.

4.7.8. Ritim Bozumu

Berman'ın *destruction des rythmes* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızda ritim bozumu olarak ele almayı uygun gördük. Ritim denilince akla ilk başta şiir gelse de Berman, düz yazının da bir ritmi olduğunu savunur. Ona göre bu ritim yazarın kullandığı noktalama işaretleri, olay örgüsü gibi öğelerle oluşturulur. Çevirmeninse noktalama işaretlerini eksiltmesi, yanlış noktalamalar kullanarak çevirmesi veya olay örgüsünü yazarın anlattığı düzlemde farklı bir biçimde aktarması metnin ritmini bozar. Berman, bu duruma örnek olarak Faulkner'in yapmış olduğu çeviriyi göstererek kaynak metinde sadece dört tane noktalama işareti kullanılmış olmasına rağmen çeviri metinde yirmi iki noktalama işaretinin kullanılmış olduğunu söyler. Uzun cümlelerin noktalama işaretleriyle ayrılarak daha kısa cümleler haline getirilmesi veya yazarın ayrı ayrı cümleler halinde vermiş olduğu bir paragrafın noktalamalarının göz ardı edilerek tek bir cümleye dönüştürülmesi Berman'ın bahsetmiş olduğu ritim bozumu eğilimine örnek olarak gösterilebilir (Berman, 1999, s. 61). Kur'an ise yazım ve okunuş şekli bakımından kendine has bir düzeni bulunan bir kitaptır. Kimi zaman kelimelerin uzatılarak okunması gerektiğini vurgulayan işaretler getirilir, kimi zaman cümleler bağlaç ve noktalama kullanılmadan birbirine bağlanır, kısacası düz yazı gibi ele alınıp okunamaz. Dolayısıyla çevirisini de aynı ritmi ve uyumu koruyarak yapmak zorlu bir iştir. Her ne kadar Kur'an'ın sesletimi düzeyindeki ritmini birebir korumak imkânsız olsa da kullanılan cümlelerin kaynaktaki gibi aynı şekilde uzun ve bağlaç kullanılmaksızın birbiri ardına verilerek çevrilmesiyle Berman'ın bahsetmiş olduğu düz yazıdaki ritim, herhangi bir bozulmaya uğranmadan korunabilir. Ancak çevirilerinde mantıklılaştırma eğilimini sergileyen çevirmenler metni daha anlaşılır kılma gayesiyle çeviri yaptıklarından bunun sonucu olarak kaynak metnin ritmini de bozarlar.

4.7.9. Alt Metin Bozumu

Berman'ın *destruction des rseaux signifiants sous-jacents* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızda alt metin bozumu şeklinde ele almayı uygun gördük. Roman, öykü, deneme gibi metin türlerinde genellikle yazarların alt metinleri bulunur. Bu alt metinler yazar tarafından açıkça ifade edilmez ve üzeri örtülü bir şekilde okuyucuya sunulup okuyucudan bunu anlaması, fark etmesi beklenir. Bu durum çeviri metinlerde de aynı düzlemde ilerler ve Berman, çevirmenin kaynak metinde geçen alt metni anlayabilmesini ve bunu aynı gizlilikle çevirebilmesini ister. Aksi taktirde yazarın, erek okuyucunun zihninde oluşturmaya amaçladığı olay örgüsünü ve imgeyi oluşturamamış olmasına yol açar. Buna bir örnek olarak *Sarrasine*¹⁸ eseri verilebilir. Bu eserde bir alt metin bulunur ve Zambinella karakterinin hadım edilmiş olduğu okuyucudan gizlenerek verilir. Çevirmenin bu alt metni anlamaması veya bunu çevirisine aktaramaması erek okuyucuya, olay örgüsüne dair bir bilginin eksik geçmiş olmasını sağlar ve yazar da amacına ulaşamamış olur (Berman, 1999, s. 62). Kur'an Arapçasında sıklıkla bir kişi veya duruma atıfta bulunan bir dil kullanımı söz konusudur. Örneğın, Yusuf (12/23) suresinin bir kısmında köle olarak kaldığı evin hanımıyla aralarında geçen bir konuşma esnasında Yusuf peygamber, "o benim efendimdir" şeklinde bir ifade kullanır. Arapça kaynakta efendi ifadesi, *rab* olarak geçtiğinden kaynak okuyucu burada bahsedilen öznenin Allah olduğunu anlar çünkü hiçbir peygamberin Allhtan başkasına rabbim diye hitap etmediğini ve bunun Kur'an'da da açıkça ifade edildiğini bilir. Ancak bu altta yatan anlamı fark edemeyen veya çevirisine yansıtamayan çevirmenler, burada kullanılan öznenin Yusuf peygamberin köle olarak kaldığı evin sahibi olduğu zannedebilir ve dolayısıyla hem kendini hem de erek okuyucuyu yanlış bilgilendirmiş olur.

4.7.10. Metin Dizgesinin Bozumu

Berman'ın *destruction des systmatisme textuelle* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızın içerisinde metin dizgesinin bozumu şeklinde ele almayı uygun gördük. Berman bu eğilimi, bir metni oluşturan zamanların, kelime türlerinin ve yapılarının erek metne aktarılamamasından doğan bir eğilim olarak görür. Berman, kaynak dilde kullanılan zamanlar, bağlaçlar gibi kaynak dile özgü kullanımı bulunan yapıların erek metne aktarılamamasının erek okuyucunun metne olan güvenini kaybetmesine yol açtığını ifade eder ve ilerleyen safhalarda erek okuyucunun metni gerçek bir metin olarak görmemesine bile yol açacağını söyler. Dolayısıyla çevirisinde mantıklılaştırma, açıklığa kavuşturma ve uzatma eğilimleri bulunan bir çevirmenin metni de kaçınılmaz olarak bu eğilimi de göstermiş olur. Berman'a göre çeviri metinler her zaman kaynak metinden daha homojendir ve kaynak metni oluşturan ayırt edici özellikleri aktaramadığı sürece de gerçek bir metin olarak algılanamazlar (Berman, 1999, s. 63). Kur'an çevirileri bağlamında da kaynak metinde geçen cümleler genellikle bir öğüt niteliğinde olduğundan ve kural koyucu bir tonla yazılmış olduğundan sıklıkla emir kipi kullanılır. Ancak çevirilerde bu emir kiplerinin aynı şekilde korunamaması, kaynak metnin ayırt edici özelliklerinden olan kural koyucu niteliğine zarar verir ve dolayısıyla dizge kaybına yol açar.

¹⁸ De Balzac, H. (2011). *Sarrasine*. Le Livre de Poche.

4.7.11. Yerel Dil Bozumu veya Yerel Dilin Yabancılaştırılması

Berman'ın *destruction ou l'exotisation des rseaux langagiers vernaculaires* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızın içerisinde yerel dil bozumu veya yerel dilin yabancılaştırılması şeklinde ele almayı uygun gördük. Edebi eserlerin çoğunda kaynak dilin standart kullanımının dışında o dilin farklı bölgelerinde kullanılan yerel kullanımlarına yer verilir. Bu tip kullanımlar, tıpkı atasözleri gibi kültüre has oldukları için çevrilirken ya eksiltirler ya da yine erek dildeki eşdeğeriyle verilmeye çalışılırlar. Ancak Berman, her ikisinin de kaynak kültüre yönelik bir saygısızlık olduğunu savunur ve ona göre bir kültürün yerel dili, bir başka kültürün yerel diline çevrilemez ve uyarlanamaz. Dolayısıyla böylesi bir durumda çevirmenin çevirisine açıklama veya dipnot düşmesini, ilgili kullanımın da yabancılığını belli edebilmek amacıyla italik bir biçimde verilmesi gerektiğini savunur. Çünkü ona göre erek okuyucu böylesi bir çeviride hem kaynak kültüre dair bilgilenecek hem de kullanılan ifadenin, erek kültürdeki eşdeğerini zaten bildiğinden bunun ona çevirmen tarafından sunulmasına ihtiyaç duymayacaktır (Berman, 1999, s. 64).

4.7.12. Değiş Bozumu

Berman'ın *destruction des locutions* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamızın içerisinde değiş bozumu olarak ele almayı uygun gördük. Her dilin kendine özgü kullandığı deyimler, atasözleri, cümle kalıpları vs. bulunur. Bu ögeler kültüre has ögeler oldukları için birebir çevrilebilmeleri zordur çünkü farklı bir kültürde anlamsız olabilir. Dolayısıyla bu tip ögeler ya açıklamalara veya dipnotlara başvurularak çevrilir ya da erek kültürde aynı anlamı taşıyabilen bir kullanımı bulunuyorsa erek kültürdeki eşdeğeriyle çevrilir. Berman'ın eleştiriye değer bulduğu kısım eşdeğeriyle verme noktasında gelir. Berman, bir kültüre ait olan bir değişin erek dile eşdeğeriyle verilmesi durumunda erek okuyucunun kendini farklı kültürler anlamında geliştiremeyeceğine inanır ve değişin olduğu gibi verilip gerekiyorsa açıklamalar yapılmasının uygun olduğunu savunur (Berman, 1999, s. 65). Örneğin Fransızcada kullanılan *bon sang ne saurait mentir* kalıbını birebir çevirdiğimizde *iyi kan yalan bilmez* şeklinde çevrilir ve dolayısıyla Türkçede hiçbir anlam ifade etmez. Bu sözün kullanım amacıysa, birinin çocuğunun hal ve hareketler olsun karakter olsun her açıdan tam da kendisine benzemesi durumunda kullanılır. Türkçede bunu karşılayan bir atasözü olarak *armut dibine düşermiş* bulunur ve ikisi de farklı kültürlerde bulunan, farklı kelimelerle ifade edilen ancak aynı anlamı veren değişlerdir. Berman, bunun *armut dibine düşer* şeklinde verilmesi durumunda erek okuyucunun Fransız kültürüne dair kendini geliştiremeyeceğini savunduğundan, *iyi kan yalan bilmez (Fransız kültüründe kişinin anne/babasına birçok açıdan benzer özellikler taşıması durumunda kullanılan bir atasözü)* şeklinde bir çeviriyi uygun bulur. Çünkü ona göre zaten bunu okuyan erek okuyucu kendi kültüründe hangi deyişe eşdeğer geldiğini bilir.

4.7.13. Dil Katmanlarının Silinmesi

Berman'ın *effacement des superpositions de langues* olarak tanımladığı bu eğilimi çalışmamız içerisinde dil katmanlarının silinmesi olarak ele almayı uygun gördük. Her ne kadar *superposition*

sözlük anlamı olarak *üst üste koyma* anlamına gelse de Berman'ın bu eğiliminde vurgu yapmayı istediği nokta dilin çok katmanlı yapısını etkileyen unsurlardır, dolayısıyla bu bağlamda *dil katmanlarının silinmesi* tercihi ilgili eğilimi tanımlamada yanlış olmayacaktır. Her kültürün ortak dilinin dışında ve belirli bölgelerinde kullanılan ağız, şive, lehçe gibi unsurları bulunur. Edebi eserlerde de kimi zaman bu kullanımlara denk gelmek mümkündür. Ancak Berman, kimi zaman çevirmenin bu kullanımı bilmemesinden kimi zaman da nasıl aktarması gerektiğini bilmemesinden bu öğeleri silerek çeviri yaptıklarını söyler. Ancak ona göre bu unsurlar karakterin kişisel yaşamına, eğitim seviyesine, toplumdaki statüsüne vb. dair okuyucuya bilgiler sunan unsurlardır. Berman, bu ifadelerin yukarıda da önerdiği gibi açıklamaları yapılarak çevrilmesi gerektiğini savunur ve öte yandan ortak dili kullanan bir karakterin de yöresel bir dille çevrilmesini de yine doğru bulmaz çünkü karakter, okuyucunun kafasında yazarın betimlemeleriyle bir yer etmiştir ve yazar onu yöresel dil kullanmayan bir biçimde resmetmişse çevirmenin bu tutumu, erek okuyucunun kafasında tutarsızlıkların oluşmasına yol açabilir (Berman, 1999, s. 66).

4.8. Modelin Kuramsal Altyapısı

Antoine Berman modelinin köklerini, çeviriyi salt bir dil aktarımının ötesine geçen, karmaşık ve yaratıcı bir eylem olarak gören anlayışına dayandırmaktadır. Çevirilerin yalnızca kaynak metnin kopyaları olmadığını, dinamik bir yorumlama ve yeniden yaratma sürecini içerdiğini öne sürer (Berman, 1995, s. 45-48). Berman bu modelin kuramsal altyapısını; yorumlayıcı bakış açısı, yeniden oluşturma ve yeniden yazma, çevirmenin görünürlüğü ve kültürel aracılık başlıklarıyla vurgular. Berman, felsefenin yorumlamayla ilgilenen bir dalı olan hermenötikten yararlanır. Çeviri metnin temelde, çevirmenin amaçlanan anlamı, bağlamı ve kültürel farklılıkları anlamak üzere kaynak metni derinlemesine okuduğu bir yorumlama eylemi olduğunu öne sürer. Aynı zamanda çevirmenlerin *görünmez* veya *dokunulmamış* bir çeviriyi hedeflememesi gerektiğini, zira bunun kaynak metnin kültürel ve bağlamsal özelliklerinin kaybolmasına yol açacağını savunan Berman bunun yerine, çevirmenleri hem kaynak hem de erek dilin kültürel ve tarihsel bağlamını göz önünde bulundurarak kaynak metni erek dilde *yeniden oluşturulması* gerektiğini savunur. Berman, çevirmenin görünürlüğünü ve çeviri sürecindeki rolünün önemini vurgulayarak, çevirmen görünürlüğünün yaratıcı bir çeviri eyleminin ayrılmaz bir parçası olduğuna ve bunun göz ardı edilmek yerine, benimsenmesi gerektiğine inanır. Öte yandan çevirmenin kültürel bir aracı rolünde olduğunu da savunan Berman, çevirmenlerin hem kaynak hem de erek dilin kültürel, tarihi ve sosyal yönlerini bilmeleri ve aralarındaki boşlukları kapatmaya çalışmaları gerektiğini vurgular (Berman, 1995, s. 45-48).

4.9. Modelin Pratik Uygulaması Bağlamında Çevirmen Tercihlerinin Analizi

Berman modelinde, çevirmenin tercihlerinin incelenmesi gerektiğini savunur. Örneğin bir çevirmen, kaynak metinde kültürel açıdan belirli terimleri koruyarak, okuyucuya yardımcı olacak açıklamalar veya dipnotlar sunarak veya kaynak metnin sözdizimsel yapılarını koruyarak bir yabancılaştırma stratejisini tercih edebilir. Hatim ve Mason bu konuda, “Berman'ın modeli, çevirmenin

yaptığı anlam kaymalarının vurgulanması ve değerlendirilmesi adına değerli bir araçtır ve bu kaymaların da erek metni nasıl etkilediğini anlamak açısından aynı zamanda önemlidir.” (Hatim, B., & Mason, I. 1997) şeklindeki cümleleriyle çevirmen tercihlerinin önemini vurgular. Örneğin, daha önceden ele almış olduğumuz İsrâ suresi örneğinde *elini boynuna bağlamak* ve *elini açmak* ifadelerinin Arapçada cimrilik ve müsriflik anlamlarında kullanılan iki ayrı deyim olduğunu belirtmiştik, bu bağlamda çeviri çözümlemeleri esnasında yararlanmış olduğumuz Altuntaş ve Şahin (2011, s. 304), ilgili kısmı çevirirken kültürel bir eşdeğerlik bulma amacı güderek *eli sıkı olmak* ve *eli büsbütün açık olmak* şeklinde iki ayrı deyim kullanarak vermeyi uygun görmüşlerdir. Aynı zamanda ilgili kısma bir dipnot düşerek kullanılan iki ifadenin de Arapçada birer deyim olduklarını da bildirmişlerdir. Bu tercihleriyle hem erek okuyucuda anlam bütünlüğünü korumuş hem de Berman’ın savunduğu yabancı olanı koruyabilmişlerdir. Ancak çözümlemeler esnasında her üç dilin çevirmeninin de çoğunlukla ekleme tercihinde bulunduğu gözlemlenmiştir. Çevirmenlerin hiçbirinin daha önce çeviri eğitimi almadıkları gerçeği de göz önüne alındığında ekleme stratejisinin nasıl kullanılması gerektiği konusunda bilinçsizce tutumlar sergilediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Elbette çeviri yaparken tıpkı diğer yöntemlere başvurulabildiği gibi ekleme yöntemine de başvurulabilir ancak bu yöntemler kesinlikle gelişigüzel bir biçimde kullanılmamalı ve ölçüsü kaçırılmamalıdır. Aksi taktirde hem kaynak metnin bağlamından kopmalar yaşanır hem de kaynak metnin orijinalliği bozulmuş olur. Keza bu durumların detaylı örneklerine de karşılaştırmalı çözümlemeler bölümümüzde rastlamak mümkündür.

4.9.1. Erek Metnin Yorumlayıcı Boyutlarının Değerlendirilmesi

Berman, okuyucuların erek metnin yorumlanmasında kaynak metnin asıl mesajından nasıl saptığını veya ona nasıl bağlı kaldığını analiz etmelerini sağlar. Bu analiz ona göre ancak çeviriyi etkileyen kültürel, dilsel ve yapısal unsurların dikkate alınması sonucu oluşabilir. Schleiermacher’ın bu konudaki, “Çevirmen, kelimenin tam anlamıyla bir çeviriden sapma anlamına gelse bile kaynak metnin ruhunu ve yapısını yakalamayı hedeflemelidir.” (Schleiermacher, F. 1992) cümlesiyle Berman’ın bu anlayışının esin kaynağını görmek ve yöntemini daha iyi anlamak mümkündür. Örneğin, daha önceden ele almış olduğumuz velet kelimesini bu bağlamda inceleyecek olursak çevirmenin bu kelimenin kaynak kültürde ifade ettiği anlamı yani cinsiyetsizliği bilmemesi durumunda kaynak kültürde meleklerin cinsiyetsiz olduğu algısını kaybederek çevirisini erkek çocuk anlamı verecek bir biçimde yapar ve bu da dolayısıyla erek okuyucuyu yanlış bilgilendirdiği gibi kaynak metnin asıl mesajından da kaymış olur. Öte yandan bu tip cinsiyet barındıran ifadelerdeki farklı çevirmen tercihleri, dolayısıyla kaynak kültürün eleştirilmesine ve ardından çeşitli tartışmaların giderek yoğunlaşmasına yol açar. Ancak çevirmen, Berman’ın da vurguladığı üzere kaynak kültüre tam anlamıyla bir hakimiyet sergilediği durumda anlamı olduğu gibi aktarabilecektir. Ancak bu durumda dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise daha önceden de altını çizmiş olduğumuz gibi kullanılan yöntemlerin dozunu aşmamak ve bilinçli şekilde kullanmaktır.

4.9.2. Kültürel ve İdeolojik Yönlerin Vurgulanması

Berman'a göre aynı zamanda çevirinin kültürel ve ideolojik boyutlarının tanınmasının önemi de vurgulanmalıdır. Çevirmenler erek metindeki seçimleriyle kültürel ve ideolojik normlara meydan okuyabilir veya onları güçlendirebilirler. Lefevere bu konuda “Berman'ın modeli, çevirilerin erek kültürde kültürel ve ideolojik normların oluşturulmasına veya bu normlara karşı çıkılmasına nasıl katkıda bulunabileceğinin anlaşılması adına değerli bir araçtır” (Lefevere, A. 1992) diyerek hem modelin pekiştirilmesini sağlamış hem de Berman'ı desteklediğini göstermiştir. Örneğın eviri tarihinde uzun dönem boyunca süre gelmiş olan kutsal metinlerin evrilemezliği ilkesi ve akabinde gelişen evrilebilirlik ve evrilemezlik tartışmalarını ilerleyen dönemlerde bitiren de yine Berman'ın dediği gibi çevirmenlerin seçimleridir. Çevirmenler, yıllar içerisinde çeşitli yöntemler sergileyerek hem kutsal kitapların çevrilebildiğini hem de evrilemezlik savunucularının tartışmalarına bir son verebilmeyi başarmışlardır. Ancak bir çevirmenin herhangi bir sorunsalı bulunan bir metni çevirirken unutmaması gereken en önemli durumlardan birisi, geçmişteki bu tip bir alanda yapılmış olan çeviriye dair getirilmiş olan eleştiriler veya o çeviriden doğmuş olan tartışmaları irdelemektir. Bu durumları göz önüne almasıyla beraber doğal olarak hem sorunsalı çözmeye yönelik bir adım atabilecek hem de kendinden sonraki eviri girişimlerine öncülük etmiş olacaktır.

4.10. Modelin Kuran evirilerinde Kullanılabilirliği

Antoine Berman'ın eviri eleştirisi modelini kullanarak Kur'an çevirilerini incelemek günümüze dek alışılagelmiş şekilde yapılan çevirilere yönelik getirilebilecek yenilikçi bir bakış açısıdır. Müslümanlar arasında sürekli süre gelen İslam'ı yanlış anlama ve yorumlama gibi algıların ortaya çıkmasının temel sebeplerinden biri de Arapça konuşmayan Müslüman toplumların bu bilgileri kaynak dilin yerine çevirilerden edinmiş olmalarıdır. Kur'an çevirisinin karmaşık ve hassas bir eylem olmasının yanı sıra alimler ve çevirmenler bu eviri görevine nasıl yaklaşacakları konusunda uzun çabalar sarf etmiştirler. Berman'ın yönteminin Kur'an çevirilerinde kullanılması fikrini desteklemek üzere öncelikle kaynak metni koruma ilkesine bakılabilir. Berman'ın modelinin kaynak metnin korunmasının önemli olduğunu savunduğunu söylemiştik, bu doğrultuda Kur'an'ın da Müslümanlara Arapça olarak indirilen Tanrı'nın gerçek sözü olarak kabul edildiği gerçeğini de göz önüne aldığımızda kaynak odaklı bir eviri anlayışının benimsenmesi uygun olacaktır. Kur'an çevirisinin amacı, kaynak metnin kutsallığını ve özgünlüğünü korumak olmalıdır.

Öte yandan bir diğer unsur olarak da kültürel ve bağlamsal farklılıkları korumak gerekir. Kur'an, indirildiği zamana ve yere özgü kültürel ve tarihi anlatılar içerir. Kaynak odaklı bir yaklaşımla çevrilmesi, bu farklılıkların korunmasını sağlar ve okuyucunun metni asıl bağlamı içinde anlamasını sağlar. Aksi taktirde erek okuyucu kaçınılmaz olarak çeviriye kaynak metnin yazıldığı dönemin şartlarına göre değil, kendi içinde bulunduğu dönemin şartlarına yönelik inceleyip yorumlayacaktır. Berman modelinde, evirmenleri kaynak metinle ve onun kültürel bağlamıyla derinlemesine ilgilenmeye yönlendirir. Bu ilgi Kur'an çevirisi açısından önemlidir, çünkü yanlış yorumlamalar ve

bilinçli veya bilinçsiz kullanılan çevirmen tercihleri önemli dini ve sosyo-kültürel sonuçlara yol açabilir. Ancak Berman'ın sunduğu şekilde kaynak odaklı bir eviri sayesinde, yanlış anlama riski en aza indirilebilir. Aynı zamanda kutsal ve dini önemi korunmak da dikkat edilmesi gereken bir diğer unsurdur. Pek çok inanan için Kur'an'ın derin manevi ve dini bir önemi vardır. Bu açıdan bakıldığında kaynak dil odaklı bir eviri, manevi ve dilsel önemin korunmasına yardımcı olabilir.

Elbette bu konuda dikkate alınması gereken zorluklar da mevcuttur. Örneğin mesajı anlama konusunda yaşanan zorluklar bağlamında kaynak odaklı bir yaklaşım, kaynak metnin kutsallığını koruyabilirken, Arapça bilmeyenlerin metni anlamasını sınırlayabilir. Bu durum da İslam hakkında bilgi edinmek isteyen ve Arapça konuşmayan kişiler için bir engel teşkil edebilir ancak bu engel çevirmenlerin, kültürel ve toplumsal farklılıkları göz önünde bulundurarak hem ilgili toplumun kültürü hakkında derinlemesine bilgi sahibi olması hem de kendi kültürüyle arasındaki farkları anlamaya çalışmasıyla aşılabilir. Öte yandan yapılan çeviriler birçok müfessirin de çok çeşitli tefsirler ortaya koymasına yol açmıştır. Farklı alimler, Arapça konuşulan ülkelerde bile Kur'an'ı çeşitli şekillerde yorumlamaktadır. Bu durumda kaynak odaklı bir yaklaşım, mutlak ve evrensel olarak kabul edilen tek bir çeviriyle sonuçlanmayabilir. Dilin değişken kimliği de unutulmamalıdır. Dil zamanla gelişir ve kelimelerin anlamları değişebilir. Kur'an'ın kaynak odaklı çevrilmesi, dilin nasıl geliştiğini ve modern okuyucuların metni nasıl yorumladığına tam olarak yansıtımayabilir. Dolayısıyla Berman'ın modelini Kur'an çevirilerinde sağlıklı bir biçimde uygulayabilmek için bu zorlukların da ayrıca göz önünde bulundurulması önemlidir.

Sonuç olarak, Kur'an çevirisinde Antoine Berman'ın modelini kullanmak, kaynak metnin benzersiz niteliklerinin ve kültürel bağlamının korunması adına göz önüne alınabilecek bir fıkirdir. Ancak bu yaklaşımın Arapça konuşmayan kişiler için anlaşılabilirlik gibi pratik zorlukları da vardır. Kur'an çevirisine hassasiyetle yaklaşmak, Kur'an'ın kutsallığına saygı göstererek hem kaynağa sadık çevirinin ilkelerini hem de erek kitlenin ihtiyaçlarını dikkate almak çok önemlidir. Alimler ve dini otoritelerle iş birliği içinde hareket etmek çevirinin doğruluğunun ve kültürel uygunluğunun sağlanması adına yardımcı olabilir.

5. KURAMSAL ALTYAPININ UYGULANMASI

Berman'ın analitik yol haritası modelinin çalışma kapsamında neden seçildiğini vurgulamadan önce karşılaştırmalı çözümlemelerde neden kadın ve erkek imgesinin işlenişine odaklanan ayetleri esas aldığımızı tekrar vurgulamak önemlidir. Toplumsal olarak ortaya çıkan tartışmaların çoğunluğunda da Kur'an'da ne yazıldığı ve yazılanın ne anlam ifade ettiğine yönelik tartışmalar, yani aslında çevirisinden yola çıkan tartışmalar gelişmekteydi. Öte yandan akademik camiada da Kur'an çevirilerine yönelik tartışmalar sürekli devam etmiştir.¹⁹ Çalışmanın temelinde Kur'an çevirilerinin incelenmesi seçilmiş olsa da Kur'an'ın tamamının çevirisinin incelenmesi çok kapsamlı ve geniş bir çalışma gerektireceğinden tez çalışmamızın bir sınırlılığı olarak inceleme konumuzu sınırlandırmamız gerekiyordu. Kur'an çevirilerine veya İslam dinine yönelik Türkiye'de ve dünyada çıkan tartışmalara bakıldığı zaman bu tartışmaların büyük bir çoğunluğunun kadının ve erkeğin neler yapabileceği veya neler yapamayacağı, kadının kaç yaşında evlenebileceği, erkeğin kaç eşi olabileceği, kadınla erkeğin eşitliği, kadına şiddetin meşruiyeti gibi konular çerçevesinde meydana geldiği görülmüştür. Bu konulara; "(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 93), "Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 93) gibi çeviriler örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla incelememizi de sınırlandırmak adına tartışmaların büyük çoğunluğunu kapsayan kadın ve erkek imgesinin nasıl işlendiği konusunu seçmiş bulunmaktayız. Ayrıca unutulmaması gerekiyor ki çalışmamızın önceki bölümlerinde de bahsettiğimiz gibi Kur'an, bilinen metin türlerinden olan bir metin değildir ve onu diğer metin türlerinden ayıran çeşitli özellikleri bulunmaktadır ancak yazılı halinin çevirilerini çözümleyebilmemiz için dolayısıyla bir araştırma yöntemine ihtiyaç duyulmuştur. Seçmiş olduğumuz araştırma yöntemimiz bizlere, çevirilerdeki etik boyutlara olan sadakat seviyesini, çevirilerin kaynağa ne ölçüde sadık kalabildiğini ve çeviri ideolojisi bağlamında çevirmen tercihlerinin yol açmış olduğu yorumlamaları gösterecektir. Araştırma yöntemi olarak Antoine Berman'ın analitik yol haritası modelinin seçilmesindeki temel unsurlar; Berman'ın kaynak metne sadık kalmayı ve kaynak metnin anlamını mümkün olduğunca yüksek seviyede vermeyi savunanlardan biri olması, modelini bu çerçevede geliştirmiş olması, modelinde biçim bozucu eğilimler adı altında bulunduğu eğilimlerle çevirmenlerin ideolojik duruşlarının çeviriye etkilerini, etik anlayışa ne denli uyum sağladıklarını ve kaynak metne ne derece sadık kaldıklarını ortaya koyabilmenin mümkün olmasıdır. Dolayısıyla kadın ve erkek cinsiyetinin Kur'an'da nasıl işlendiğini inceleyebilmek için bunun kaynak metinde aslında nasıl işlenmiş olduğunu irdeleyip ardından çeviri metinlerde bu kaynaktaki

¹⁹ Bkz; Kara, O. (2018). Kur'an'daki Mübhem İfadelerin Çeviri Sorunu. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 4(1), 257-282; Başkan, Ö. (2008). Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115; Tiyek, F. (2015). *Kur'anı anlamada bağlamın rolü ve meallerdeki bağlamsal sorunlar*; Avluklu, M. (2020). *Challenges in Translation of the Holy Quran*; Ali, A., Brakhw, M. A., Nordin, M. Z. F. B., & ShaikIsmail, S. F. (2012). Some linguistic difficulties in translating the Holy Quran from Arabic into English. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(6), 588.

işleyişine ne denli sadık kalındığını ortaya çıkarabileceğini düşündüğümüz en uygun model olduğundan araştırma yöntemimizde Berman'ın modeli kullanılmıştır. Çözümlemeler yapılırken öncelikle Arapça kaynak metin, Türkçe, İngilizce ve Fransızca çeviri metinler verilecek, eleştiriye değer bulunan yerler vurgulu bir şekilde ifade edilecek ardından vurgulanan kısımların neden vurgulandığına ve eleştiriye değer olduğuna dair detaylı açıklamalar da yapıldıktan sonra çeviri metinlerde saptanan biçim bozucu eğilimlerin neler olduğuna dair bilgiler verilecektir.

5.1. Ayet Çevirilerinin Karşılaştırılmalı Çözümlmeleri

Çözümlmelere geçmeden önce belirtmemiz gereken bir unsur var. Berman'ın biçim bozucu eğilimlerinden olan mantıklılaştırma eğilimi, belirli bir düzene göre yazılmış olan kaynak metni erek dile aktarırken erek dilin dilbilgisel özelliklerine uyarlayarak aktarmaktan dolayı ortaya çıkar. Dolayısıyla Kur'an'daki ayetlerin yazılış biçimlerine bakıldığında ve bu ayetlerin belirli bir ses tonuyla okunması şartını göz önüne aldığımızda çevirilerinin hepsi kaçınılmaz olarak düz yazı şeklinde çevrilmiş ve bu ses tonu düzenine dikkat edilmemiş olduğu göze çarptığından tüm erek metinlerde genel anlamda bir mantıklılaştırma eğiliminin görüldüğünü söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra her bir çeviride ortaya çıkan biçim bozucu eğilimleri aşağıda detaylı bir biçimde inceleyeceğiz.

Çözümleme 1

Transkript: “vellâtî tehâfûne nuşûzehunne fe'izûhunne vehcurûhunne fî-lmedâci'i vadribûhun” (Kur'an-ı Kerim, Nisa, 3/34).

Türkçe: “(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 93).

İngilizce: “As to those women on whose part ye fear Disloyalty and ill-conduct, admonish them (first), (Next), refuse to share their beds. (And last) beat them (lightly).” (Yusuf Ali, 1938, s. 219).

Fransızca: “Quant à celles dont vous craignez les incartades, admonestez-les, faites lit à part et corrigez-les !” (Penot, 2019, s. 84).²⁰

Bu örnekte dikkatimizi vermemiz gereken kısım, *daraba* fiilinden gelen *vadribûhun* fiilidir. Bu fiil Türkçeye de darp etmek, darbe vurmak şekillerinde geçmiştir. Her ne kadar anlamları arasında *vurmak*, *dövmek* ve *darp etmek*²¹ bulunsa da aslında çok fazla anlama sahip bir kelimedir.²² Hatta bu kelime Türkçeye, *darphane* olarak da geçmiştir. Dolayısıyla bir kelimenin farklı anlamları olabileceği su götürmez bir gerçektir. Bu çeviri örneğinde, kelimenin derin anlamlarının incelenmesi gerekirken ilk anlamı olan dövme şeklinde çevrildiğini, üstelik sadece Türkçe çeviride değil, aynı zamanda diğer

²⁰ Aksi belirtilmediği sürece çeviri örneklerindeki alıntılarda yapılan vurgular tarafıma aittir.

²¹ Aksi belirtilmediği sürece örneklerdeki Arapça kelimelerin anlamlarına ilişkin bilgiler Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995) isimli kaynaktan edinilmiştir.

²² Bkz. Serdar Mutçalı *Arapça-Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995), 502-505.

dillerdeki çevirilerde de dövmek anlamıyla verildiğini görmekteyiz. Fiilin buradaki anlamı, *terk etmek, göndermek, uzaklaşmak, uzaklaştırmak, dışarı çıkarmak* şeklindedir. Başka ayetlerde de geçen *daraba* fiili, hiçbir yerde dövmek anlamında kullanılmamış dolayısıyla o şekilde de çevrilmemiştir.²³ Buradaki fiilin dövmek anlamında kullanılmadığını desteklemek üzere Hz. Muhammed’in eşlerinin hiçbirini her ne pahasına olursa olsun dvmemiş olduğunu ve ayrıca eşi Hz. Ayşe’nin kendisini başka bir Müslüman askerle aldattığına dair anlatılan iftira olayında kendisini dövmek yerine, bir süreliğine evini terk etmiş olduğunu gösterebiliriz. Bu konuyu detaylı bir şekilde makalesinde işleyen Okuyan (2007), olayı şöyle özetlemektedir;

“İçerisinde aile huzurunu derinden sarsacak bir iddia barındıran bu iftira olayında Hz. Ayşe’ye uygulanan prosedür -Kur’ân’a da uygun olarak- geçici olarak evden ayrılması şeklinde gerçekleşmiş, Hz. Peygamber, hiçbir eşiine yapmadığı “dövme” işlemini Hz. Ayşe için de asla yapmamıştır.” (Okuyan, 2007, s. 152).

Bu örnekle bile, Müslümanlıkta eşiini dövmenin uygun görülmediğini ve bu durumun tamamen eviri ideolojisi bağlamında, çevirmen tercihlerinden ibaret olduğunu görmek mümkündür. zmlememize baktığımızda, Türkçe eviride fazlasıyla parantezin eklenmiş olduğunu görebiliriz. Kaynak metinde kesinlikle evlilik yükümlülüğünü reddedenlerden, yapılanların fayda vermemesi üzerine mecbur kalınmasından veya hafifçe dövmekten bahsedilmez. evirmenin, kelimenin detaylı anlamlarını incelemek veya İslam’da birinin birini dövmesine dair görüşlerin nasıl işlendiğini araştırmak yerine, önceki çevirmenlerin çevirilerine sadık kalmış olduğunu görmek mümkündür. Aynı zamanda bu durumun, günümüz Türk toplumunda bir kargaşaya sebep olacağını düşünmüş olacak ki dövme eylemini elinden geldiğince parantezler açarak yumuşatmaya çalışmıştır. Oysa kelimenin asıl anlamına uygun bir eviri sergilenmiş olsaydı, bu çabaların hiçbirine gerek kalmayacaktı. Aynı hata *beat them*²⁴ yani *dvn* olarak ele alınan İngilizce ve *corrigez-les*²⁵ olarak ele alınan Fransızca eviride de hakimdir. İngilizce evirideki parantezlerde eklenen *first, next* gibi eklemelerin gereksiz olduğunu ifade edemeyiz. Her ne kadar kaynak metinde yer almasalar da eklenmelerinde pek de bir sakınca yoktur, ancak yine bir yumuşatma abasına gidilerek *lightly* yani *hafifçe* parantezinin burada da hâkim olduğunu görüyoruz. Fransızca evirideyse, *corrigez-les* denilerek hiçbir şekilde ne yumuşatmaya gidilmiş ne de bir parantez eklenme gereği duyulmuş, net ve düz bir şekilde *dövülmesi* gerektiği söylenmiştir. Bu bağlamda ilgili bölüme uygun bir eviri örneğini Yaşar Nuri ztrk, (1993) *Kur’an-ı Kerim Meali* adlı eserinde sunmuştur.

“Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve nihayet onları evden çıkarın/bulundukları yerden başka yere gönderin!” (ztrk, 1993, s. 550).

²³ Bkz. Kur’an-ı Kerim, Nisa 3/94-101, Maide, 5/106, Al-i İmran, 2/156 ve Müzemmil, 73/20.

²⁴ *Aksi belirtilmediği sürece İngilizce kelimelerin anlamlarına ilişkin bilgiler İngilizce-Türkçe, Redhouse Sözlüğü (2005). İstanbul: Sevil Matbaacılık ve Yayıncılık isimli kaynaktan edinilmiştir.*

²⁵ *Aksi belirtilmediği sürece Fransızca kelimelerin anlamlarına ilişkin bilgiler Tahsin Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük (Adam Yayınları, 1999) isimli kaynaktan edinilmiştir.*

Örneklerde ele alınan çevirilerin hepsinde, kaynak metindeki verilmek istenen anlamın dışında bir anlam verilmeye çalışılmıştır. Burada asıl anlatılmak istenen, ztrk’ün de örneğinde görüldüğü üzere, denediğiniz yöntemler fayda vermezse kadınları evden gönderin veya evinizi terk edindir. Kısacası, kişiye yalnızlıkla terbiye edin anlamı verilmek istenmiştir. Kaynak metnin döneminin şartları düşünüldüğünde, o zamanlar evin geçiminden ve idaresinden sorumlu bireylerin erkekler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, kadının evden gönderilmesi bir yerde kendi geçimini sağlayamayacağından ve açlığını gideremeyeceğinden, ilgili dönemde uygulanan görece bir terbiye yöntemidir.

Genel anlamda Türkçe ve İngilizce çeviriye bakıldığında, kaynak metinde açıklanmasına gerek duyulan bir kısım olmamasına rağmen gereksiz yere parantezlerle eklemeler yapılarak bir uzatma eğilimini görmek mümkündür. Yine Türkçe ve İngilizce çevirilerde, çevirmenlerin kaynak dilde geçen *daraba* fiilinin farklı anlamlarını çevirilerine oturtamadıklarından *hafifçe* ve *lightly* eklemelerinde bulunarak birer yüceltme eğilimini gerçekleştirmiş oldukları görülmektedir. Fransızca evirideyse aynı fiilin, kaynaktaki anlamının dışında daha olumsuz bir anlamı verilerek çevirmen tercihinden ötürü bir bayağılaştırma eğilimi söz konusudur. Bunların yanı sıra, her üç çevirmenin de birden çok anlamı barından *daraba* fiilini tek anlama indirgeyerek çevirmesiyle homojenleştirme yapmış olduklarını söylemek mümkündür.

Çözümleme 2

Transkript: “Vekul ilmu/mināti yaėdudne min ebsārihinne veyahfazne furūcehunne velā yubdīne **zīnetehunne** illā **māzahera** minhā(s) **velyadribne bihumurihinne** ‘alā cuyūbihin(ne)(s) velā yubdīne zīnetehunne.” (Kur’an-ı Kerim, Nr, 24/31).

Türkçe: “M’min kadınlara da syle, gzlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yz ve el gibi) grnen kısımlar mstesna, zīnet (yer)lerini gstermesinler. **Başrtlerini** ta yakalarının üzerine kadar **salsınlar**.” (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 387).

İngilizce: “And say to the believing women that they should lower their gaze and guard, their modesty; that they should not display their beauty and ornaments except what **(ordinarily)** appear. Thereof; that they should **draw** their **veils** over their bosoms and not display their beauty.” (Yusuf Ali, 1938, s. 1012).

Fransızca: “Et dis aux croyantes de baisser également leur regard et de préserver leur sexe ; qu’elles dissimulent leurs charmes hormis ce qu’elles **ne peuvent en cacher** ; qu’elles rabattent **leurs voiles** sur leurs poitrines afin de ne dvoiler leurs charmes.” (Penot, 2019, s. 354).

Bu örnekte *humur* kelimesi dikkati çekmektedir. *Hamara* kelimesinden türemiş olan bu fiilin anlamı *rtmek*, *kapatmak* şeklinededir. Aynı kelimeden türemiş olan *hamr* kelimesiye her üç çeviride de *başörtüsü* ve *pee* anlamlarıyla çevrilmiş olsa da kelimenin anlamı örtüdür. Mecaz olarak da *aklı örten*, *perdeleyen*, *uyuşturan içecekler* anlamına gelir. Kaynak metin, anlam olarak kadınlara ziynetlerini yani *gğlerini/mahremlerini* teşhir etmemeleri gerektiğini, bu bölgeleri kapatmaları

gerektiğini öğütler ve kullanılan kelime kaynak dilde başörtüsü anlamını vermez. Kaynak dilde, başörtüsü veya peçe anlamını *tarha*, *hijab*, *ghita' al ra'as*, *satar al-ra'as*, *niqab*²⁶ gibi kelimeler vermektedir. *Yadribne* kelimesiyse bir önceki örnekten de anmış olduğumuz *daraba* kökünden gelir ve şayet vurmak anlamını kullanarak bir ifade seşmemiz gerekirse *rtlerini ziynetlerinin üzerine vursunlar* şeklinde bir mecazi anlamla kullanabiliriz. Oysa çevirilerine baktığımızda salmak, bırakmak, indirmek anlamlarında çeviriler yapılmıştır. çevirirken başörtüsü tercihinde bulunduğunda, bu cümleyi *başörtülerini ziynetlerinin/mahrem yerlerinin üzerine kapatsınlar* şeklinde çevirmek, çevirmenlere anlamsız gelmiş olacak ki, başörtüsü kelimesini sorgulamak yerine buradaki anlamı başörtüsünün kalan kısmını ziynet yerlerine kadar sarkması, salınması olduğunu verecek bir biçimde çevirmeyi tercih etmişler. İslam'da elbette kadınların başlarını örtmeleri gereken hususlar söz konusudur ancak bu hususlar namaz kılmak, ibadet etmek gibi bazı özel durumları içermektedir, kadının sürekli olarak başını örtmesi gibi bir şart bulunmaz. Bu çevirileri okuyan bir erkek okuyucu, kadının gündelik hayatta da sürekli olarak başını örtmesi gerektiğini anlayabilir. çevirmenlerin, burada da kendilerinden önceki çevirmenlerin seşimlerine sadık kaldıkları ve kelimelerin asıl anlamlarına ilişkin veya kaynak kültüre dair detaylı bir araştırma şabasına girmemiş oldukları görülmektedir.

Kısacası, her üç çevirmen de burada üstü kapalı bir şekilde anlatılmak istenen kadının mahrem bölgelerini kapatması alt metnini çevirilerine aktaramamış olduklarından her üçünde de bir alt metin bozumu eğilimi söz konusudur. İngilizce ve Fransızca çevirilerde *māzahera* yani *sadece*, *hariş* gibi anlamlara gelen ifadeyi kaynak metnin cümle diziminden farklı bir biçimde ele alarak, bir ritim bozumu eğilimi sergilemişlerdir. İngilizce çevirmen bunu kaynaktaki şekliyle ele almak yerine parantezle vererek, Fransızca şevirmense kelimenin kendi anlamına sadık kalmak yerine eşdeğer anlamı taşıdığını düşündüğü *saklayamadıkları* şeklinde vererek bu eğilimi göstermişlerdir.

şzmleme 3

Transkript: "Vellâ-î ye-isne mine-lmehîdi min nisâ-ikum ini-rtebtum fe'iddetuhunne şelâsetu eşhurin vellâ-î **lem yehidne** ve ulâtu-l-ahmâli eceluhunne en yeda'ne hamlehun(ne)." (Kur'an-ı Kerim, Talâk, 65/4).

Türkçe: "Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, **henüz âdet görmeyenler** hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer." (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 629).

İngilizce: "Such of your women as have passed the age of monthly courses, for them the prescribed period, if ye have any doubts, is three months, and for **those who have no courses (It is the same)**. For those who are pregnant, their period is until they deliver their burdens." (Yusuf Ali, 1938, s. 1766).

²⁶ Bkz. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995).

Fransızca: “Celles d’entre vos épouses qui ont atteint la ménopause et pour les quelles vous concevez un doute devront observer un délai de trois mois ; il en va de même pour celles qui **n’ont pas encore eu de règles** ; le délai imparti aux femmes enceintes s’étend jusqu’à leur accouchement.” (Penot, 2019, s. 558).

Bu örnekte verilen ayet, boşanmış bir kadının tekrardan evlenebilmesi veya boşanmış bir kadınla evlenmek isteniyorsa dikkat edilmesi gereken hususları anlatan bir ayettir. Çeviri ilk okunduğunda henüz adet görmemiş olanların yani çocukların evlenmesine izin verildiğine dair bir anlam çıkmaktadır. Ancak kaynak metne baktığımızda, *lem yehidne* olumsuzluk ekiyle beraber kullanılan *adet olmayan/olamayan* kadınlardan bahseder ve henüz olmamış, hiç olmamış gibi bir ifade yer almaz. Ayetin bahsettiği durum, şayet bir kadın boşanmışsa o kadınla evlenmek için en az üç ay beklenmesi gerektiğidir. Bu süre zarfında bahsedilen adet olmayan kadınlar aslında hamile olan veya hamilelik şüphesi olan kadınlardır. Dolayısıyla böylesi bir durumda üç ay değil, doğumlarını yapana kadar beklenmesi gerektiğidir. Çevirilere bakacak olursak, Türkçe çeviride *henüz* kelimesi eklenmiş ve bu kelime burada bir çevirmen tercihindendir dolayı konulmuş olduğundan kaynak metinde bulunmayan bir ifadeyle birlikte kaynaktaki anlamın aktarılamamasına yol açmış ve erek okuyucunun, çocukların evlenmesine müsaade edildiğini düşünmesini de sağlamıştır. Kur’an, evlilik için *rüşd* adı verilen yetişkinlik döneminin beklenmesini uygun görür. Bu duruma örnek olarak *Nisa 3/6*²⁷ verilebilir. *Rüşd* yani yetişkinlik için İslam’da belirli bir yaş sınırı yoktur çünkü bu durum döneme, zamana veya coğrafyaya göre değişkenlik göstermektedir. Her kim ki kötüyü iyi arasındaki farkı anlar, düşünüp tartar, kendi geçimini sağlar ve kendi ayakları üzerinde durur, onun yetişkin olduğuna kanaat getirilir ve dolayısıyla evlenebilir. İngilizce çeviride *adet görmeyenler* şeklinde bir ifade tercih edilmiş ve bu ifade, her ne kadar doğru olsa da çevirmen, herhangi bir kafa karışıklığı veya yorumlamaya yol açılmaması için çevirisinin ilgili kısmına bir dipnot düşmüştür:

“Kadınlar için bekleme süresi, boşandıktan sonraki üç aylık adet dönemleridir. Şayet adet olunmuyorsa veya adet dönemleri şüpheliyse bu süre üç takvim ayıdır. Ancak bu süre zarfında gebelik olup olmadığı açık olmalıdır, eğer gebelik varsa bekleme süresi doğumdan sonradır.” (Çev. Bedir T.).²⁸

Nitekim çevirmen, yerinde ve uygun bir tercih yapmıştır. Fransızca çeviride, *henüz hiç adet görmemiş* şeklinde bir çeviri tercihinde bulunulmuş ki bu tercih de erek okuyucuyu şüpheye düşürecek ve yorumlamalara yol açacak şekilde bir çevirmen tercihidir.

Genel anlamda bakıldığında her üç çevirmenin de buradaki *hamile kalma ihtimali bulunan kadınlar* alt metnini çevrilerine aktaramamış olmalarından kaynaklı, alt metin bozumu eğilimini görebilmek mümkündür. İngilizce çeviride çevirmen, *adet görmeyenler* ifadesinin tek başına

²⁷ “Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Onların akılcı olgunlaştıklarını görürseniz, mallarını kendilerine teslim edin.” (Elmalılı Hamdi Yazır, 2008, s. 30).

²⁸ “For women, the 'iddat is the three-monthly courses after separation: if there are no courses or if the courses are in doubt, it is three calendar months. But that time it will be clear whether there is pregnancy: if there is, the waiting period is still after delivery.” (Yusuf Ali, 1938, s. 1766).

kullanılması yeterliyken veya sadece tek bir cümleyle menopoza dönemine girmiş ve artık adet göremeyen bir kadından bahsedildiğini açıklamak yerine, uzun bir dipnot düşerek uzatma eğiliminde bulunmuştur. Yine İngilizce çeviride, kaynak metin her ikisinin de bekleme süresinin aynı olduğunu tek cümle içerisinde vermiş olmasına rağmen bu aynılığı bir parantez içerisinde *it is the same* şeklinde vererek ritim bozumu eğilimine gidilmiştir.

Çözümleme 4

Transkript: “Veyes-elûneke ‘ani-lmehîd(i) kul huve **ezen** fa’tezilû-nnisâe fi-lmehîd(i)(s) velâ takrabûhunne hattâ yathurn(e) fe-izâ tetahherne fe/tûhunne min hayşu emerakumu(A)llâh(u).” (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/222).

Türkçe: “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “**O bir ezadır (rahatsızlıktır)**. Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 43).

İngilizce: “They ask thee concerning women's courses. Say: **They are a hurt and a pollution**: So keep away from women in their courses, and do not approach them until they are clean. But when they have purified themselves, ye may approach them as ordained for you by Allah.” (Yusuf Ali, 1938, s. 95).

Fransızca: “Ils te questionnent au sujet des menstrues. Répons [-leur] : **Les menstrues sont nuisibles**. Aussi évitez vos épouses pendant cette période et ne les approchez pas jusqu’à ce que leurs règles cessent. Lorsqu’elles se seront purifiées vous pourrez avoir avec elles des rapports conformes à ce que Dieu a prescrit.” (Penot, 2019, s. 35).

Bu örnekte yine kadınların adet dönemiyle ilgili bir bilgi verilmekte. Adet döneminin aslında bir hastalık/rahatsızlık hali olduğundan ve bu dönemde cinsel birleşmenin olmaması gerektiğinin uyarısı verilmekte. Kaynak dilde kullanılan *eza* kelimesinin sözlük anlamı *acı/eziyet* çekmektir. Kadınların bu dönemlerinde acı çektiklerini ifade eder ve bunu Türkçeye rahatsızlık olarak almak kısmen kabul edilebilir bir tercihtir, çünkü adet döneminin ağırlı bir dönem olduğunu göz önüne aldığımızda ağırlı bir durumun da rahatsızlık verdiği düşünülebilir, bu seçimin yanlış olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Öte yandan İngilizce çeviride kullanılan *pollution* kelimesinin anlamı *kirlilik, kirlenme ve pislik* şeklindedir. Çevirmenin burada, kelime anlamının dışına kayarak bu dönemdeki kadınların hem ağrı içinde hem de kirli olduklarını ifade etmesi, özellikle çeviri ideolojisi bağlamında tartışılması gereken bir çeviri tercihidir. Kaynak metin, hiçbir şekilde bu durumdan kirli bir durum olarak bahsetmez veya bu dönemdeki kadınlara kirli veya pis gibi sıfatlar yakıştırmaz. Çevirmen, kaynak metnin ilerleyen bölümlerinde gelen *yethurne* yani *temizlenmek* fiilini görünce bir kirden temizlendiklerini düşünmüş olacak ki bu tercihi uygun görmüş. Ancak buradaki temizlik mecazi bir anlamdır ve adet döneminin temizlenmesi yani ilgili dönemin artık bitmesi ondan kurtulunması anlamını içermektedir. Fransızca çeviriye gelecek olursak burada da *dokunmalı, zararlı, sağlık açısından zararlı* durum anlamına gelen *nuisible* sıfatı kullanılmıştır. İlk bakışta kısmen uygun bir çeviri gibi görünse de asıl sorun çevirmenin

cümleyi ele alış biçimidir. *Les menstrues sont nuisibles* cümlesinin çevirisi *adet olanlar/görenler zararlıdır* (çev. Bedir T.) şeklindedir. Burada da kelimenin asıl anlamından uzaklaştıran bir çevirmen tercihi yapılmış olduğunu görmekteyiz. Hem İngilizce hem de Fransızca çeviri örneklerinde karşılaşmış olduğumuz bu tercihlerden dolayı erek okuyucunun, Kur'an veya İslam'da, adet döneminin pis ve kirli bir dönem veya sağlığa zararlı bir dönem olarak görüldüğünü zannetmesi ve dolayısıyla kaynak metni istemsiz bir biçimde yanlış yorumlaması muhtemeldir.

İngilizce ve Fransızca çeviri örneklerinde, kaynak metinde geçen *eza* kelimesinin asıl anlamından uzaklaşarak daha düşük ve olumsuz bir anlamla çevrilmesi, bayağılaştırma eğilimine yol açmıştır. Bunun yanı sıra Fransızca çeviride çevirmenin, *nuisible* kelimesinin geçtiği cümleyi kaynak metinde yer alan zaman kipiyle vermeyip daha farklı bir biçimde ele alarak metin dizgesinin bozumu ve ritim bozumu eğilimlerine yol açtığı görülmektedir.

Çözümleme 5

Transkript: “Erricâlu kavvâmûne ‘alâ annisâ-i bimâ faddala(A)llâhu **ba’dahum ‘alâ ba’din** vebimâ enfeû.” (Kur'an-ı Kerim, Nisa, 3/34).

Türkçe: “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların **kimini kiminden** üstün kılmıştır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 93).

İngilizce: “Men are the protectors and maintainers of women because Allah has given **the one more (strength) than the other.**” (Yusuf Ali, 1938, s. 219).

Fransızca: “Les hommes **ont autorité** sur les femmes en vertu de la préférence que Dieu **a accordée aux uns sur les autres.**” (Penot, 2019, s. 84).

Bu örnekte erkeklerin kadınlar üzerindeki sorumluluklarından bahsedilmektedir. Kullanılan *ba’dahum ‘alâ ba’din* ifadesinin kendi başına kullanıldığında bir anlamı yoktur ve hiçbir cinsiyet belirtmeden kullanılır. Anlam olarak *kiminin kiminden* veya *kimini kiminden* anlamı vermektedir. Ancak önceden de ifade edildiği gibi tek başına bir anlam ifade etmez, önüne aldığı kelimeye göre anlam kazanır ve hiçbir cinsiyet ifade etmez yani kimini kiminden derken bu kimselerin erkek mi yoksa kadın mı olduklarına ve hatta insan mı yoksa hayvan mı olduklarına dair bir anlam kesinlikle barındırmaz. Türkçe çeviri örneğinde bu ifade tamamen doğru bir biçimde çevrilmiş ve *faddala* yani *üstünlük* kelimesiyle beraber kullanılıp herhangi bir cinsiyete de atıfta bulunulmamıştır. Kaynak metinde Allah'ın kimini kiminden üstün kıldığı/yarattığı ifadesi bulunur ancak bu kimselerin ne cinsiyetlerine ne de fiziksel özelliklerine dair bir atıf bulunmaz. Hatta çevirmen, yorumlamalara veya metnin öncesindeki geçen ifadede kaynaklı, erkeğin kadından üstünlüğü anlamının çıkmasından kaçınmak adına, bir eklemeye giderek *insanların* ifadesini ekleyip tamamen doğru bir tercihte bulunmuştur. Bu örnekteki Türkçe çeviride herhangi bir sıkıntı bulunmazken asıl sıkıntı, İngilizce ve Fransızca örneklerinde görülmektedir. İngilizce örnekte çevirmenin, ilgili ifadeyi *the one... than the other* yani *birini diğerinden* olarak alması ve bir de kaynak metinde kesinlikle benzeri bir ifade bulunmazken *strength* yani *güç*,

kuvvet şeklinde bir ifade eklemesi doğal olarak erek okuyucuda yorumlamalara ve sorgulamalara yol açabilir. İngilizce çeviriden çıkan anlam, Allah'ın birine diğerinden daha fazla güç verdiğidir, yani birinin diğerinden daha güçlü olması durumu söz konusudur. Ancak kaynak metinde geçen ifadede bu anlam kesinlikle çıkarılamaz, çünkü kaynak metinde bir üstünlüğün bahsedildiği ifade edilse de bu üstünlüğün ne türden bir üstünlük olduğuna kesinlikle değinilmemiştir. Bu üstünlük fiziki bir üstünlük de olabilir, akıl olarak bir üstünlük de olabilir, maddi bir üstünlük de olabilir. Oysa birinin birinden akıl olarak daha üstün olması, o kişinin diğerinden güçlü olduğu anlamına gelmez. Her ne kadar çevirmen, çevirisinde belirli bir cinsiyete atıfta bulunan bir çeviri sergilememiş olsa da bu durumu belli edecek bir yola da başvurmamıştır. Dolayısıyla erek okuyucu bu cümleyi okuduğunda önceki bağlamı da göze alarak erkeklerin, kadınların koruyucuları olduğunu ve erkeğin de kadına göre daha fazla güç ve kuvvet sahibi biri olarak yaratıldığı anlamını çıkarabilir. Fransızca çeviri örneğine bakıldığında, ilk olarak *avoir autorité* yani *güç/hüküm/kuvvet sahibi olmak* ifadesinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Kaynak metinde kullanılan *kavvâmûne* kelimesi *kuvva* yani *güç*, *kuvvet* kökünden gelir ancak sıfat olarak kullandığında *güç*, *kuvvet sahibi kişi* anlamını vermeyip *koruyan*, *kollayan*, *birinin geçiminden sorumlu olan kişi* anlamına gelir. Arapçada, kuvvet sahibi veya hüküm sahibi kişi için *hakama* yani *hükmetmek, yönetmek* fiilinden türeyen *hukkam* sıfatı kullanılır. Çevirmen, kelimenin sıfat olarak anlamını araştırmak yerine kelimenin türediği fiil kökündeki anlamdan yola çıkarak tartışmalı bir çeviri tercihinde bulunmuştur. Ayrıca, üstünlük ifadesini vermek için de *accorder* fiilini kullanmıştır, ancak ilgili fiilin ne gerçek ne de mecaz anlamlarından hiçbirisi üstünlük anlamını vermez. Fransızca çeviride kullanılan ifadenin anlamı, Allah'ın kimini kimine *uygun/uyumlu* şekilde yarattığıdır. Erek okuyucu bu bölümü okuduğunda yine bir yanlış yorumlama yaparak hem erkeğin kadın üzerinde kuvvet sahibi olarak yaratıldığını düşünebilir hem de kulların birbirlerine uyumlu şekilde yaratıldıklarını anlayabilir. Dolayısıyla burada okuyucunun bir çıkmaza girip, *madem uyumlu olarak yaratıldık, neden erkekler kadınlar üzerinde kuvvet sahibi olsun ki?* diye bir sorgulama yapabilir. Tekrar etmek gerekirse bu örneğin temelinde bulunan anlam, dönemin şartlarını da göz önünde bulundurduğumuzda, erkekler evlerinin ve kadınların/hanımlarının geçiminden mesuldürler dolayısıyla onları koruyan kollayan kişilerdir. Allah, kimi kullarını kiminden üstün bir şekilde yaratmıştır ve bu üstünlük tamamen kişiden kişiye göre farklılık göstermektedir. Örneğin bir kadının diğer bir kadından daha kaslı bir yapıda olması veya bir erkeğin bir kadından daha kısa boylu olması gibi örneklerle bu üstünlük meselesi çeşitlendirilebilir. İngilizce ve Fransızca çevirilerde bu ince detaylara dikkat edilmediği ve yine bu durumların tartışmalı çeviri tercihlerine yol açtığını görmek mümkündür.

İngilizce çeviride, kaynak metinde bulunmaması ve bir açıklamanın yapılmasına gerek olmamasına rağmen bir parantezle *strength* ifadesinin eklenmesiyle bir uzatma eğilimi görülmektedir. Bununla beraber Fransızca çevirideyse kaynak metinde daha düşük bir anlamda kullanılmış olan *kavvamune* ifadesinin *avoir autorité* kalıbıyla çevrilmesi bir yüceltme eğiliminin olduğunu

göstermektedir. Ayrıca Fransızca eviride, *accorder* fiilinin tercih edilmesiyle kaynak metnin anlatmak istediği durumun dışına çıkıldığından bir metin dizgesinin bozumu eğilimi ortaya çıkmıştır.

leme 6

Transkript: “Ver vedet-hu-llet  huve fi beyti   ‘an nefsihi veğallekati-l-ebv be vek let heyte lekec k le me’  zaAll his **innehu rabb ** ahsene me v yes innehu l  yuflihu-zz lim ne.” (Kur’an-ı Kerim, Y suf, 12/23).

Türkçe: “Evinde bulunduğu kadın (**gönlünü ona kaptırıp**) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (**kocan**) **benim efendimdir**, bana iyi baktı. şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.” (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 256).

İngilizce: “But she in whose house he was, sought to seduce him and she fastened the doors, and said: "Now come," He said: "Allah forbid! Truly (**thy husband**) is **my lord!** he made my sojourn agreeable! Truly to no good come those who do wrong.” (Yusuf Ali, 1938, s. 632).

Fransızca: “La ma trese de la maison dans laquelle il vivait tenta de le s duire : elle ferma les portes et lui dit : Viens   moi ! **Dieu** m’en pr serve, r pondit-il, [**ton  poux**] **est mon ma tre** et il m’a trait  avec des  gards ; or les injustes ne connaissent pas la r ussite.” (Penot, 2019, s. 238).

Bu örnekteki çeviriyi incelemeden önce ayette anlatılan olayla ilgili kısa bir bilgiye değinilmesinde fayda vardır. Bu ayette, Hz. Yusuf’un hayatına dair ufak bir kesit ele alınmakta ve kesitte Hz. Yusuf’un bir zamanlar, Mısır Azizi Potifar’a köle olarak satıldığı dönem işlenmektedir. Ancak bu Aziz kendisiyle bir k le-sahip ilişkisi kurmaktan ziyade baba-oğul ilişkisi kurmuş, kendisine yaşanabilir bir hayat bahşetmiş, evinin tüm sorumluluklarını ona devretmiştir. Kaynak metne baktığımızda Hz. Yusuf’un kullandığı cümlede geçen *innehu* kelimesi *o(erkek) ...-dır, -dir* şekline tek başına bir anlam ifade etmeyen bir kelimedir. Ardına gelen kelimedeysse *rabb * yani *rabbim*, *efendim* ifadesini seğmiştir. Cümlenin anlam bakımından çevirisi, *o benim rabbimdir/efendimdir*, şeklinde olmalıdır. Ancak burada efendim diye atıfta bulunulan, diğer tercümanların da aktardığı şekilde Hz. Yusuf’un sahibi olan Aziz veya bahsi geçen hanımefendinin kocası değil, Allah’tır. Arapçada bir kölenin sahibi anlamında kullanılan iki adet sahip kelimesi bulunmaktadır. Sahip olan kişi Müslüman biriysse *sayed* kelimesiyle, gayrimüslim biriysse *saytara* kelimesiyle ifade edilir. Potifar, İsrailoğullarından bir Aziz olduğu için gayrimüslim biriydi ve dolayısıyla Hz. Yusuf, burada Aziz’den bahsediyor olsaydı *innehu saytari* demesi gerekirdi. Buna ek olarak Kur’an’ın çeşitli bölümlerinde hiçbir Müslümanın, Allahtan başkasına rab gözüyle bakamayacağını veya ondan başkasını rab olarak adlandıramayacağını belirten kesitler de bulunmaktadır²⁹. Çevirmenlerin, Hz. Yusuf’un hayatına dair bilgi sahibi olarak veya hayatını araştırarak

²⁹ Bkz. Kur’an’ı Kerim, Bakara, 2/83, En’ m, 6/164, Tevbe, 9/31, Yusuf, 12/39-42.

Çeviri yapmış oldukları inkâr edilemez. Bunu da ikisi arasındaki ilişkinin çok kuvvetli olduğunu ve böylesi bir ihaneti efendisine yapmaması gerektiğini düşünerek reddettiğini zannetmelerinin yanı sıra çevirilerini de buna yönelik hanımefendinin kocasına atıfta bulunarak yapmalarında görmek mümkündür. Ancak Hz. Yusuf'un burada hanımefendiye reddetmesinin asıl sebebi içindeki Allah korkusu ve zina yapmanın ne denli günah olduğunu bilmesinden dolayı bundan kaçınmasıdır. Dolayısıyla, böylesi bir çevirmen tercihinin, kaynak metnin diğer bölümlerinde atıfta bulunulan bir başkasına efendisi gözüyle bakmak veya kul olmakla ilgili yükümleri okuyan erek okuyucuyu, bir sorgulamaya itmesi kaçınılmazdır.

Türkçe eviride ilk başta kaynak metinde bir açıklamanın yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı halde *gönlünü ona kaptırıp* ifadesinin bir parantezle eklenmesinden kaynaklı uzatma eğilimi yapılmıştır. Bunun yanı sıra her üç çeviride de sırasıyla *kocan*, *thy husband* ve *ton poux* ifadelerini kullanan çevirmenlerin, kaynakta verilmek istenen alt metni anlayamamış veya aktaramamış olmalarından hem uzatma hem de alt metin bozumu eğilimlerine yol açtıkları görülmektedir. Fransızca eviride çevirmenin, kaynak kültürün yerel dilinde kullanılan *Allah* ifadesini erek dilde de Allah olarak kullanılmasına rağmen eşdeğeri olan *Dieu* ifadesiyle vermeyi tercih etmesi, yerel dilin yabancılaştırılması eğilimine yol açmıştır.

Çözümleme 7

Transkript: "...ve-in kuntum merdâ ev 'alâ seferin ev câe ehadun minkum mine-lğâ-iti ev lâmestumu-nnisâe felem tecidû mâen feteyemmemû sa'iden tayyiben femsehû bivucûhikum veeydikum..." (Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/43).

Türkçe: "...Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da **eşlerinize cinsel ilişkide bulunup**, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, **(niyet ederek onunla)** yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin..." (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 95).

İngilizce: "...If ye are ill or on a journey or one of you cometh from the privy or ye have been **in contact with women**, and ye find no water. Then take for yourselves clean sand **(or earth)**, and rub therewith your faces and hands..." (Yusuf Ali, 1938, s. 223).

Fransızca: "...Et si vous êtes malades ou en voyage et que vous vous soyez soulagés ou que vous **ayez eu des rapports avec une femme**, ayez recours, si vous ne trouvez pas d'eau, à une terre pure dont vous vous frotterez le visage et les mains..." (Penot, 2019, s. 85).

Bu rnekteki ayetin anlattığı konu, kişinin namaza gitmemesini gerektiren durumlardır. Kaynakta geen *lâmestumu* kelimesi *lamasa* fiilinden gelir ve *dokunmak* anlamındadır ve sonuna gelen *nisâe* ise *kadınlara* anlamındadır. Ancak burada kullanılan dokunmak fiili, gerçek anlamıyla değil, mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Nasıl ki Türkçede dokunmak fiili mecazen cinsel bir ilişki anlamında kullanılıyorsa Arapçada da durum aynıdır ve Arap kültüründe de birine dokunmak hem fiziksel bir temas

anlamında hem de cinsel bir temas anlamında kullanılır. Dolayısıyla bu ayette, diğer durumların yanı sıra cinsel ilişkiye girmiş olmanın da abdesti bozacak bir durum olduğundan tekrar abdest alana kadar namaza yanaşılması gerektiği öğütlenmektedir. Türkçe çeviriye baktığımızda çevirmen bu cümleyi, *kadına dokunmak* şeklinde çevirerek mecaz anlamı, okuyucudan fark etmesini bekleyebilirdi ancak çevirmen bunun yerine, mecaz anlamı olduğu gibi verecek şekilde çevirip erek okuyucunun en azından anlatılmak istenen durumu tam olarak anlamasını sağlamıştır ve nitekim doğru bir karar vermiştir. Öte yandan İngilizce çeviriye baktığımız zaman *in contact with* kalıbı kullanılarak çevrilmiş ve bu kalıp *biriyle temas/irtibat halinde olmak* anlamlarını vermekte olup hiçbir anlamının içerisinde mecazen dahi olsa cinsel ilişki anlamını taşımamaktadır. Dolayısıyla bu bölümü okuyan erek okur, bir kadınla temas halinde olması durumunda veya irtibat kurması durumunda namaz kılamayacağını anlayabilir, hatta kadına dokunmanın/temas etmenin kendini kirleten bir eylem olduğunu düşünüp kadına olan bakışını değiştirebilir ve böylece çevirmen yüzünden yanlış bir yola sapabilir. Fransızca çevirideyse çevirmen ilgili bölümü, *avoir des rapports avec une femme* olarak çevirmeyi uygun görmüş. Ancak Fransızcada her ne kadar *rapport* kelimesinin anlamları içinde *ilişki, ilgi, münasebet* gibi anlamlar bulunsa da *avoir des rapports avec qn* kalıbı *biriyle gönül ilişkisi kurmak* veya mecazen de olsa *biriyle cinsel ilişkide bulunmak* anlamlarına gelir. Ne var ki erek okuyucu buradaki anlatılmak isteneni bir bakıma anlayabilecek olsa da açık ve net bir çeviri sergilemek için *avoir des rapports sexuels avec une femme* şeklinde bir eklemeye çevrilseydi daha doğru ve yerinde bir tercih olabilirdi.

Türkçe ve İngilizce çevirilere bakıldığında ilk başta kaynak metinde geçmediği ve ek bir açıklamaya gerek olmadığı halde *niyet ederek onunla* ve *or earth* ifadeleriyle birer uzatma eğiliminin görüldüğünü söyleyebiliriz. İngilizce ve Fransızca çevirilerde, kaynak metinde biriyle cinsel bir temas halinde bulunma anlamına gelen *lamasa* ifadesinin çevirilere aktarılamamış olmasından kaynaklı deyiş bozumu eğilimini görmek mümkündür.

Çözümleme 8

Transkript: “Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû inne min **ezvâcikum** ve evlâdikum ‘aduvven lekum fahzerûhum(c) ve-in ta’fû ve tasfehû ve tağfirû fe-inna(A)llâhe ğafûrun rahîm(un).” (Kur’an-ı Kerim, Teğabun, 64/14).

Türkçe: “Ey iman edenler! **Eşlerinizden** ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 627).

İngilizce: “ye who believe! Truly, among **your wives** and your children are (some that are) enemies to yourselves: So, beware of them! But if ye Forgive and overlook, and cover up (their faults), verily Allah is oft-forgiving, Most Merciful.” (Yusuf Ali, 1938, s. 1760).

Fransızca: “ vous qui avez la foi, vous avez un ennemi en certains de **vos femmes** ou enfants, aussi gardez-vous d’eux ! Mais si vous vous montrez indulgents, cléments et pardonners, Dieu sera Pardonneur et Miséricordieux.” (Penot, 2019, s. 557).

Bu örnekte geçen *ezvâc* kelimesi, *zavca* yani *eş*, *koca*, *karı*, *eşlik eden*, *dost* kelimelerinin çoğul halidir ve belirli bir cinsiyete değil, her iki cinsiyete de atıfta bulunur. Her ne kadar Türkçeye de *zevce* kelimesi *bir erkeğin nikahlı karısı* anlamında geçmiş olsa da Arapçada bu kelimenin bir cinsiyeti yoktur. Türkçe eviride bu ayrıntıya dikkat edilerek bir eviri sergilendiğini görmek mümkün, çünkü *eş* kelimesi, her iki cinsiyeti de kapsayabilir ve dolayısıyla doğru bir tercihtir. Ancak İngilizce eviride ilgili kısmın *wives* yani *karılarınız* olarak çevrildiğini görmekteyiz. evirmenin bu hatasından dolayı erek okuyucu, kadınla erkek arasında bir ayrımcılık yapıldığı veya kocadan düşman olmaz ama karıdan olabildiğini düşünebilir. Aynı hatayı Fransızca evirideki, *femmes* tercihinde de görmek mümkündür. İki evirmenin de aslında Müslüman olmaları, İslami eğitim almış ve o ilkeyle büyütülmüş olmaları göze alındığında böylesi bir hatayı nasıl yaptıkları veya kasten mi yaptıkları kaçınılmaz olarak sorgulanmaktadır. Daha geniş bir perspektiften baktığımız zaman, cümlenin başlangıcında *ey iman edenler* şeklinde bir nidanın bulunduğunu görmekteyiz dolayısıyla kaynak metin cümleye başlarken belirli bir cinsiyete atıfta bulunmadan başlamıştı, keza İngilizce ve Fransızca eviri örneklerinde de cümleye aynı şekilde cinsiyet belirtmeksizin başlandığı görülmektedir. Dolayısıyla böylesi başlayan bir cümlenin devamını *karılarınız* şeklinde çevirmek hem mantıksal olarak hem de anlam tutarlılığı açısından tartışmal bir çevirmen tercihidir.

Her üç eviri de incelendiğinde İngilizce ve Fransızca çevirilerde, eşlerden düşman olabileceği alt metni aktarılamayarak alt metin bozumu eğilimi söz konusudur. Yine aynı çevirmenlerin, cümleye cinsiyet belirtmeksizin başlayıp ardından cinsiyet belirtir bir biçimde kelime tercihinde bulunmaları, akışta bir tutarsızlığa sebep olup okuyucunun metni sorgulamasına yol açacağından dolayı metin dizgesinin bozumu eğilimini sergiledikleri söylenebilir. Belirli bir cinsiyet taşımayan ve hem kadın hem de erkek olarak eş anlamına gelen *ezvac* kelimesinin de tek anlama gelecek biçimde *wife* ve *femme* olarak çevrilmesi de homojenleştirme eğilimine bir örnektir.

Çözümleme 9

Transkript: “Men kâne yazunnu en len yensurahu(A)llâhu fi-ddunyâ vel-âhirati felyemdu**bisebebin** ilâ-ssemâ-i şmme-**lyakta**’ felyenzur hel yużhibenne keyduhu mâ yaęîz(u).” (Kur’an-ı Kerim, Hac, 22/15).

Türkçe: “Her kim ona (**Muhammed’e**) Allah’ın dünyada ve ahirette asla yardım etmeyeceğini zannediyorsa hemen **tavana bir ip çeksin**, sonra **kendini assın** da bir baksın; başvurduğu (bu yöntem), fkelen-diği şeyi giderecek mi?” (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 365).

İngilizce: “If any think that Allah will not help him (**His Messenger**) in this world and the hereafter, let him **stretch out a rope to the ceiling** and **cut off**: then let him see whether his plan will remove that which enrages (him)!” (Yusuf Ali, 1938, s. 952).

Fransızca: “Celui qui pense que Dieu ne le soutiendra ni en ce monde ni dans l’Ultime Demeure n’a qu’à suspendre **une corde au plafond** et **s’y pendre** ! Puis, qu’il réfléchisse : son geste va-t-il dissiper ce qui provoque sa colère ?” (Penot, 2019, s. 333).

Bu örneğimizi çözümlemeye geçmeden önce daha sağlıklı bir çözümleme yapmak adına ayetin ait olduğu sure ile ilgili bilgiler vermek faydalı olacaktır. Hac suresi, Hac yapmanın ne denli önemli olduğunu anlatır ancak bunun yanı sıra kıyamet, cihat ve öldürülen toplumlardan da bahseder. Örnekte ele aldığımız 15. ayete gelene kadar, sürekli Allah’a karşı inançsız olanlardan ve ona şirk koşup, sorgulayanlardan bahsedilir. Bu ayetin çeviri örneklerinde verilen her üç dildeki erek okuyucu da böylesi bir çeviriyi okuduğunda, Allah’ın insana intihar etmesini söylediğini anlaması kaçınılmazdır. Elbette böyle anlayan bir okuyucunun Maide suresinin 32. ayetini³⁰ okuduğunda intiharın Allah katında yasaklandığını ve bir cana kıymanın tüm canlara kıymakla eşit olarak algılandığının anlatıldığını görünce; kafa karışıklığı yaşaması, tutarsızlığı sorgulaması, İslam dinini yanlış anlayıp yorumlaması da yine kaçınılmazdır. Ne yazık ki erek okuyucunun yaşayacağı bu çıkmaz, tamamen çevirmenlerin hatasıdır çünkü kaynak metinde intihar etmekle veya kişinin kendini öldürmesi gerektiğiyle ilgili uzaktan veya yakından hiçbir şekilde bir ifade bulunmaz. Öncelikle Türkçe ve İngilizce çevirilerdeki parantezlerde bulunan *H. Muhammed* eklemelerini ele alalım. Önceden de dediğimiz gibi surenin buraya kadar olan bölümünde ve sonrasındaki birkaç ayetinde, sürekli olarak Allah’a inanmayanlardan bahsedilir ve hiçbir şekilde bir peygamberden veya başka birinden bahsedilmez. Çeviri yaparken bağlama sadık kalmanın önemi yadsınamaz bir gerçektir ancak burada Türkçe ve İngilizce çevirmenin bağlama sadık kalmak yerine kaynak metinde sözü geçmeyen birini çevirilerine ekledikleri görülmektedir. Burada Allah’ın ona yardım etmeyeceğini düşünme ifadesiyle bahsedilen kişi, Allah inancı olmayan kişilerdir. Kaynak metinde kullanılan kelimeleri derinlemesine incelememiz gerekirse *bisebebin* kelimesinin kökü, *sebeb* kelimesinden gelir ve Türkçeye de geçmiş olan *sebepe*, *neden* anlamlarına gelmektedir, ancak Arapçadaki anlamları arasında, *ip* anlamı da bulunmaktadır. Ön ekinde bulunan *bi-* ve son ekinde bulunan *-in* ekleriyle *ile* anlamı katar. Ardından kullanılan *ssema-i* kelimesiyse *sema* kökünden gelir ve *sema*, *gökyüzü*, *ufuk* anlamlarına gelmekte olup son ekindeki *-i* eki bir yönelme hal ekidir. Bir sonraki kelime olan *lyakta* kelimesiyse *yakata* fiilinden gelir ve *kesmek*, *koparmak* anlamını taşır. Bu örnekte inançsızlardan bahsettiğine değinmiştik, bu durumda bu kişinin bir iple kendini asmasından değil, kendisine bir sebep bulup gökyüzüne yönelmesi ve diğer inandığı şeylerle olan ilişkisini kesmesinden bahsedilir. Kısacası kaynak metnin anlatmak istediği şey; her kim ki Allah’a inanmıyorsa ve onun kendisine yardım etmeyeceğini düşünüyorsa, gökyüzüne (Allah’a)

³⁰ Bkz. Kur’an-ı Kerim, Maide, 5/32.

yönelsin ve inanmayı tercih etsin, sonrasında görecektir Allah'ın ona yardım edip etmeyeceğini. Çeviri örneklerine baktığımızda Hz. *Muhammed* eklemesinde bulunmayıp ilgili kısmı doğru bir şekilde veren tek rnek Fransızca çeviride karşımıza çıkmaktadır. Ancak ne yazık ki her üç örnekte de asıl anlatılmak istenen anlaşılmayıp, kişiye bir iple kendini tavana asmasının, yani intihar teşebbüsünde bulunmasının nasihatı verilmiştir.

Öncelikle Türkçe ve İngilizce çevirilerdeki, kaynak metinde geçmeyen Hz. *Muhammed* isminin eklenmesi, bir uzatma eğilimi göstergesidir. Birden çok anlamı bulunan *sebeb* kelimesinin de her üç çevirmen tarafından tek ve bağlama uyumsuz olan *ip* anlamıyla ele alınmış olması homojenleştirme eğilimine yol açmıştır. Buna ek olarak her üç çevirmen de yapmış oldukları homojenleştirmeden kaynaklı alt metinde verilmek istenen Allaha yönelinmesi nasihatini anlayamayıp ve dolayısıyla olay örgüsünü bozduklarından hem ritim bozumu hem de alt metin bozumu eğilimlerine yol açmışlardır.

Çözümleme 10

Transkript: “Ve-iz kle ms likavmihi ykavmi innukum zalemum enfusekum bittihzikumu-l'icle fetb il bri-ikum **faktul enfusekum** zlikum hayrun lekum ‘inde bri-ikum fetbe ‘aleykum(c) innehu huve-ttevvbu-rrahm(u).” (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/54).

Türkçe: “Ms, kavmine dedi ki: Ey kavmim! Sizler, buzağıyı ilh edinmekle kendinize yazık ettiniz. Gelin yaratıcınıza tvbe edin de **nefislerinizi ldrn (kendinizi dzeltin)**. Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah da onların tvbesini kabul etti. nk O, tvbeleri ok kabul edendir, ok merhametlidir.” (Altuntaş ve şahin, 2011, s. 11).

İngilizce: “And remember Moses said to his people: O my people! Ye have indeed wronged yourselves by your worship of the calf: So, turn (**in repentance**) to your Maker, and **slay yourselves (the wrong-doers)**; that will be better for you in the sight of your Maker.” Then He turned towards you (**in forgiveness**): For He is Oft-Returning, Most Merciful.” (Yusuf Ali, 1938, s. 22).

Fransızca: “Lorsque Mussa dit à son peuple : Vous vous etes fait du tort à vous-mêmes en prenant ce veau [**pour idole**] ; repentez-vous auprès de votre Créateur en **mettant fin à vos jours**. Cela sera préférable pour vous au regard de votre Seigneur. Il accepta toutefois votre repentir car il accepte [**volontiers**] le repentir [**de ses serviteurs**] et il est le Très Miséricordieux.” (Penot, 2019, s. 8).

Bu rnekte, Hz. Musa'nın bir zamanlar kavmine vermiş olduğu bir nasihatten bahsedilmektedir ancak İngilizce ve Fransızca çeviriye baktığımız zaman Hz. Musa'nın kavmine kendilerini öldürmeleri veya birilerinin canına kıymaları gerektiğinin nasihatini vermiş olduğunu görmekteyiz, kaldı ki kaynak metinde böyle bir durum söz konusu bile değildir. Kaynak metinde geçen *faktal* fiili, *katala* fiilinden gelir ve *ldrmek*, *katletmek*, *canına kıymak*, *son vermek* anlamlarına gelir. Kaynakta kullanılan haliyse ikinci çoğul şahıs emir kipine göre çekimlenmiş halidir ve *ldrn*, *katledin*, *canına kıyın*, *son verin*

anlamlarına gelir. Kullanılan bir diğer kelime olan *enfusekum* ise *nafs* kökünden gelmekte olup *nefis*, *öz benlik* ve *kibir* gibi anlamlara gelir. Burada kullanılan öldürmek fiili, tamamen mecazi anlamda kullanılarak birinin canına kıymak değil, kişinin nefisini ve kibrini sonlandırması gerektiğine dair bir anlam barındırmaktadır. Türkçe çeviri örneğine baktığımızda, çevirmen burayı *nefislerinizi öldürün* diyerek vermekle kalmayıp hem öldürmenin mecazi anlamda kullanıldığını göstermek hem de kullanılan nefis kelimesinin *öz benlik* anlamındaki nefis olmadığını göstermek adına bir parantez eklemesinde bulunarak erek okuyucuya, çeviriyi doğru bir şekilde aktarmış olup erek okuyucu tarafından yaşanabilecek herhangi bir kafa karışıklığını da ortadan kaldırmıştır. İngilizce çeviride ilgili bölüm, *kendinizi (yanlış yolda olanları) katledin* (çev. Bedir T.) şeklinde alınarak öncelikle bir özneyüklem tutarsızlığına yol açmıştır. Kişiye kendisini öldürmesi söylenmiş, ardından parantez açılarak yanlış yolda olanları öldürmesi söylenmiş. Fransızca çeviride ilgili ifadenin, yine aynı şekilde *intihar edin, yaşamınıza son verin* (çev. Bedir T.) şeklinde bir çeviriyle ele alınmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bunu okuyan bir erek okuyucu, öncelikle Hz. Musa'nın kime bir cana kıyması nasihatinde bulunduğunu anlamakta güçlük çekecektir veya kendince mantıklı gelen iki anlamdan birini seçip ona inanacaktır, nitekim yanlış bir yola sapacaktır. Ayrıca, bu ayeti okuyan bir erek okuyucu, Bakara 2/190-191³¹ ayetini okuduğundaysa bir cana katletmenin ancak ve ancak karşı taraf saldırıyı başlattığında vacip olduğunu, Allah'a karşı gelenlere de keza sadece saldırıya geçtikleri zaman saldırılabileceğiyle ilgili kısımları görüp kaçınılmaz olarak bir ikileme düşecektir. Ne yazık ki bu ikilemin sebebi, kaynak metnin tutarsızlığı değil, çevirmenlerinin tartışmalı bir çeviri tercihi sergilemiş olmalarıdır.

İlk başta Türkçe çeviride bir ekleme görmekteyiz ancak bu eklemenin, erek okuyucunun nefsin öldürülmesindeki mecaz anlamı anlayamama ihtimaline karşı eklenmiş olduğunu varsaydığımızda, uzatma eğilimi olarak adlandırmak doğru olmayacaktır. İngilizce çevirideki *in repentance* ve *the wrong-doers* eklemeleri ve Fransızca çevirideki *volontieres* ve *de ses serviteurs* eklemeleri hem kaynak metinde geçmediği hem de kaynak metindeki bir ifadenin açıklamasını barındırmadıkları için uzatma eğilimi olarak algılanabilirler. İngilizce çevirideki *in forgiveness* ve Fransızca çevirideki *pour idole* kelimelerinin, parantez içinde verilmiş olmaları, kaynak metinde aynı şekilde parantez içerisinde geçmediğinden, kaynak metnin düzeninin dışına çıkmış ve ritim bozumu eğilimine sebep olmuştur. Hem İngilizce hem de Fransızca örneklerde çevirmenler, *enfusekum* kelimesinde verilen, kişinin içindeki kötülüğe son vermesi alt metnini aktaramamış ve dolayısıyla bir alt metin bozumu eğilimine yol açmışlardır. İngilizce ve Fransızca çevirilerde, kaynak dilde geçen *enfusekum* kelimesinin çok anlamlı yapısı, tek anlama indirgendiğinden bir homojenleştirme eğilimi de söz konusudur.

Çözümleme 11

Transkript: “Veyesteftûneke fî-nnisâ-/(i)(s) kuli(A)llâhu yuftîkum fihinne vemâ yutlâ ‘aleykum fî-lkitâbi fî yetâmâ-nnisâ-i-llâtî lâ tu/tûnehunne mâ kutibe lehunne veterğabûne en

³¹ Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/190-191.

tenkihhunne velmustad’afine mine-lvildâni veen tekm lilyetâmâ bilkist(i)(c) vemâ tef’al min hayrin fe-inna(A)llâhe kâne bihi ‘alimâ(n).” (Kur’an-ı Kerim, Nisa, 4/127).

Türkçe: “Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: “Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor.” Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve **evlenmek istediğiniz yetim kızlara**, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan âyetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız, şphesiz Allah onu bilir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 108).

İngilizce: “They ask thy instruction concerning the Women. Say: Allah doth instruct you about them and **(remember)** what hath been rehearsed unto you in the Book, concerning **the orphaned women** to whom ye give not the portions prescribed, and yet **whom ye desire to marry**, as also concerning the children who are weak and oppressed: That ye stand firm for justice to orphans. There is not a good deed which ye do, but Allah is well-acquainted therewith.” (Yusuf Ali, 1938, s. 256).

Fransızca: “Ils te questionnent : Quels sont leurs devoirs vis-à-vis des femmes ? Dis-leur : **Dieu**, ainsi que les passages qui vous sont récités dans le Livre, vous renseignent au sujet **des femmes orphelines** auxquelles vous refusez ce qui leur est dû alors que **vous désirez les épouser**, **[comme ils vous renseignent]** sur les jeunes gens sans défense et sur les orphelins **[en vous prescrivant]** de prendre soin d’eux avec équité. Et quel que soit le bien que vous faites, Dieu en est parfaitement Informé.” (Penot, 2019, s. 98).

Bu örnekteki her  çeviriyi de okuduğumuzda Kur’an’ın çocuklarla evlenmeye izin verdiğini ve bu izni ancak ve ancak yetim olmaları durumunda sağladığını anlamaktayız. Kaynak metindeyse böyle bir durumdan bahsedilmemektedir. Buradaki  çeviri örneğinde (ve diğerk birçok çeviri örneğinde de) dil bilgisel bir hatadan kaynaklı anlam buralara gelmiştir. Öncelikle kaynak metinde kullanılan ifadeyi derinlemesine incelersek *yetema* kelimesi, anlam olarak *yetim* demek olup eril bir biçimde kullanılır ancak belirli bir cinsiyete atıfta bulunmayıp hem erkek hem *kız yetimi* niteleyen bir sıfattır. *Nisa-i* kelimesinin *kadınlar* anlamına geldiğine önceki örneklerimizde de değinmiştik ve ifadenin sonunda kullanılan *-illâtî* son ekiyse bir iyelik ekidir. Asıl dikkat edilmesi gereken kısım tam olarak burasıdır. Arapça dil bilgisi kurallarına göre iyelik ekleri, öznenin cinsiyetine göre değişim göstermekte olup *-illâtî*, dişil üçüncü çoğul şahıs iyelik eki ve *-illazina* eril üçüncü çoğul şahıs iyelik ekidir. Dolayısıyla kaynak metinde geçen iyelik eki, zamir olarak kullanılan *nisa-i* yani *kadınlar* için kullanılmıştır ve ifadenin anlamı, *yetim kızlar* değil, *yetimleri olan kadınlar* şeklindedir. Bu ifadenin her üç çeviride de yetim kızlarla veya kadınlarla şeklinde ele alındığını görmek mümkündür. İlgili kısmı

anlamına uygun biçimde ele alan Türkçe çeviri örneklerinden birine, Yaşar Nuri Öztürk'ün (1993)³² çevirisinde rastlamak mümkündür.

İngilizce ve Fransızca çevirilerde, kaynak metinde bulunmadığı ve ek açıklamaya gerek duyulmadığı halde *remember* ve *comme ils vous renseignent* parantezleriyle bir uzatma eğilimi söz konusudur. Fransızca çeviride geçen *en vous prescrivant* ifadesinin kaynak metinde olan şekliyle değil de parantez içinde verilmiş olması bir ritim bozumu eğilimidir. Fransızca çeviride çevirmenin, kaynak kültürün yerel dilinde kullanılan Allah ifadesini erek dilde de Allah olarak kullanılmasına rağmen eşdeğeri olan Dieu ifadesiyle vermeyi tercih ederek yerel dilin yabancılaştırılması eğilimine yol açmış olduğu söylenebilir. Aynı zamanda her üç çevirmenin de kaynak metinde kullanılan fiilin zaman kipini, çevirilerine yanlış almalarından kaynaklı bir metin dizgesinin bozumu eğilimi görülmektedir.

Çözümleme 12

Transkript: “Elmunâfikûne velmunâfikâtu **ba'duhum min ba'd(in)(c)** ye/murûne bilmunkeri veyenhevne 'ani-lma'rûfî veyakbidûne eydiyehum(c) nesû(A)llâhe **fenesiye hum(k)** inne-lmunâfikûne humu-lfâsikûn(e).” (Kur'an-ı Kerim, Tevbe, 9/67).

Türkçe: “Münafık erkekler ve münafık kadınlar **birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir)**. Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; **Allah da onları unuttu**. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 213).

İngilizce: “The Hypocrites, men and women, **are alike**: They enjoin evil and forbid what is just, and tighten their purse's strings. They have forgotten Allah: so, **He hath forgotten them**. Verily the Hypocrites are rebellious and perverse.” (Yusuf Ali, 1938, s. 521).

Fransızca: “Les hypocrites hommes et femmes sont **de la même race** ! Ils ordonnent le blâmable, interdisent le licite et « ne lâchent rien ». Ils ont oublié de se souvenir de **Dieu qui les a exclus** [de Sa Miséricorde]. Certes les hypocrites sont bien des prévaricateurs.” (Penot, 2019, s. 197).

Bu örnekte bir çeviri hatası olduğundan veya çevirmenlerin hatalı bir iş çıkarmış olduklarından bahsetmek doğru olmayacaktır, çünkü kaynak metinde kullanılan *nesaya* fiili *unutmak* anlamına gelir. Ancak buradaki unutmak fiili, *Allah da onları unuttu* şeklinde ele alındığında, mecazi bir anlam ifade ettiğini fark edemeyecek bir erek okurun kaçınılmaz olarak *Allah nasıl unutulabilir ki?* sorgusuna düşmesine yol açacaktır. Böylesi bir durumun ortadan kaldırılması adına, ilgili kısımda geçen kelimenin, gerçekten de unutmak değil de yok saymak veya görmezden gelmek anlamında kullanıldığını ifade eden

³² “Senden kadınlar hakkında fetva soruyorlar. De ki: "Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor." Yazılmış hakları olanı kendilerine vermeyip de kendileriyle nikâhlanmak istediğiniz kadınların yetimleri hakkında, ezilip horlanan çocuklar hakkında, yetimler için adaleti yerine getirmeniz hakkında. Kitap'ta olup da yüzünüze karşı okunan şeyler var. Hayır olarak yaptığınız her şeyi Allah, hakkıyla bilmektedir.” (Öztürk, 1993, s. 560).

biçimde bir eviri eylemi sergilenebilirdi. Bunu da tpk Fransızca eviri örneğinde görüldüğü gibi mecaz anlamı tam karşılayacak bir fiil olan *exclure* yani *hesaptan çıkarmak, dnmemek, ihmal etmek* gibi anlamlara gelen bir fiille vermek çevirmenlerin seebileceğ yöntemlerden birisidir. Parantezle aktarmak veya dipnot düşmek de yine selebilecek diğer yöntemler arasına girebilir. İlgili örnekte dikkati çeken bir diğer unsur ise *ba'dahum min ba'din* ifadesidir. Bu ifade *birbirlerinin* veya *birbirlerinden* gibi bir anlam taşır ve öncesinde kullanıldığı kelimeye göre anlam kazanır. Türkçe ve İngilizce eviri örneklerinde ilgili ifadede bahsi geçen kişilerin, birbirlerinin benzeri olduklarının veya cinsiyet ayırmaksızın birbirleriyle aynı grldklerinin anlamı, başarılı bir şekilde verilmişken Fransızca eviri örneğinde, *aynı ırktandır/soydandır* (ev. Bedir T.) eklinde bir eviri sergilenmi. Nispeten kabul edilebilir bir tercih olarak görünse de Fransız erek okuyucunun ilgili kısmı okuduğunda ya *münafıklık bir soy veya ırk mıdır?* ya da *münafık birisi yüzünden tüm bir ırkı aynı görmek uygun mudur?* eklinde bir sorguya dmesi ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla ilgili kısma alternatif olarak *les hypocrites hommes et femmes se reseemblent* veya *les hypocrites, n'importe hommes et femmes, sont les mmes* eklinde cümleler örnek verilebilir.

Türkçe ve İngilizce çevirilerde alt metinde verilmek istenen Allah'ın onları merhametinden yoksun bıraktığı veya bırakacağı anlamı, çevirmenler tarafından anlaşılamadığ veya aktarılamadığından, bir alt metin bozumu eğilimine rastlamak mümkündür. Fransızca eviride *ne lâchent rien* ifadesinin Fransız dilindeki noktalama işaretine uyarlanarak ele alınması bir mantıklılatırma eğilimi göstergesidir. Kaynak metinde verilmek istenen münafıklar birbirinin benzerleridir alt anlamının, Fransızca çeviriye aktarılamamı olmasından, bir alt metin bozumu eğilimi ortaya çıkmıştır. Fransızca eviride, kaynak kültürün yerel dilinde kullanılan Allah ifadesinin erek dilde de Allah olarak kullanılmasına rağmen edeğeri olan Dieu ifadesiyle verilmesi, yerel dilin yabancılatırılması eğilimine sebep olmuştur.

Çözümleme 13

Transkript: “Ve **hrun** ‘ın(un) Ke-emli-llu/lui-lmeknn(i).” (Kur'an-ı Kerim, Vka, 56/22-23).

Türkçe: “Onlar için saklı inciler gibi, iri gzld **huriler** de vardır.” (Altuntaş ve ahin, 2011, s. 599).

İngilizce: “And **(there will be) Companions** with beautiful, big, and lustrous eyes, like unto Pearls well-guarded.” (Yusuf Ali, 1938, s. 1675).

Fransızca: “Et des **hrs** aux grands yeux, semblables à des perles dissimules [**aux regards**]” (Penot, 2019, s. 535).

Bu rneğin incelemesine geçmeden önce *huri* kelimesinin incelenmesi uygun olacaktır. Cennete gidenleri hurilerin beklediğ konusu uzun yıllardır birçok dini tartışmada sürekli yer almıştır, öyle ki bu durum yaklaşık 900 yıl önce yaamı mer Hayyam'ın şiirlerine bile konu olmuştur. Huri kelimesinin

TDK anlamına baktığımızda karşımıza *cennette yaşadığına inanılan dişi varlık*³³ şeklinde bir tanım çıkar, Türkiye Diyanet Vakfı'nın İslam Ansiklopedisinde ise aynı kelime *cennet kadınlarını ve onların güzelliğini ifade eden bir tabir*³⁴ şeklinde tanımlanır. Oxford sözlüğü ilgili terimi, *özellikle Müslümanların cennetinde müminlerin bakire arkadaşlarından olan güzel ve genç bir kadın* (çev. Bedir T.)³⁵ şeklinde ele alırken Larousse, *cennete kabul edilen müminlere karıları olarak vaat edilen cennet bakiresidir* (çev. Bedir T.)³⁶ olarak tanımlar. Her üç dilin tanımlamalarına da baktığımız zaman ortak olarak görmekteyiz ki *huri* kelimesi gözümüzde, *genç* ve *bakire* bir kızı oluşturur. Bu tanımın ilk olarak kimin tarafından böyle ele alındığı ve aktarıldığını bulmak zor bir iştir, ancak çevirmen tercihi boyutunda inceleyerek ortaya koymak görece daha kolaydır. *Huri* kelimesi Arapçada *yardımcı, yoldaş, dost* gibi anlamlara gelir³⁷ ve çoğul haliyse havaridir. Havarilerse Hz. İsa'nın Hristiyanlığı yaymakla yükümlü yardımcılara verilen isimdir. Bu havarilerin isimleri; *Petrus Simun, Andreas, Büyük Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartalmay, Tomas, Matta, Küçük Yakup, Simun, Yahuda ve Mattiya* şeklinde anılır ve hepsi de erkektir. Dolayısıyla çoğul halinin 12 tane erkeği tanımlamak için kullanıldığı bir kelimenin, tekil halinin cennetteki bir kadını tanımlıyor olması pek de akla yatkın bir durum değildir, kaldı ki Arapçada da anlamı bir kadına, kıza veya cinsiyete karşılık gelmez. Örneklerimize bakacak olduğumuz zaman ilgili kelimenin her üç dilde de karşılığının, aslında farklı bir şekilde verilmiş olduğundan bahsetmiştik dolayısıyla ilgili kelimeyi *huri* şeklinde çevirmek, erek dile hali hazırda anlamın yanlış geçirildiği göz önüne alındığında hatalı bir çeviriye yol açacaktır. Türkçe çeviri örneğinde bu hatayı görmek mümkündür, oysa *yoldaşlar* veya *dostlar* şeklinde bir ekleme yapılmış olsaydı veya en azından bir parantezle bu ifadeler eklenmiş olsaydı bu hatadan dönülmüş bir çeviri eylemi gerçekleştirilmiş olabilirdi. Fransızca çeviride çevirmen ilgili kelimeyi, *hurs* şeklinde almış ve çevirisine *huriler, seçilmiş olanların kaderlerinde yazılı olan cennetteki karılarıdır* (çev. Bedir T.)³⁸ şeklinde bir dipnot düşmüştür. Çevirmen, bu kararıyla *huri* kelimesinin Arapça karşılığını kullanmadan bir çeviri tercihi sergilediğinden hem ideolojik duruşunu çeviriye yansıtmış hem de kendisi gibi farklı şekilde ele almış olan çevirmenlerin tanımlamalarıyla sınırlı kaldığını kanıtlamıştır. Ne var ki İngilizce çeviri örneğinde çevirmenin *arkadaş, yoldaş, refakatçi* anlamlarını veren bir kelime tercihinde bulunmuş olduğu ve böylece hem ilgili terimin asıl anlamına hâkim olduğu hem de yanlış tanımlara riayet etmediği görülmektedir. Sonuç olarak kaynak metin, cennete giden erkekleri genç kadınların beklediğinden değil, cennete giden herkesi bir yoldaşın beklediğinden bahseder.

Çevirilere baktığımızda, Türkçe ve Fransızca çevirilerde *hûrun* kelimesinin cinsiyet belirtmeksizin kullanılan anlamı her iki dile de cinsiyet belirten bir şekilde alınmış olmasından kaynaklı

³³ <https://sozluk.gov.tr/> 19.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

³⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/huri> 19.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

³⁵ “a beautiful young woman, especially one of the virgin companions of the faithful in the Muslim Paradise” https://www.oed.com/dictionary/houri_n?tab=meaning_and_use 19.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

³⁶ “vierge du paradis, promise comme épouse aux croyants qui y sont admis” <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/houri/40526> 19.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

³⁷ Bkz. Mutçalı, S. *Arapça-Türkçe Sözlük* Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, 201

³⁸ “Les hurs sont les épouses paradisiaques destinées aux élus.” (Penot, 2019, s. 535).

kaçınılmaz bir homojenleştirme eğiliminin yanı sıra kaynak metnin üstü kapalı bir şekilde ifade etmek istediği, cennette kullara arkadaşlık edecek kişiler alt metni her iki dile de aktarılamayarak bir alt metin bozumu eğilimi meydana gelmiştir. Ayrıca İngilizce ve Fransızca çevirilerde parantez içinde verilen *there will be* ve *aux regards* parantezleri, kaynak metindeki düzeniyle alınmamış olmalarından kaynaklı bir ritim bozumu eğilimine yol açmıştır.

5.2. Genel Değerlendirme

Karşılaştırmalı çözümlemelerimizde Kur'an'da kadın ve erkek imgesinin işlenişine odaklanan 13 adet ayet, Antoine Berman'ın analitik yol haritası modeli baz alınarak incelenmiş ve Berman'ın sunmuş olduğu biçim bozucu eğilimler saptanmaya çalışılmıştır. Bu çözümleme bizlere çevirinin, etik ve ideolojik unsurlar ve ilgili dönemin şart ve koşulları gibi unsurların göz ardı edilerek yapılması durumunda kaynak metnin bütünlüğünün ve alımının çeviri etiği ve çeviri ideolojisi bağlamında yapılmış olan bilinçli/bilinçsiz çevirmen tercihleri tarafından olumsuz olarak etkilenebildiğini göstermektedir. Çözümlemelerde saptanan biçim bozucu eğilimlerin detaylarını ve sebeplerini yorumlayacak olduğumuzda karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Mantıklılaştırma eğilimi, ayetlerin tümünde bulunur. Bu eğilim, çeviri metni daha mantıklı ve anlaşılır kılmak adına kaynak metindeki düzenden farklı bir biçimde çeviri sergilemekle ortaya çıkar. Nitekim çevirilerin hiçbirinde Arapça kaynağında bulunan ve Kur'an'ın kendine has olan yazım ve sesletim düzenine uyulmadan bir düz yazı biçiminde çeviri eylemi sergilendiğinden, mantıklılaştırma eğilimi kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun olası sebebi çevirmenlerin, Arapça dilinin yapısına hakim olmayan erek okuyucunun okuduğunu daha rahat anlaması ve özümsemesi için çevirilerinde karmaşık ve çokanlamlı olabilecek cümleleri daha anlaşılır ve özümsebilir hale getirerek çevirmek istemelerindendir. Öte yandan erek dilin normlarına ve beklentilerine uyum sağlanması gerekliliği de bu biçim bozucu eğilimi ortaya çıkaran bir diğer unsurdur.

Uzatma eğilimi, ayetlerde 10 defa saptanmıştır. Uzatma, çeviri metnin kaynak metinden daha uzun olması durumunda ortaya çıkan bir eğilimdir. Arapçada bulunan çokanlamlı veya üstü kapalı anlamları bulunan kelimelerin erek okuyucu kitlesi tarafından anlaşılması adına ek açıklamaların getirilmesi elbette ki çevirinin doğası gereği olması gereken bir durumdur ancak hiçbir açıklamaya gerek duyulmadığı halde yine de metni ek kelimelerle uzatmak Berman'ın adlandırdığı uzatma eğilimini ortaya çıkarır, keza saptanan 10 eğilimin hepsi de bu ihtiyaç duyulmaksızın eklenen açıklamalardan doğmuştur. Böylece çeviri metin, olması gerekenden daha uzun bir hal almış ve halihazırda yeterince açık olan ifadeler daha da fazla açıklanarak erek metnin okunabilirliğini zedelemiştir.

Yüceltme eğilimi, 2 defa saptanmıştır. Yüceltme, kaynak metinde geçen ifadeleri erek metne daha yücelterek çevirmekten ortaya çıkan bir eğilimdir. Bu eğilimin ortaya çıkmasının olası sebebi, çevirmenlerin kaynak metnin kutsallığını ve önemini daha fazla vurgulamak istemelerinden kaynaklı olabilir. Özellikle Fransızca ve İngilizce dilleri kapsamında baktığımız zaman bu dillerin konuşulduğu

coğrafyaların çoğunluğunda İslam dininin hâkim olmadığı gerçeğini de göz önüne aldığımızda, çevirmenlerin erek okuyucu kitlesi tarafından İslam dinine gereken önemi vermeleri veya kutsallığının seviyesini daha iyi anlamaları açısından bu yola başvurmuş olduklarını söylemek mümkündür. Bu eğilimin tam tersi olan bayağılaştırma eğilimi de yine 2 defa saptanmıştır. Kaynak metinde geçen ifadelerin, günlük dile indirgenmesinden ortaya çıkan bayağılaştırma eğiliminin sebebi de çevirmenlerin, çevirdikleri metnin zaten kutsal olduğunu erek okuyucunun bildiğini varsayıp, aynı dil seviyesinde çevirmeseler de bu önemini yitirmeyecek olduğunu düşünmelerinden ortaya çıkmıştır. Ancak çevirmenler tarafından yapılan hem kaynak metnin önemini göz önüne koyan hem de öneminin zaten bilindiği varsayılp dil seviyesinin göz ardı edilerek kullanılan yöntemler, metnin genelinde bir tutarsızlığa yol açarak, erek okuyucu kitlesinin de kafasında asıl gerçekleşmesi beklenen kutsal önemin gerçekleşmemesine yol açmıştır.

Homojenleştirme eğilimi, 5 defa saptanmıştır. Homojenleştirme, kaynak metnin çokanlamlı unsurlarının veya kaynak dilin zenginliğini belirten yapıların daha tekdüze bir hale getirilmesiyle ortaya çıkar. Çevirmenlerin bu eğilime başvurmalarının sebebi olarak İslam terimlerindeki ve Kur'an'ın yazım biçimindeki tutarlılığı korumak olduğu söylenebilir. Özellikle de kadın ve erkek imgesinin işlenişini ele aldığımızda bu çabaları kabul edilebilir bir seviyede algılanabilir ancak çevirmenlerin bu amacı gütmeleri yine de çeviri metnin kaynak metindeki çeşitliliği ve zenginliği barındıramamasına ve yansıtamamasına yol açmıştır.

Ritim bozumu eğilimi 7 defa saptanmıştır. Ritim bozumu, kaynak metindeki sözdizimsel unsurların veya noktalama işaretlerinin korunamamasından dolayı ritminin bozulmasından ortaya çıkar. Kur'an'ın kendine has bir yazım biçimi ve sesletim kuralı olduğundan bahsetmiştik, Kur'an'daki ayetlerin de hiçbir noktalama işareti kullanılmadan yazıldığı göz önüne alındığında çeviri metinlerin hepsinde bu düzene bir uyumsuzluk söz konusu olduğu görülmektedir. Öte yandan Arapça dili özelinde kelimelerin ve harflerin okunuşunu değiştiren ve bundan dolayı anlamını da değiştiren hareketlerin kullanılması, çeviri metinlerdeki erek dillerde böylesi bir unsur bulunmadığından bu düzeni korumayı zorlaştırmaktadır. Bu durumda ritim bozumu eğilimini önlemek adına kaynak dile has olan bu anlamı iyice özümseyip çeviriye aktarabilmekten geçmektedir. Nitekim çeviri metinlerde, metnin geneline oranla bakıldığında, ilgili çokanlamlılık da korunamadığından ritim bozumu ortaya çıkmıştır.

Alt metin bozumu eğilimi 8 defa saptanmıştır. Alt metin bozumu eğilimi, kaynak metinde üstü kapalı şekilde verilmiş olan alt metinlerin veya alt anlamların çeviriye aktarılamamasından kaynaklı ortaya çıkar. Bu eğilimin ortaya çıkmasındaki temel sebebin, çevirmenlerin kaynak metni okurken bağlama sadık kalarak bir çeviri yapmak yerine her ayeti kendi bağlamı içerisinde çevirmek istemelerinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Sureler, ayetlerden oluşur ve her bir ayet hem kendinden önceki hem de kendinden sonraki ayetle bağıntılı olarak ilerler. Bu duruma bir örnek olarak bir metnin paragrafı verilebilir. Paragrafı oluşturan yapı, cümlelerdir ve her cümle, kendinden bir önceki ve bir sonraki cümleyle bağıntılı olarak ilerler. Bu durumda sureler paragraflara, ayetler de cümlelere

benzetilebilir. Alt metin bozumu eğiliminin ortaya çıkması da çevirmenlerin, paragrafın bütününe bakarak değil, cümle düzeyinde bir çeviri yapmalarından ve bu cümlelerde geçen birbirleriyle olan bağıntıyı çevirilerine aktaramamalarından dolayıdır.

Metin dizgesinin bozumu eğilimi 5 defa saptanmıştır. Metin dizgesinin bozumu eğilimi, kaynak metinde geçen zaman kipleri, bağlaçlar gibi dilbilgisel unsurların çeviriye aktarılamamasından ortaya çıkan bir eğilimdir. Kur'an kural koyucu bir nitelik barındırdığından ve okuyucuya sürekli bir öğüt verip ne yapması veya yapmaması gerektiğini anlattığından genel anlamda bir emir kipi kullanır ve çoğunlukla ey inananlar, ey iman edenler gibi hitap ifadeleriyle cümlelerine başlar. Ancak bu sürekli olarak kullanılan kiplerin veya ünlemlerin çevirilerde korunamaması, erek okuyucu tarafından hem vurgulanan öznenin kim olduğunun anlaşılamamasına hem de ilerleyen safhalarda tutarsızlık oluşturan öğütlerin verildiği hissine kapılmasına yol açar. Dolayısıyla bu eğilimin önlenmesi adına yine kaynak metnin bir bütün olarak ele alınması ve cümleler arasında kurulan bağıntının göz ardı edilmemesi gerekir.

Yerel dil bozumu veya yerel dilin yabancılaştırılması eğilimi 3 defa saptanmıştır. Bu eğilim, kaynak kültüre has ifadelerin erek dildeki eşdeğerleriyle karşılanması veya eksiltilmesinden ortaya çıkar. İslam dinine baktığımızda İngiliz, Fransız ve Türk kültüründe bulunmayan ifadeler bulunmaktadır. Örneğin, Allah, sure, ayet gibi kavramlar bu dillere ancak İslam dininin yayılmasıyla ve ödünçleme yoluyla geçmiştir. Dolayısıyla çevirmenlerin Allah ifadesini, *Tanrı*, *Dieu* veya *God* şeklinde almaları bu eğilimi doğuran başlıca sebeptir. Böylesi bir çeviriyi yaparak erek okuyucunun İslam terminolojisine yönelik bilinçlenmesini engellemektedirler. Çünkü Tanrı, yaratıcı için kullanılan genel bir isimdir ve çoktanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere kadar gelmiş geçmiş tüm inançlardaki yaratıcıyı kapsar oysa Allah, sadece İslam dinindeki yaratıcıyı kapsar. Bu durumda çevirmenlerden Allah kelimesini, erek dilde bir eşdeğer ifade bularak çevirmek yerine bir ödünçleme yaparak çevirmeleri beklenmektedir. Aksi takdirde hem bu biçim bozucu eğilimi çevirilerine yansıtmış olurlar hem de erek okuyucunun İslam terminolojisi bağlamında yeterli bilgi birikimine hâkim olamamalarına yol açarlar.

Diğer biçim bozucu eğilimlerden olan Nitel Yoksullaştırma, Nicel Yoksullaştırma ve Dil Katmanlarının Silinmesi eğilimleri, çözümlemeleri yapılan ayet çevirilerinde hiç rastlanmamıştır. Nitel yoksullaştırma, kaynak kültürde bulunan deyim ve atasözlerinin erek dilde birebir aynısı olmasına rağmen çevrilmemesi veya eşdeğeriyle verilmesi durumunda, nicel yoksullaştırma kaynak metinde geçen bir cümlemin veya ifadenin önemli ve eksiltilmemesi gerektiği halde eksiltilmesi durumunda ve dil katmanlarının silinmesi ise kaynak dilin hakim olduğu coğrafyada konuşlan ağız, şive ve lehçelerin eksiltilmesi veya çeviriye aktarılamamasından doğar. Nitekim Kur'an'da geçen deyimlerin olduğu gibi çevrilmeleri, herhangi önem taşıyan bir kelime veya cümlemin çevrilmemesi gibi bir durum söz konusu olmadığından ve Kur'an metninde tıpkı bir romandaki gibi belirli karakterlerin ve şiveli insanların konuşmalarına yer verilmediğinden bu eğilimlerin çeviri çözümlemelerinde saptanması mümkün olmamıştır.

Tüm bu biçim bozucu eēilimlerin saptanması çeviriyi, kutsal metinlerdeki kültürel algıların ve dini yorumlamaların nasıl Őekillendirdiēini açıkça göstermiŐtir. Çevirilerin, nesnellik ilkesi göze alınmayarak yapılması, kaynak ve erek dil arasındaki farklılıkların ve yabancılıkların göz ardı edilmesi ve erek okuyucu kitlesinin göz önüne alınmaması, çevirinin nasıl manipülatif amaçlarla kullanılabileceēini de göstermiŐtir. Böylece çevirilere alternatif anlamlar eklenerek ve belirli ēretileri farklı anlamlara gelecek Şekilde çevirerek, erek okuyucunun kaynak metinde istendiēi Şekilde deēil, manipülatif çevirinin onu ynlendirdiēi Şekilde hareket etmesi saēlanmıŐtır. Bu duruma örnek olarak, kimi Arap olmayan Müslüman toplumlarda baŐı açık kadınların hor görülmesi, eŐinden kolayca boŐanamaması, boŐansa bile bir baŐkasıyla özgürce evlenememesi veya erkeēin kendine verilen koruyucu ve kollayıcı olması gereken sıfatlarını kendi menfaatince kullanması, eŐine Őiddet uygulayabileceēini düŐünmesi gibi unsurlar verilebilir. Örnekler elbette oēaltılabilir ancak tüm bu örneklerin ortaya ıkaracaēı en temel sebep çevirinin bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde manipülatif amaçlarla kullanılmış olmasıdır.

İlerleyen Kur'an çevirisi girişimlerinde bu tip sorunların ortaya çıkmaması için kimi yöntemler önerilebilir. Bu yöntemlerden ilki, çeviriyi yapacak olan kişinin İslam bilgisi ve Arapça bilgisinin yanı sıra eviri yetisinin de olup olmadıēını gözetmektir. Çalışmamızda incelediēimiz hiçbir çevirmenin eviri eēitiminin bulunmadıēı gereēi de göz önüne alındıēında ilerleyen çalıŐmalarda bu durum belirleyici bir unsur niteliēi taşıyabilir. İkinci olarak disiplinlerarası bir çalışma yürütülebilir. Kur'an çevirisini sadece İslam İlimlerinden kişilerin veya birimlerin üstlenmesi yerine İslam İlimleri, Dilbilim ve eviribilim disiplinlerinin bir araya gelerek ortak tartışmalar sonucu bir eviri eylemi sergilemeleri hem ortaya çıkan ve çevirileri büyük oranda etkileyen ideolojik tercihleri en aza indirgeyebilir hem de doēru ve tutarlı bir çeviriyi saēlayabilir. Öte yandan günümüze kadar yapılmış olan tüm çeviriler incelenip, çevirmenlere veya kurumlara yöneltilmiŐ olan her türlü iyi ve kötü eleŐtiriler sentezlenip bu eleştirilerden dersler çıkarılıp ileriki eviri girişimlerinde bu hatalara düŐmeden daha az hatalı veya hatasız Kur'an çevirileri ortaya konabilir. Bu yöntemlerin uygulanması hem çevirinin bilinçli veya bilinçsiz manipülatif olarak kullanılmasını önleyebilir hem de İslam dininin aslında ne olduēunu ērenmek isteyen insanların, Arapçayı detaylı bir Şekilde ērenmelerine gerek kalmadan kendi dillerinde de kapsamlı bir Şekilde İslam'ı ērenebilmelerini saēlayabilir.

SONUÇ

Sonuç olarak baktığımızda süregelen tartışmaların temelinde yatan sorunun çeviride olduğu kanaatinde olduğumuzdan bahsetmiştik. Bu kanaate varmamızı sağlayan unsur, Kur'an-ı Kerim'in belirli bir dönemde yazılmış olması ve kendi içinde de açıkça belirtildiği gibi kesinlikle değiştirilemeyecek olmasından kaynaklı güncellenmesinin veya zaman geçtikçe içinde yazanların güncellenmesi gibi bir durumun söz konusu olmamasıdır. Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim'i yorumlarken, değerlendirirken ve en önemlisi de çevirirken, ilgili dönemin şartları, toplumsal yapısı, kültürel unsurları göz önüne alınarak yapılması gerektiği kaynak metnin yapısından kaynaklı bir gerçektir. Kur'an'ın çeşitli dillere olan çevirilerinin detaylı bir şekilde incelenmesiyle birlikte ilgili dönemin şartlarının göz ardı edilerek bir çeviri eyleminin sergilenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlemimizi ortaya koyan en açık örnek, yetişkinlik için İslam'da belirli bir yaş sınırının bulunmaması ve yetişkinliğin döneme, zamana veya coğrafyaya göre değişkenlik göstermesi gerçeğinin göz ardı edilmesidir. Dolayısıyla bu göz ardı etme eylemi de çevirilerin farklı yorumlamalara varmasına ve yukarıda bahsetmiş olduğumuz özellikle cinsiyet temelli tartışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla sorunun temelinde çeviri eyleminin yatmış olduğu savımız, kapsamlı irdelemelerin de göstermiş olduğu gibi doğru bir sav olarak ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde Kur'an'ın çeşitli dillere olan çeviri tarihine ilişkin kapsamlı bir tarihçe bilgisi sunulmuş olup John Medows Rodwell'in 1861 yılında yapmış olduğu Kur'an çevirisinin, Arapça dilindeki ulviliği okuyucuya geçirememekle eleştirilmesi ve Muhammed Abdel Haleem'in *velet* kelimesini erkek çocuk olarak ele alan çevirmenleri eleştirmesi gibi (2004, s. 195) getirilen yargı ve eleştirilerden ders çıkarılmamış olduğu ve güncel çevirilerde de aynı tartışmaların süregelmiş olduğu gösterilmiştir.

Aynı zamanda ikinci bölümde Kur'an çevirilerinden ortaya çıkmış akademik tartışmaların dini, edebi ve dilsel boyutları da incelenerek çevirilerin yol açtığı tartışmaların boyutları gösterilmiş olup ardından Kur'an'ın metin sınıflandırması olarak *sözlü metin* sınıfında tanımlanmış olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Kur'an'ın salt erek veya kaynak odaklı bir çevirisinin yapılmasının doğru olmayacağı yargısına varılarak her iki yöntemin de ölçülü şekilde kullanıldığı bir çevirinin yerinde olacağı düşüncesi önerilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çeviri etiği ve çeviri ideolojisi başlıkları alandan çeviribilimcilerin görüşleri ve tanımlamaları ışığında detaylıca incelenmiş ve bilgi verilmiştir. Bu bilgiler ışığında çeviri eylemi içerisinde çeviri etiğinin önemi vurgulanmış olup çevirmenlerin ideolojik duruşlarının çeviriye yansması durumunda kültürel ve dini açıdan çıkabilecek sorunlar irdelenmiştir. Bu irdelenmenin sonucu olarak çevirmen tercihlerinin, çeviri metni kaynak metinde verilmek istenen anlamdan saptırdığı ve çalışmamızın temelinde ele almış olduğumuz cinsiyet temelli tartışmaları ortaya çıkaran sebepler olduğu görülmüştür. Öte yandan ilgili çevirmen tercihlerinin erek okuyucuda çocukların evlenmesine izin verildiği, kadına şiddetin meşru görüldüğü, erkeklerin kadınlardan üstün

olduğu gibi yanlış algıların doğmasına da yol açtığı saptanmıştır. Aynı zamanda çalışmanın temelinde modelinden yararlanılmış olan Antoine Berman'ın da eviri etiği üzerine düşünceleri ele alınıp kendisinin ilgili konuya bakış açısının yabancı olanın yerli olana uyarlanmaması gerektiği ve yabancı olanın yabancılığının korunması olduğu irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde Berman'ın analitik yol haritası modeli detaylı bir şekilde irdelenmiş ve Berman'ın çevirmenin eviri eyleminde dikkat etmesi gereken unsurların; eviri metnin birden çok kez okunması, kaynak metnin okunması, çevirmenin izinin sürülmesi, çevirinin incelenmesi ve çevirinin alınılması yoluyla fark edilebileceği işlenmiş ve çözümlmeyi yapacak kişinin de etik ve ideolojik boyutları iyice görebilmesi adına mantıklılaştırma, açıklığa kavuştırma, uzatma, yüceltme, bayağılaştırma, nitel yoksullaştırma, nicel yoksullaştırma, homojenleştirme, ritim bozumu, alt metin bozumu, metin dizgesinin bozumu, yerel dil bozumu, deyiş bozumu ve dil katmanlarının silinmesi gibi biçim bozucu eğilimleri saptaması gerektiği kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır. Aynı zamanda Berman'ın biçim bozucu eğilimler olarak tanımladığı eğilimlerin neler olduğuna dair detaylı bilgiler verilerek ilgili modelin her ne kadar yazın çevirilerine uygun bir model olsa da Kur'an evirilerinin zmlmesinde de kullanılabilecek olduğu kuramsal altyapı gösterilerek doğrulanmıştır.

Tez çalışmamızın son blmndeysen kadın ve erkek imgelerinin işlenmiş olduğu ayetlerin çevirileri detaylı bir şekilde incelenmiş, çevirilerdeki sorunlu kısımlar kapsamlı bir biçimde açıklanmıştır. Bunun yanı sıra ilgili çevirilerin aslında ne anlama geldikleri ile ilgili bilgiler de verilerek biçim bozucu eğilimlerin hangilerine rastlanılmış olduğu da belirtilmiştir. Saptanan biçim bozucu eğilimlerden alt metin bozumunun 13 örneğin 8'inde görülmüş olması ve uzatma eğiliminin de 13 örneğin 10'unda görülmüş olması, toplumda ortaya çıkılmış olan cinsiyet temelli tartışmaların ve Kur'an'ın farklı yorumlanmasına ilişkin görüşlerin şekillenmesinde aslında çevirinin manipülatif bir araç olarak kullanılmış olduğunu göstermiştir. Bu yargıya varabilmemizi sağlayan unsurların başındaysa çevirmenlerin sürekli olarak kaynak metinde geçen anlamın dışında bir anlam ifade etmesini sağlayan yönde tercihler yapmış olması yatmaktadır. Kaynak metinde kadına şiddetin meşru olduğu kesinlikle ifade edilmezken çevirilerin bu bağlamda yapılması, erkeklerin kadınlardan daha üstün oldukları anlatılmazken ve erkeklere bu bağlamda sadece kadınları koruyup kollamaları görevi verildiği belirtilirken çevirmen tercihlerinde bu konunun üstünlük anlamı verecek şekilde çevrilmesi gibi çözümlleme örneklerimiz bu yargımızı destekler niteliktedir. Öte yandan kaynak kitabın yazıldığı dönem gz önüne alındığında ataerkil bir toplum yapısının olduğu, kadınların çalışmasının uygun görülmediği ve evi geindirenin erkek birey olması gerçekliği göz önüne alındığında burada erkeklerin üstünlüğünden değil, sadece evdeki onları bekleyen kadınları (anne, ocuk, eş vb.) korumakla yükümlü olduklarını düşündüğümüzde çevirilerin yine kaynak metnin yazıldığı dönem ve toplumsal yapıyı göz ardı ederek bir eviri sergilemiş olduklarını açıkça görmüş bulunmaktayız.

Çalışmamızdaki eviri zmllemeleri kapsamında, çevirilerin genelini eviri ideolojisi anlamında alınmış olan eğitim ve kültür farklılığının yüksek ölçüde etkilemiş olduğu saptanmıştır. Hem

süregelen Kur'an çevirilerine ilişkin meal ve tefsir konulu tartişmaların hem de toplumsal anlamda sürekli olarak ortaya çıkan Kur'an ve İslam'daki kadın ve erkek cinsiyetlerinin işlenişine dair tartişmalardan yola çıkararak yapmış olduğumuz tez çalışmasının hem ilgili tartişmaların sebebine ilişkin yeni bir bakış açısı sunduğu hem de ilerleyen araştırmalarda ideolojik anlamda manipülatif bir araç olarak kullanılan çevirinin, bu bağlamda kullanılmasının ne tür sonuçlara yol açabileceğini destekleyici bir nitelikte olduğu düşünülmektedir.



KAYNAKLAR

- Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 14-24.
- Ali, A. Y. (1938). *The Holy Quran, Text, Translation, and Commentary*, Vol. 2. Lahore: Imperial Printing Works.
- Ali, A., Brakhw, M. A., Nordin, M. Z. F. B., & ShaikIsmail, S. F. (2012) Some linguistic difficulties in translating the Holy Quran from Arabic into English. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(6), 588.
- Altuntaş, H., & şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Me'ali*, 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Arberry, A.J. (1955). *The Koran Interpreted: A Translation*. Oxford University Press.
- Arkoun, M. (1999). *Rethinking Islam: Common Questions, Uncommon Answers*. Westview Press.
- Avluklu, M. (2020). Challenges in Translation of the Holy Quran.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
- Baker, M. (2006). *Translation and Conflict: A Narrative Account*. Routledge.
- Barlas, A. (2002). "Believing Women" in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an. Austin, TX: University of Texas Press.
- Bassnett, S., & Trivedi, H. (Eds.). (1999). *Post-colonial translation: Theory and practice*. Routledge.
- Başkan, . (2008); Çevirinin temel nitelikleri bağlamında Kur'an çevirisinde yöntem sorunu zerine. *Hitit niversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101-115.
- Berman, A. (1985). *L'épreuve de l'étranger : Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Gallimard.
- Berman, A. (1995). *Pour une critique des traductions : John Donne*. Gallimard.
- Berman, A. (1999). *La Traduction et la Lettre. Ou l'Auberge du lointain*, Seuil.
- Berque, J. (1986). *Le Coran, la politique et la société*. Sindbad.
- Berque, J. (1995). *Coran: Essai de Traduction*. Albin Michel.
- Boisliveau, A. S. (2013). *Le Coran par lui-même: Vocabulaire et argumentation du discours coranique autoréférentiel*. In *Le Coran par lui-même*. Brill.
- Boudhiba, A. (2002). *La sexualité en Islam*. PUF.
- Cndioğlu, D. (1998). *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*. Kitabevi Yayınları.
- Çobanlı, M. (2020). *Kur'an'dan İzdüşümler*. Artuklu Yayınları.
- De Balzac, H. (2011). *Sarrasine*. Le Livre de Poche.
- Durmuşoğlu, K., & Kurt, A. (2008). Üç Kur'an yorumunda kadının tekiliği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 621-648.
- Eggen, N. S. (2016). Universalised versus Particularised Conceptualisations of Islam in Translations of the Qur'an, *Journal of Qur'anic Studies*, 18.
- Elmalılı, M. H. Y. (2008) *Hak Dini Kuran Dili*. Huzur yayınları.
- Even-Zohar, I. (1978). "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". The Translation Studies Reader. ed. Lawrence Venuti. London: Routledge.
- Even-Zohar, I. (1990). "Polysystem Theory", Polysystem Studies. Poetics Today. 11.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1987). *Günün ışığında tasavvuf, tarikatlar, mezhepler tarihi*. Geçit Kitabevi.

- Geçgel, R. (2006). *Doğu ve Batı'da kutsal kitap çevirileri (İncil, Tevrat, Kur'an çevirilerinde izlenen yöntemler)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi.
- Gentzler, E. (2001). *Contemporary Translation Theories*. Routledge.
- Gölpınarlı, A. (2007). *Kur'an-ı Kerim ve Meali*. Elif Kitabevi.
- Haleem, M. A. S. Abdel. (2004). *The Qur'an: A New Translation*. Oxford University Press.
- Hamidullah, M. (1959). *Le Saint Coran, traduction et commentaire*. Al-Qalam.
- Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. Routledge.
- İnan, A. (1961). *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe tercemeleri üzerinde bir inceleme*. Türk tarih kurumu basımevi.
- Kara, O. (2018). Kur'an'daki Mübhem İfadelerin Çeviri Sorunu. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 4(1), 257-282.
- Karakuş, A. (2019). *Kur'an Perspektifinden Kadın*. Şarkiyât, 11(2), 841-859.
- Kıcıır, B. (2019). Bir Profesyonel Meslek Olarak Çevirmenlik ve Çevirmenlerin Mesleğe Yönelik Tutumları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(1), 1-25.
- Kırca, C. (2014). *Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri*. Bilimname, 2014(1), 7-24.
- Köprülü, M. F., Köprülü, O. F., & Pekin, N. (1926). Türk edebiyatı tarihi. (No Title).
- Kristiansen, W. (1999). *Coran, Politique et Société*. <https://www.monde-diplomatique.fr/1996/12/KRISTIANASEN/5939> adresinden 23.04.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Larzul, S. (2009). Les premières traductions françaises du Coran,(XVIIe-XIXe siècles). *Archives de sciences sociales des religions*, (147), 147-165.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge.
- Mir-Hosseini, Z. (2003). *The Construction of Gender in Islamic Legal Thought and Strategies for Reform*. Hawwa, 1(1), 1-28.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. E.J. Brill.
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Brill.
- Öztürk, Y. N. (1993). *Kur'an'ı Kerim Meali*, (çeviri, dizin), Yeni Boyut.
- Penot, A. (2019). *Le Coran*, Lyon, Alif Éd.
- Pym, A. (2012). On Translator Ethics: Principles for Mediation between Cultures. *Amsterdam: John Benjamins Publishing Company*.
- Qarai, A. Q. (2004). *The Qur'an with a Phrase-by-Phrase English Translation*. Islamic College for Advanced Studies.
- Rahman, F. (1989). *Major Themes of the Qur'an*. University of Chicago Press.
- Redhouse Sözlüğü, İngilizce-Türkçe* (2005). Sev Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Robinson, N. (2002). *Discovering the Qur'an: A Contemporary Approach to a Veiled Text*. Georgetown University Press.
- Saeed, A. (2006). *Interpreting the Qur'an: Towards a contemporary approach*. Routledge.
- Saraç, T. (1999). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Adam Yayınları.
- Schleiermacher, F. (1992). "On the Different Methods of Translating." In Schleiermacher, F. (Ed.), *Kritische Gesamtausgabe*. [Çev. Waltraud Bartscht]. Tübingen: De Gruyter.
- Spivak, G. C. (1992). *The Politics of Translation. Outside in the Teaching Machine*. Routledge.

- Tiyek, F. (2015). *Kuranı anlamada bağlamın rolü ve meallerdeki bağlamsal sorunlar*.
- Topaloğlu, A. (1976). *XV. Yzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercmesi*. Kltr Bakanlığı.
- Toury, G. (1978). "*The Nature and Role of the Norms in Translation*", Lawrence Venuti (ed.). 2000. *The Translation Studies Reader*. Routledge.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. The Porter Institute of Poetics and Semantics.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
- Vermeer, H. J. (1989). "*Skopos and Commission in Translational Action*", *Reading in Translation Theory*. ev. Andrew Chesterman. Oy Finn Lectura Ob.
- Wadud, A. (1992). *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective*. Oxford University Press.
- Wild, S. (2015). Muslim Translators and Translations of the Qur'an into English. *Journal of Qur'anic Studies*, 17(3), 158-182.



BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI

KUR'AN ÇEVİRİLERİNDE KADIN İMGESİNİN İŞLENİŞİ

ORJİNALLİK RAPORU

% **11**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **11**

İNTERNET KAYNAKLARI

% **6**

YAYINLAR

% **6**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

archive.org

İnternet Kaynağı

% **2**

2

www.ehlikuran.com

İnternet Kaynağı

% **1**

3

pt.scribd.com

İnternet Kaynağı

% **1**

4

www.duruvizyon.com

İnternet Kaynağı

% **1**

5

earsiv.hitit.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

6

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

www.kuranayetleri.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

8

www.kuran1.com

İnternet Kaynağı

<% **1**

9

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**